BİR BOLŞEVİĞİN ANILARI

OSSİP PİATNİZKİ

BİR BOLŞEVİĞİN ANILARI

OSSİP PİATNİZKİ

Tohum Yayıncılık/Birinci Basım: Ocak 2002

Çeviri/Tasarım/Dizgi: Tohum Yayıncılık
Baskı: ÖZYILMAZ MATBAASI, İSTANBUL

TOHUM YAYINCILIK:
İnebey Mahallesi, Valide Cami Sokak,
No: 61/4, AKSARAY-İSTANBUL
Tel-Fax: (0212) 633 48 10

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında..... 5
Devrimci Çalışmalarımın Başlangıcı (1896-1902)..... 7
İlk Tutuklanışım-Kiev Hapishanesi- Kaçış (1902)..... 25
Yurtdışındaki Çalışmalarım (1902-1905)..... 41
Odessa'da Parti Çalışmalarım, Tutuklanma ve Hapishane (1905-1906)..... 55
Moskova'da Parti Çalışmaları (1906-1908)..... 79
Yersiz Bir Tutuklanma (1908)..... 91
Yeniden Yurtdışında (1908-1912)..... 97
Rusya Çapında Parti Kongresi Hazırlıkları (1911 sonu-1912 başı)..... 105
Paris (1912-1913)..... 113
Pronin'de Bir Hafta (1913 Haziran sonu)..... 123
Volisk (1913-1914)..... 127
Samara (1914)..... 135
Tutuklanma, Hapishane, Sürgün (1914-1915)..... 141
Angara Yöresi Köylerinde Politik Sürgünlerin Yaşamı (1915-1917)..... 151
Şubat Devrimini Nasıl Haber Aldık? (1917)..... 161
Not ve Açıklamalar..... 165

YAZARIN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Gerçek soyadı Tarsis olan Ossip Aronoviç Piatnizki, 7.1.1882'de Kovno eyaletinde Vilkomir'de doğdu. Babası marangozhanede işçiydi. 1896'da kadın terzisi yanında çırak olarak çalışmaya başladı ve Kovno'da, Vilna'da çalıştı. 1898'de oradaki terzi sendikasının sekreteri oldu. 1901 yazından itibaren Iskra grubu ile sıkı bir işbirliği yaparak çalıştı ve yayınları yurtdışından yurda gönderdi. Mart 1902'de, öteki Iskra'cılarla birlikte tutuklanıp, Kiev hapishanesinde yattı. Daha yaşlı yoldaşlar, bu hapishanede ona politik bir eğitim verdiler. 1902 Ağustosunda birkaç kişi ile birlikte hapishaneden kaçmayı başardı, sonra Berlin'e Iskra yazı kurulu yanına, daha sonra da Londra'ya gitti. Daha sonra Berlin'den Iskra ve öteki yayınların yurda sokulmasında ve aynı zamanda Rusya'ya gidip gelenlerin ve haberlerin gönderilmesinde sorumlu olarak çalıştı. 1903'te yurtdışındaki Rus devrimci sosyal demokratların kongresinde Lenin'in politikasını destekledi. 1904 Temmuzunda III. parti kongresinin Merkez Komitesi, onu Bolşevik Parti Komitesi üyesi olarak Odessa'ya gönderdi. 2 Ocak 1906'da orada tutuklandı ve 5 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Eylül 1906'dan başlayarak Moskova'da Bolşevik Parti örgütü sorumlusu olarak çalıştı. Tutuklanmamak için Nisan 1907'de Don kıyısındaki Rostov'a giderken, Vilkomir'de bir hısımı yanında tutuklandı. Kasım 1908'de serbest bırakıldıktan sonra Viyana üzerinden Cenevre'ye yurtdışı Merkez Komiteye gitti ve 1912'de Iskra Rusya'da yasal olarak yayımlanıncaya dek yayınların yurda sokulması işini yürüttü. VI. Parti kongresinin düzenlenmesinde çalıştı ve Prag'daki bu kongreye delege olarak katıldı. Kasım 1912'den 1913 yazına dek Paris'de elektro montör olmak için kurs gördü. 1913 yazında Moskova'ya gitti, 1913 Ekim'inden 1914 Nisanına dek Volisk'de montaj işlerinde çalıştı.

Daha sonra Samara'da çalışırken, burada Bolşevik Parti Komitesini oluşturdu. 1914 Haziranında birinin gammazlaması üzerine tutuklanıp, Yenisey Eyaletine, üç yıl sürgüne gönderildi; 1915 Mart başında Sibirya'da sürgün yıllarını geçireceği köye gelip, burada 10 Mart 1917'ye dek

kaldı.

Nisan 1917'den itibaren Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi Moskova Komitesi üyesi, Ekim Devrimi sırasında Parti Merkez üyesi, ayrıca Moskova Demiryolu İşçi Sendikası başkanıydı. 1918'den 1922'ye dek Moskova Sovyet Yönetim Komitesinde ve Sovyetler Yönetim komitesinde çalıştı. 1920'de Moskova Parti Komitesi Sekreteri oldu. 1922'den sonra Komünist Enternasyonal Yönetim Komitesinde (EKKI) ve Komintern'in IV. Kongresinden sonra, EKKI'nın sekreteri olarak çalıştı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin VI., VII., XII., XVII. parti kongrelerine delege olarak katıldı. XII. kongrede (1924) ve XIV. kongrede (1925) Parti Merkez Denetim Kurulu üyeliğine seçildi. XV. kongreden (1927) XVII. kongreye dek parti merkez komitesi üyesiydi. Bu yıllarda Komünist Enternasyonal'in Çalışmaları ve Sendika sorunu üzerine birçok önemli yazılar yazdı. KOMİNTERN'in faşizme karşı politikasında görüş ayrılıkları olduğundan 1938'de tutuklanmış ve 30.10.1939'da hapiste ölmüştür.

DEVRİMCİ ÇALIŞMALARIMIN BAŞLANGICI (1896-1902)

1896 yılında çırak olarak bir terzi atelyesinde çalşımaya başladığımda, birçok kadın ve erkek işçinin, Rusya'nın çeşitli kentlerinden kentimize sürülmüş olan sosyalistlerden söz ettiklerini işitmiştim. Gizli kapaklı yapılan konuşmalardan, bu sosyalistlerin kentin aydın ve işçileriyle buluştuğunu, işçilere okuma yazma öğrettiklerini, onlara broşürler sağladıklarını öğrenmiştim. Çalıştığım atelyede, ayrıca eyalet merkezlerinden Vilna, Kovno ve Varşova'da yapılan gizli toplantılardan ve bu toplantılarda yapılan tutuklamalardan da söz edilirdi. Bütün bunlar müthiş ilgimi çekiyordu, ama kesin bir bilgi edinmeyi de bir türlü başaramamıştım.

Her iki ağabeyim de tatillerini geçirmek için, 1896 sonunda eve döndüler. Evimizde birdenbire sürgünler ve kent aydınlarını görünce, şaşkınlığım büsbütün artmıştı. Üstelik atelyede birlikte çalıştığım kadın ve erkek işçilerden de evimize gelenler vardı. Her iki ağabeyimin de, işçi hareketinin önderleriyle işbirliği yaptıklarını öğrenmiştim.

Doğduğum kent olan Vilkomir'in 14.000 nüfusu vardı. Burada el tezgahları atelyelerinden başka, iki ya da üç tabakhane, birkaç domuz derisi işleyen küçük fabrika ve bir de büyük çilingirhane vardı. Bu tür sanayi işletmelerinde çalışan işçiler arasında, daha önce kentte yaşamış olanlar da vardı.

Vilna, Kovno, Dünaburg ve Varşova gibi kentlerde çalışan işçiler, tatil günlerinde kentimizdeki aile ve yakınlarını ziyarete

gelirlerdi. Böyle günlerde, küçük kentimizin yaşamı birden çok canlanırdı. Kentimize gelen bu konuklar, sınıf bilincine varmış Vilkomirli işçilerle birlikte kent dışındaki evlerde ya da ormanda tiyatro gösterileri, toplantılar düzenlerler, konuşmalar yaparlar, devrimci şarkılar söylerlerdi. Uzun bir ayrılıktan sonra, 1906'da doğduğum kente bir hafta için döndüğümde, tıpkı böyle canlı günler yaşadım.

Daha 1900-1901'lerde "Birlik"[1] örgütünün Vilkomir'de bir yerel temsilciliği vardı, 1906 yazında ise RSDİP(*)'nin büyük bir örgütü kurulmuş; üyeleri arasında Rus, Yahudi, Litvanyalı, Polonyalı işçiler ve çevredeki büyük topraklarda çalışan tarım işçileri vardı.

Kısa zamanda kendi olanaklarımla yaşamak, bağımsız olmak istiyordum. Bu nedenle eyalet merkezi Kovno'da bana önerilen iyi koşullardaki bir işi, ailemin rızası olmasa da kabullendim.

Ponevieş'de, işe başladığım atelyede 15-17 kişi çalışıyordu. Bir işgünü 15-18 saatti. Kadın ve erkek işçilerin cehaleti akıl almayacak boyutlardaydı.

Ücretler düşüktü, ama işçiler buna ses çıkarmıyorlardı. Benim durumum hepsinden kötüydü. Çünkü kalacak bir evim olmadığından, atelyedeki masalardan birinde yatıyordum. İşgününün çok uzun olmasına karşın, herkes evine gittikten sonra bile uyuyamıyordum, çünkü atelye sahibi o zaman tam uyuyacağım masa üzerinde dikiş biçmeye başlıyordu. Sömürünün böylesiyle yaşamım boyunca bir daha hiç karşılaşmadım. Doğduğum kentten ayrılırken ne böyle işçiler ne de böylesi bir iş aklımın ucundan bile geçmemişti. İşçi örgütlerini okuma gecelerini, toplantıları özlüyor, hiçbir şey bulamıyordum. Ayrıca doğduğum kenti de çok özlemiştim. Ailem de beni çağırınca, özlemlerim çoğaldığından, eve dönmeye karar verdim. Oysa evde

(*) RSDİP: Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi.

çok az kalabildim. 1897 sonunda Kovno'ya geldim. Burada da bir atelyede çalışıyor, haftada 3 Ruble kazanıyor ve ağabeylerimden birinin yanında kalıyordum. Evde sık sık toplantılar, tartışmalar ve benzeri geceler düzenleniyordu. Başlangıçta beni odamdan çıkarıyorlardı, ama sonra bana da eşit haklar tanındı. Bütün toplantılara katılmama izin verildi. Susarak dinledim. Ağabeyimde toplanan bu yasadışı marangozlar birliği örgütünün etkin üyeleri, bana gizli ve sorumluluk taşıyan görevler vermeye başladılar, bunlar Kovno'dan Vilna'ya kitap, yazı ve benzeri şeyler, paket falan taşımak gibi görevlerdi.

Her iki ağabeyim de marangozdu, bu nedenle ben de o zamanlar kendi iş arkadaşlarımdan çok marangozlarla görüşüyordum. Bunun bir nedeni de marangozların beni sessizce aralarına almış olmalarıydı. Oysa kendi arkadaşlarım beni henüz fazla genç buluyor, kendileriyle eş tutmuyorlardı. Ben de, seyirci kaldığım sürece marangozlar arasında olmayı yeğliyordum, çünkü bunlar yetişkin, oturmuş kişilerdi, ayrıca öbür meslekteki işçilere oranla daha büyük çoğunluktaydılar.

Kovno'da en büyük ağabeyimin yanında kalırken, sık sık arkadaşlarının geldiği ve birinin onlara kitap okuyup, birşeyler açıkladığı dikkatimi çekti.

Bu okuma akşamlarının kimi zaman gece yarılarını geçtiği olurdu. Kimi zaman da öyle ateşli tartışmalara girerlerdi ki, kavga ediyorlar sanırdım. Bu toplantılarda marangozların günlük ya da haftalık asgari ücretleri de saptanır, kimsenin bu ücretlerin altına çalışmasına izin verilmezdi. Anımsadığım kadarıyla o yaz marangozların büyük grevleri olmadı, oysa sigara fabrikalarında çalışan işçiler, ya da terziler arasında ücret konusunda büyük mücadeleler çıktı.

Marangozların daha etkin olanları, geceler düzenliyorlardı. Bu gecelerde kısa konuşmalar yapılıyor, her katılandan ortaya bir slogan atması isteniyordu. Bunlar örneğin: "Kapitalizm ezilmelidir!", "Yaşasın Sosyalizm!" gibi sözlerdi. İki marangoz

anımsıyorum, bunlar en çok göze çarpan kişilerdi. Biri genç 20-21 yaşlarında, öbürü ise yaşlıydı. Genci çok canlıydı, sorunların kökenini çok iyi kavrıyordu. Ayrıca güzel konuşuyordu. İşçiler onu çok seviyor, ona çok değer veriyorlardı. Adı Sundel idi. Askerlik yoklamasına gittiğinde, bazı arkadaşları onun askere alınıp alınmayacağını öğrenebilmek için, komutanlığın önünde bütün gün bekleşip durmuşlardı. 1905'de ona Berlin'de rastladım. RSDİP'deki Çoğunluğa[2] katılmıştı, "Vperiod" yazı kurulu[3] emriyle Rusya'ya gitmeye hazırlanıyordu.

Çeşitli iş dallarında çalışan işçiler arasında güçlü bir dayanışma vardı. Başka bir iş kolunda grev oldu mu, marangozlar bunu yalnız para yardımı ve önerilerle desteklemekle yetinmiyor, grevci işçiler arasında ajitasyon da yapıyorlar, fabrika ya da atelyelerin giriş kapılarını tutuyor, grev kırıcıları içeri bırakmıyorlardı. Grev kırıcılarla, grev sözcüleri arasında sık sık çatışma çıkıyor, bu da tutuklamalarla sonuçlanıyordu. İşçiler tutuklulara olağanüstü ilgi gösteriyorlardı. Vilna'ya gelişimden hemen sonra 1899'da çeşitli yerlerde çalışan işçilerin Mendel Grab adlı bir ayakkabıcının ve öteki yoldaşların Sibirya'ya sürüldüğünü haber alışımı anımsıyorum. İşçiler işlerini bırakmış, tutukluları götüren trenin geçeceği istasyona koşmuşlardı. Tren geldiğinde onlara büyük sevgi gösterisinde bulunulmuş, Çar yönetimi lanetlenmişti. Bu mitingleri anımsayınca, işçiler arasında nasıl bir dayanışma olduğunu görüyorum.

Tutuklananlara poliste dayak atıldığından, onların bu işkence altındaki sorgularında kimi yoldaşların adlarını ağızlarından kaçırabilecekleri düşünülmüştü. Bu nedenle etkin ve sınıf bilincine varmış yoldaşlar, tutuklamalardaki sorgularda nasıl davranılacağı konusunda aydınlatıcı çalışmalara giriştiler[*]. Sorgusunda gerektiği gibi davranmayan, işçi çevresini yitirirdi. Ama bi-

(*) 1900'de Rus Sosyal Demokratlarının yabancı ülkelerdeki örgütü, Bacharev'in (W Akimov-Mahcnovez) yazdığı "Sorgu sırasında nasıl davranmak gerekir?" başlığı altında bir broşür yayımlanmıştı.

linçli olarak kışkırtıcılık yapana çok acımasız davranılırdı. Riga'dan gelip de, gammazlık yapan birinin işçi borsasının bulunduğu tenha yan sokaklara çekilip, öldüresiye dövüldüğünü anımsıyorum. Yanında kaldığım ağabeyimin evi, çeşitli nedenlerle sık sık aranırdı. Bu yüzden ben de tutuklamalarda nasıl davranılacağını kendi uğraşılarımla tutuklanmamdan çok önceleri iyice öğrenmiştim.

1898 ortalarında yasadışı terzi örgütünün etkin ve tam yetkili üyesi olmuştum. Oysa ağabeyim buna karşıydı. Devrimci harekete girmeden önce, çok şey öğrenmemi istiyordu.

Kovno'da bir araya geldiğim işçilerin çoğu el işçileriydi. Mesleklerine göre yasadışı örgütlere girmişlerdi. Mücadelede en ağır basan konu gündelik iş süresinin 12 saate indirilmesiyle, ücretlerin artırılmasıydı. Mücadele yöntemleri şunlardı: Bu istekler için birey ve gruplarda ajitasyon yapmak, grevler yapmak, 12 saatten fazla çalışmaya boyun eğen işçileri korkutmak. Toplantılarda Diksten'in "Herkes nasıl yaşıyor?" ve Lafargue'nin "Tembellik Etmek de Hakkımızdır" adlı broşürleri okunuyordu.

O zamanlar yurtdışında, Petersburg ve öteki Rus kentlerinden kitap sağlayan bir merkez vardı. Bu merkez kendine bağlı örgütlere üye işçileri yetiştirmek için kurslar açar, okuma yazma bilmeyenleri eğitirdi. Bu merkez ara sıra da büyük toplantılar, Mayıs bayramları ya da Kovno'nun hemen yakınındaki ormanlarda eğlenceler düzenlerdi. Bu gibi günlerde birçok insan toplanırdı. Bu toplantılarda konuşmalar yapılır, devrimci metinler okunurdu. Orada yapılan konuşmaların özünü anımsayamıyorum. Toplantılara katılanlar, toplantı yerine tek tek gelirlerdi. Yürüyüşe giderken, yolda biriyle karşılaşıldı mı, toplantı yeri parola olarak karşılıklı söylenirdi. Toplantı bittiğinde, ormandan toplu olarak yola çıkılır, çoğunlukla elde kızıl bayraklar, devrimci şarkılar söylenerek kente yürünürdü. Kente varınca herkes evine dağılırdı. Merkez, bu eğitim örgütlerine katılan işçiler

dolayısıyla, yasadışı sendika örgütleri üzerinde etkinlik sağlamaya çalışırdı.

Sendikanın aktif bir üyesi, "nihilist" ve "grev kışkırtıcı" olarak artık 1898 sonlarında hiçbir kadın terzisi yanında iş bulamaz olmuştum. Bu nedenle Vilna'ya gitmek zorunda kaldım. Bana birtakım adresler verdiler, Vilna'lı yoldaşların yanına vardığımda, hemen iş bulup, haftada 5 ruble kazanmaya başladım. Ardından kadın terzileri birliğine girdim, birlik sekreteri ve kasiyeri seçildim, ama atelyedeki işimi bırakmış değildim.

O zamanlar hemen her ayrı iş kolunun kendi işçi birliği vardı: Metal işçilerinin, marangozların, boyacıların, erkek kadın terzilerinin vs. Vilna'daki sendikalar henüz örgütlenmemişti. Ama ara sıra çeşitli sendikalar, mutlak "Birlik" tarafından, konuşmaya çağrılıyor, 1 Mayıs törenleri ya da herhangi bir devrimci nitelik taşıyan törenin tasarıları görüşülüyordu. Ama bu da pek gerekli değildi, çünkü sendikaların az çok etkin olan üyeleri her gün "borsa" yanındaki Savalnaya'da toplanıyorlardı. Burayı polis havaya uçurmaya çok çalışmış, ama başaramamıştı. İş biter bitmez işçiler bütün sokaklardan Savalnaya'ya akıyorlar, orada gezinirken de, işçiler kendilerini ilgilendiren konuları çözümlüyorlardı. O zamanlar "Borsa" önemli bir rol oynamaktaydı. Şu örnek bunu iyi kanıtlar: Bir gün birinin gammazlaması üzerine Vilna banliyölerinden birinde ve "Borsa"nın yanındaki Yenişehir'de iki kadın ve bir erkek yoldaş (E. Raizgu, R. Sack ve S. Leifer) ellerinde bildirilerle tutuklandılar. "Borsa" bunu haber aldı. İşçiler kimseden emir almadan polis karakolunu bastılar. "Borsa"ya bağlı işçilere, banliyöde çalışan işçiler de katıldı ve tutukluların salıverilmesini istediler, oysa polis bu isteği reddetti. Bunun üzerine telgraf telleri kesildi, düzenli bir çatışmadan sonra polis karakolu basılıp, tutuklular serbest bırakıldı. Polis karakolu baskını sırasında işçilerden kimileri bıçak darbeleriyle yaralanmıştı.

Bu olaydan iki hafta sonra, bana bu iki kadın işçiyi sınıra ka-

dar götürme görevi verildi, kuşkusuz ben hemen görevi üstleneceğimi bildirdim. Vilna'dan ayrıldık ve saptanan sınır yöresine sapasağlam vardık. Bütün bunlar 1900 yılı Haziran ayında oldu. O zamanlar bana bu denli sorumluluk taşıyan bir görev verildiği için çok gururlanıyordum.

Sınıf bilincine varmış etkin işçiler, aydınlar tarafından eğitiliyordu. Kadın terziler birliğinin iki ayrı grubu vardı. Ben de bu gruplara öğrenci olarak katılıyordum. Gruplardan biri ulusal ekonomiyle, öbürü ise yabancı ülkelerdeki işçi partilerinin sorunları, büyük güçlerin sömürgecilik politikasıyla vb. uğraşıyordu.

Bir süre sonra Vilna'dan Çin'e askeri birlikler gönderildi. Bana öyle geliyordu ki, amaç Bokser isyanını bastırmaktı. Kentte ana-babalar, kadınlar ve çocuklar askerleri yakınarak uğurluyorlardı. Bu görüntüyü izlediğimde Birlik'te katıldığım dersler sayesinde, daha o zamanlar askerlerin Rusya'nın Çin'in yararına savaş alanına gönderilmediğini kavramıştım.

Okumak için az zaman buluyor, ancak gecelerimi okumaya ayırabiliyordum. İyi kitap bulabilmek çok güçtü, çünkü gelirim öyle azdı ki, kitap satın almam olanaksızdı. Kitaplıklar henüz kurulmamış, ya da biz böyle bir kurumun varlığından haberdar olmamıştık. Yasal ya da yasadışı iyi bir kitap elime geçti mi, onu bir solukta okuyuveriyordum. (Kravçinski'nin "Andrey Koşuhov" adlı kitabı ile, adını anımsayamadığım Paris Komünü üzerine küçük bir kitap üzerimde müthiş etki yapmıştı.)

Bir gün -1899 şubat sonu ya da 1900 başları- kent dışında bir evde beklendiğim bildirildi. Hemen gittim. Evde sendikacıların toplantısı vardı, aralarında bir de aydın bulunuyordu. 1 Mayıs bayramıyla ilgili sorunlar görüşülüyordu. 1 Mayıs'ın evlerde mi, ormanda mı yoksa sokaklarda mı kutlanması gerektiği konuşuluyordu. Uzun tartışmalardan sonra törenin kentin anacaddesinde yapılması kararlaştırıldı. Her kurul 1 Mayıs'tan önce üyelerini toplayacak, mitingle ilgili sorunları tartışacak ve bu

toplantıların her birine "bir aydın" katılacaktı. Ben de üyelerle büyük bir toplantı düzenledim. Uzun süre için bir "aydın"ın gelip konuşmasını bekledik. Ama gelen olmadı. O zaman ben 1 Mayıs'ın anlamını ve gösterilerin neden sokakta yapılması gerektiğini açıklamak zorunda kalmıştım. (O tarihe kadar gösteriler ya evlerde ya da ormanda yapılırdı.) Bu kolay değildi. Çünkü o zamanlar bütün amaç işverene karşı ekonomik savaş vermekti; polis işvereni destekliyordu. O zamanlar sendika üyesi işçilerin tüm bilgisi bundan ibaretti.

Anımsadığım kadarıyla, gösterilerin sokaklarda yapılmasının zorunlu olduğunu, son iki yıldır grevlerin işçilere hiçbir dişe dokunur çıkar sağlamadığını, işçilerin kentin en önde gelen memuru valiye durumlarından hoşnut olmadıklarını göstererek açıkça direnmeleri gerektiğini belirttim. Toplantıda, gösteriye katılma kararı alındı. Hemen başkanlar seçildi. Bunlar 1 Mayıs'ın akşamı, iş paydosundan sonra, dokuzar gösterici getirecek ve bunlardan sorumlu olacaklardı. Saptanan yer Vilna anacaddesinin hemen yakınındaki küçük bir sokaktı.

İstenilen saatte dokuz yoldaşla geldim. Ana caddeye vardığımızda herkes, büyük bir kalabalık halinde toplanmıştı bile. Bir anda kadın ve erkek işçiler caddeleri doldurmuşlar, gezintiye çıkmış küçük burjuvalar arasına karışıvermişlerdi. Atlı Kazaklarla polis, olağanüstü bir kalabalığın toplandığını görünce dikkat kesilmişti. Birden Kızıl Bayrak açıldı. Kimileri şarkı söylemeye başladılar. Bir karışıklık oldu. Dükkanlar kapandı, gezintiye çıkmış insanlar ortalıktan kayboldu. Kazaklarla polis, göstericiler üzerine yürüdü, onları kırbaçlamaya başladı. Bu olay Vilnalı işçilere polisin ilk kez ateş etmesi ile sonuçlandı.

Bir yıl sonra Mayıs gösterileri bir bayram gününe rastlamıştı. Toplanma yeri olarak ana caddenin bitimindeki bahçe saptanmıştı. Göstericiler, tam bu bahçeden ayrılacakları sırada Kazakların baskınına uğradılar. İtişip, kakışmalarda yaralananlar oldu, bazı işçiler tutuklandı.

İlk gösteriyle ikinci yılki gösteri arasındaki zaman boşuna geçmemişti. 1 Mayıs gösterilerinin evlerde mi, ya da ormanda mı yapılması tartışılmıyordu artık. Her sendikada gösterinin yer ve zamanı bildiriliyordu. O kadar! Bir yıl önceki önlemler alınmıyor, yine de gösteriye katılan işçi sayısı giderek artıyordu. O zamanlar bana hangi örgütten olduğum sorulsaydı, bugün aynı soruya vereceğim kesin karşılığı pek veremezdim.

Artık 1901 yılı yazında "Iskra"[4] örgütüne kesin olarak bağlanmıştım. "Birlik"in Kovno yerel örgütü, bir grevin düzenlenmesi ve yürütülmesiyle beni görevlendirmişti.(*)

Bu çevrelerde bizler uluslararası bir dayanışma bilincinde eğitiliyorduk. Yabancı ülkelerdeki işçi örgütleri de bize anlatılıyordu. O zamanlar yabancı ülkelerdeki işçilerin elde ettikleri hakları Rus işçisinin de elde etmesinin çok güç olduğuna inanıyordum; onların bizlerin yardımına geleceğine, birlikte insanın dilediğini okuyabileceği, devrimci kitapları bulundurmanın yasak olmadığı bir düzen kurabileceğimize inanıyordum. Grevlere polis yollamayan ve polis karakollarında tutuklulara kötü davranılmayan bir düzen. Bunun tam tersi oldu: 18-20 yıllık sürede yabancı ülkelerde düşlediğim hakları elde edebilen işçi sınıfı olmadı; oysa Rus işçi sınıfı kapitalist yönetime son verdi ve tüm gücüyle bütün dünya proletaryasına yardıma başladı.

O zamanki çevrelerde "Birlik" ya da PPS(**)'den söz edildiğini anımsamıyorum, oysa bu örgütler kısa süre sonra kamu önünde yerlerini almışlardı. Yalnızca bildiriler dağıtıldığını anım-

(*) Bu greve yetişkin, ama bilinçlendirilmemiş işçiler katıldı. Onları ilk kez örgütleyen ağabeyim oldu. Grev birkaç hafta sürdü, ama onlar da iyi dayandılar. Kovnolu öteki işçilerin grevci işçilere gösterdiği içtenliğe değinmeden edemeyeceğim. İşveren sezon dolayısıyla işten vazgeçemeyeceği için grevi kazanacağımızı biliyorduk, ama grevci işçilere maddi yardım verilmesi gerekiyordu, kuşkusuz ki bizim de paramız yoktu. O zaman "Borsa" da işçilere saat, yüzük vb. değerli eşyalarını bırakmalarını, bunları rehine vererek greve maddi yardım sağlanmasını önerdik. Bu önerimiz üzerine isteğimiz yerine getirildi ve grev, işçilerin yararına sonuçlandı, işçiler de kendilerine ödünç verilen payı ödeyebildiler. Grevci işçiler arasından tutuklananlar da oldu, ama büyük bir kalabalık kent dışındaki polis karakolunu basıp, tutukluları kurtardı.

(**) PPS: Polonya Sosyal Demokrat Partisi

sıyorum; ben de önceden saptanmış bir plan çerçevesinde bu eyleme katılıyordum. O zamanlar devrimci yayınların dağıtılması bizde dış ülkelerdeki yasal partilerden daha iyi örgütlenmişti. Bir grup yoldaş önceden saptanan yerde buluşuyor, orada kendilerine bir cadde ya da belirli yerlerde dağıtılmak üzere bir paket bildiri veriliyordu. Dağıtım işleminin sona ermesinden sonra, dağıtımı yapan yoldaşların yine önceden saptanan bir yere gelmesi ve işin nasıl gittiğini anlatması gerekiyordu. Bu yöntemle merkez her zaman dağıtım konusunda kesin bilgi alabiliyor, dağıtımın nerede kolay, nerede güç yürüdüğünü anlamış oluyordu.

O zamanlar bildirileri hangi örgütün hazırladığı ve imzaladığı beni ilgilendirmezdi. Benim için önemli olan, bu bildirilerin proletarya için gerekli olduğu idi. İnsan bu uğurda tutuklanmayı, kötü davranışlarla karşılaşmayı, kısaca her şeyi göze almalıydı... Önemli olan, davaya yarar sağlayabilmekti.

1899-1900 yıllarında "Birlik" üyeleri ile PPS üyeleri arasında tartışmalar yapılıyordu. "Birlik" yasadışı Yahudi işçi sendikalarına da egemendi (belki de onları örgütleyen "Birlik"ti.) PPS "Birlik" ile rekabete başladı. Sendikaların tutumu iflas etti, çünkü işçiler işverene karşı yıllar boyu sürdürdükleri savaştan elleri boş çıktılar. Bu şöyle de açıklanabilir: Sezonda sıkışan işveren, işçilere istedikleri hakları veriyor, sonra işler durakladı mı, verdiği hakları geri alıyordu. Sınıf bilicine varmış işçiler elbette ki bu durumdan hoşnut değillerdi.

Ama daha Mayıs 1902'deki ilk tutuklanmam sırasında, sendikaların ilerleme kaydedememelerinin nedeninin mevsim işçiliği olmadığını kavramıştım. Asıl nedenler çok daha derinlere iniyordu. Yahudiler daha önce örgütlenmişlerdi, onların işleri Litvanyalıların, Polonyalıların ve Ruslarınkinden daha kolaydı. Yahudi işçilerin yönetim merkezi, Yahudi olmayan işçiler için kılını bile kıpırdatmak istemiyor ve kıpırdatmıyordu da. Bir örnek; 1902'de hapisten kaçışımdan sonra bir süre Şitomir'de,

"Birlik"ten eski bir yoldaşın yanında gizlendim. O Urtşik takma adını kullanıyordu. "Birlik" yöre yönetiminin bir toplantısına katıldım. Bu toplantıda Şitomir'deki Rus işçilerin cehaletleri yüzünden Yahudi işçilerin ekonomik savaşını engelledikleri tartışılıyordu, buna örnek olarak da Rus işçilerin grev kırıcılığı yaptıkları öne sürülüyordu. O zaman şöyle bir karar alınmıştı: Bazı Ruslarda ajitasyon yapılacak, bunlar da öteki işçiler üzerinde bu konuda çalışacaklardı. O zamanlar ne Vilna'da ne de batının diğer kentlerinde aynı meslekten işçileri, ırk ayrımı yapmadan bağdaştıran bir örgüt yoktu. Bu durum, işverene karşı savaşta bir engeldi. Hemen her politik örgütün -Litvanya'da SD, Polonya'da SD ve PPS- kendi sendikaları vardı. Mayıs gösterileri bile çeşitli örgütlerce ayrı ayrı günlerde düzenleniyordu. Bu konuda "Birlik" de aynı derecede suçluydu. "Birlik"in kurulduğu sıralarda batı bölgelerinde çalışan işçileri toplayan bir örgütün kurulması hiç de güç değildi.

Daha sonraları 1903'de Berlin'de Vilna "Birlik"in yöneticilerinden, öğrencisi olduğum biriyle karşılaştım. Ona "Birlik"in neden yabancı uyruklu işçilerden uzak durduğunu sordum. Şöyle dedi: "Iskra da, işçiler ne istiyor diye sormuyor. İşçiler için doğru ve gerekli gördüğü yolu kendisi çiziyor. 'Birlik' de aynı şeyi yapıyor."

O sıralar Vilna'ya Paris'den Faivçik adlı bir tesviyeci geldi. "Emeğin Kurtuluşu Grubu"[5] üyesiydi. Yoldaş Faivçik, grubun programını bana ayrıntılarıyla anlattıktan sonra, ben de bu grubun ateşli bir sempatizanı oldum. 1900 sonu ya da 1901 başlarında Faivçik, beni Martov'un erkek kardeşi[6] Sergey Zederbaum (Yeşov) ile tanıştırdı. Bu, "Iskra" grubunun yetkili bir üyesiydi, "Emeğin Kurtuluşu Grubu" da Iskra ile birleşmişti. Böylece ben de Iskra'ya bağlandım.

Atelyeden ayrılmadan, çalışmalarım ve "Birlik"le olan ilişkilerimin tümünden yararlanarak; "Iskra" için başlangıçta belli bir miktarda yazının yurtdışına çıkmasına ve istenen yoldaşların da

yabancı ülkeye çıkmalarına yardımcı olarak çalıştım. Yazıların ülkeye sokulması ve Rusya ile olan ilişkiler, yurtdışında basılmakta olan Iskra için büyük önem taşıyan görevlerdi.

Bir süre sonra Yeşov yurtdışından yazıların gönderileceği yerler konusunda yeni emirler aldı. Gönderilen postanın alınması için de gidilecek yerler değişmişti. O da bu amaçlarla beni sınıra göndermeye başladı. Bu uğraşı da her seferinde atelyedeki işimi uzun süre bırakmak zorunda kalmama yol açıyordu. Bu uzaklaşmalarım da çoğunlukla işin yoğun olduğu günlere rastladığından, işimden oluyor; aç kalıyor, yoksulluk çekiyordum.

Kovno'dan dönüşümden sonra haftada beş ruble ücretle bir yıl işe girmiştim. İşveren, Noel'e doğru işçilerden birini işten çıkardı. Bunun üzerine hepimiz greve başladık. İşveren için işlerin en yoğun olduğu bir zamandı bu. Grevi kazandık. Ama işler durgunlaşınca, işveren, grevi yönettiğimden beni atmak için fırsat kollamaya başladı. O yaz (1899 ya da 1900 idi) durmadan Kovno'ya gönderiliyordum, ya yazıları almak, ya da hapisten çıkan yoldaşlara eşlik etmek için. İşveren bu yokluklarımdan birinden yararlanarak, hemen işime son verdi. Öyle bir zamanda işsiz kalmıştım ki, hiç bir iş bulma olanağı yoktu. Uzun süre işsiz kaldım. Hem öğlen yemeklerinden, hem de evimden vazgeçmek zorundaydım. Beni evden çıkarmışlar ve artık öğle yemekleri de vermiyorlardı. Durumum hiç de içaçıcı değildi. Bunun yanısıra "Birlik" te yapacak çok işim vardı. Sendika sekreteri olarak yeni kaydolan üyelere tüzükleri okumak, işyerlerinde kötüleşen çalışma koşullarına karşı mücadele etmek ve daha birçok görevim vardı. Ama o sıralarda durumumu daha da kötüleştiren bir şey oldu. Günün birinde "Birlik"teki arkadaşlar, Gutenberg'in doğum gününü ya da baskı makinesini buluş gününü kutlamak istediler. Böylesi yöntemlere sık sık başvururlardı, çünkü bu gibi törenler yararlı oluyor, katılanları birbirine daha çok yaklaştırıyordu. Ben ve diğer bazı birliklerin üyeleri Romno-Libau treniyle, törenin yapılacağı sayfiye yeri yakınına

gittik. Buradaki yazlık evlerden birinde geceyi geçirdik. Amacımız sabah erkenden törenin yapılacağı ormana gidip, hazırlıklara başlamaktı. Aramızda bir de kadın vardı. Yazlık evin tek odasını ona vermiş, biz erkekler verandada soyunup, yatmıştık. Hepimiz erkenden uyandık, ama allah kahretsin, yerimizden kımıldamıyorduk, çünkü şakacı çocuklar bize bir oyun oynamış, çizmelerimizden şapkamıza kadar çalıp götürmüşlerdi. Durumumuz acıklıydı. Komşu eve gidip, yardım isteyecek durumumuz bile yoktu. Herkes tören hazırlıklarıyla uğraştığından, bulunduğumuz yazlık eve de kimsenin uğradığı yoktu. Tanıdık bir işçi kadın ne durumda olduğumuza bakmak için öğleyin geldi. Halimizi görünce birşeyler bulmak için komşu yazlık evlere koştu. Bana öyle bir giysi getirdi ki, bununla gündüzleri dolaşmam olanaksızdı. Üzerime düdük gibi oturan bir ceketin altına boyacı pantolonu vermişlerdi bana. Çizmelerden bir teki erkek, öbürü kadın çizmesiydi. Öteki yoldaşlara getirilen giyeceklerin de benimkinden pek aşağı kalır yanı yoktu. Giysilerim dışında pasaportum ve büyük çabalarla ödünç bulabildiğim elli kapiğim de çalınmıştı. (Kayıp ilanı veremezdik. Çünkü her birimizin üzerinde yasadışı yayımlanmış broşürler, bildiriler ve yasak başka şeyler de bulunuyordu.) Bu olay benim için ağır bir darbe oldu ve durumumu büsbütün kötüleştirdi. Ancak kış sonunda ödeyebileceğim borçlara girdim. Ama sıkıntı ve yokluk, parti ve devrim için çalışmalarıma son vermeme neden olamazdı. Sonbaharda iş bulmayı başardım. Mart ayında "Iskra" temsilcisi beni sınıra göndermişti. Yoldaşlardan birine -sanırım yoldaş Kopp'a- eşlik etmekle görevlendirilmiştim. Ayrıca Iskra dağıtımı için de zemin hazırlayacaktım. Vilkovişki'ye (sınırın çok yakını) geldiğimde, "Birlik"ten tanıdığım birkaç kişi benden Vilna ve Dünaburg'a yapılacak sevkiyat için yardım istediler. Kabul ettim, çünkü geri dönerken de birşey yapmak istiyordum. Ama sevkiyat bir yerde uzun süre gecikti ve biz, Mariampol kasabasında iki üç hafta beklemek zorunda kaldık. Giderek işler rayına gir-

miş, biz de trenle Vilna yönüne doğru yola çıkmıştık. Pilvişki istasyonunda gazeteleri bizim trene getireceklerdi. Ama peronlarda bize gazeteleri verecek arkadaşları ve bavulları görmemize karşın, işimiz gerçekleşemeden tren hareket etti. Bavullar Pilvişki'de kaldı. Sonradan bu sevkiyattan cayılmış olduğunu, jandarmaların valizleri alacak kimseleri beklemekte olduğunu öğrendik.

Vilna'ya dönüşümden sonra yine işsiz kaldım ve yine yoksulluk çekmeye başladım.

Çeşitli yoldaşları sınıra dek götürmeyi ve sınırdan iki kez Iskra sevkiyatı alıp getirmeyi başarmıştım. Bunlardan biri 3, öbürü 10 pud(*) ağırlığındaydı.

O zamanlar bu yayınları elde etmenin çok güç olduğunu bilmek gerekir. 1901 sonbaharında ilk 3 pudluk Iskra sevkiyatını Alman sınırındaki Kibarty kasabasında aldım. Buradan yayınları trenle götürmem olanaksızdı, çünkü az ilerideki sınırda sıkı bir arama yapılırdı. Bu nedenle kiralık arabalardan yararlanmam gerekti. Gizli bir şey taşındığını sezen arabacılar bir iki verst yol aldıktan sonra, fiyatı artırıyorlardı. Sonunda Kovno'ya vardık. Kente giden köprü üzerinde gümrük memurları bekliyordu. Benden başka yayınların ülkeye sokuluşuna yadım eden bir yoldaş daha vardı. Ona bizi durdururlarsa, yayınlara benim sahip çıkacağımı, beni tanımazlıktan gelmesini söyledim. Bizi köprüde durdurdular. Araba, yoldaşla birlikte yoluna devam etti. Ben Iskra paketleriyle kaldım. Sepeti açtıklarında, "Iskra" gazetesini, (7. sayıya kadar) çeşitli broşürler ve bunlar arasında Karl Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ni buldular. Memur, ne gibi bir kaçak malla karşı karşıya bulunduğunu kavrayamadı. Çünkü şimdiye dek yalnızca kumaş, çay ve benzeri mallarla karşılaşmıştı. Bu nedenle bu gibi bir mal karşısında ne yapacağını bilemiyordu. Ama beni yine de salıvermedi. Gazete ve bro-

* 1 Pud: 16.38 kg.

şürlerin adlarını okumaya çalıştı, kibrit çakıyordu (durdurulduğumda geceydi). Ama Niemen'den doğru esen bir rüzgar, kibriti söndürüyordu.

Sonunda bu durumdan sıkıldım. Son paramı (altın bir beş ruble) eline sıkıştırıp, beni hemen bırakması gerektiğini, gazetenin ertesi sabah Kovno'daki bayiler tarafından satılacağını, yoksa zararı ona ödeteceğimi söyledim. Bu gazeteleri ilk kez gören memur, beni sabaha kadar yanında alıkoymak ve gazetelere yakından bakmak istiyordu. Oysa ben, ondan sepeti hemen sırtıma yüklememe yardımcı olmasını istedim. O da benden bir broşür ve gazete isteyerek, dileğimi yerine getireceğini söyledi. Ona bir broşür verdim, ama gazete vermedim, çünkü Iskra'nın ne yoldan girdiğini kesinlikle belli etmemem gerekiyordu. Yüküm ağırdı, görünürlerde araba da yoktu, ayrıca artık param da kalmamıştı. Bütün paramı arabacıya ve gümrük memuruna vermiştim. Yükün altında eziliyordum. Sonunda sepeti, bir fıçı gibi yuvarlayarak, sahildeki sokaklara varmayı başardım, o sırada bir de baktım ki cebimde 15 kapik var, hemen bir araba tutup, eve geldim. Kapıda, köprüde arabada ayrıldığımız yoldaşa rastladım. İkimiz de olup bitenler nedeniyle çok heyecanlanmıştık, tabii bütün gece uyuyamadık. Birden kapının çalındığını işittik. İkimiz de korkudan donakaldık. Gerçekten beni bulmuşlar mıydı? Ama bu olanaksızdı! İlkin arabayı bir otele sürdürmüş, kapıyı çalmış, kimse açmayınca ve çevrede kimsenin bizi görmediğinden emin olduktan sonra, kararlaştırılmış eve gelmiştim. Kapı çalınırken, işkence dolu birkaç dakika geçirdik. Çünkü benimle birlikte arkadaşı da, ve eve ne gibi yayınlar getirdiğimizi bile bilmeyen ev sahiplerini de tutuklarlardı. Bir şans eseri akrabalarımın yakın dostlarıydı bunlar. Neyse ki, kapıyı çalan, tatil günlerinden önce evi temizleyen gündelikçiydi.

Kentte kalmaktan da, sokaklarda dolaşmaktan da korkuyordum. Çünkü gümrük memuru K. Marx'ın "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri"ni amirine göstermişse ne olacaktı? Ama Kovno'dan

Vilkomir'e gidebilmek için bir kapiğim bile yoktu. Arabacılar arasındaki rekabet bizi bu durumdan kurtarmış oldu. Bize iyi yer ayırmaları için onlardan para istedim. Böylece elde ettiğimiz parayla biraz alışveriş bile yapabildik. Tanınmadan Vilkomir'e, oradan da Vilna'ya vardık. Yayınlar, bütün Rusya'ya buradan dağılırdı. 1901 yılı Ağustos ya da Temmuzu idi.

Vilna'ya döndüğümde, yeniden bir atelyede iş buldum. Yeşov beni birçok aydın ile tanıştırdı, bunlar Iskra temsilcisi çevresinde toplanıyorlardı. O sıralar yoldaş A. Solz'u da tanıdım, onu birkaç kez evinde ziyaret ettim.

Atelyedeki işime uzun süre devam edemedim; Yeşov ile Kovno'ya gitmem ve orada çok sayıda yayını alabilmek için hazırlık yapma emrini aldım. Bir süre sonra, bize yayın getirdiklerini haber veren köylüler çıkageldi. Ben de onlarla yola çıktım. 1901 Aralık ayıydı.

Korkunç bir kar fırtınası vardı. Yol boyunca köylülerin evlerinde gecelemek zorunda kaldık. Birkaç gün sürdü yol, nereye gittiğimizi kesin olarak ben de bilmiyordum, çünkü bu yöreyi tanımıyordum, köylülerin de birşey söyledikleri yoktu. Sınıra vardığımızda, Alman-Rus sınırındaki Jurburg'da olduğumuzu anladım. Buraya geceleyin vardık; büyük, pis bir köylü izbesinde sabahladık. Duvar kıyılarına sıralar dizilmişti. Kulübenin içinde davar da vardı, ama insanlar sobalar üzerinde uyuyordu. Benim gözümü uyku tutmadı. Korkunç duygular içindeydim ve çevrede olup bitene kulak kesilmiştim.

Sabaha karşı, yayınları almış, geri dönmeye koyulmuştuk. Her tekel dükkanı(*) önünde durup, arabacıların benim hesabıma içmeleri dışında, hiç bir olay çıkmadan Kovno'ya vardık.

Gazete, dergi ve broşürler hiçbir engelle karşılaşmaksızın kararlaştırılan eve getirildi. Cuma sabahıydı. Köylülere para vermem gerekiyordu. Ama param kalmadığından, Yeşov'un

* Tekel dükkanı: Çarlık Rusya'sında alkol satışı devlet tekelinde olduğundan, halk dilinde bu dükkanlara "Monopolika" denirdi.

beni beklemesi gereken otele koştum. (O zaman Yeşov Stupin adını kullanıyordu).

Evinin penceresinden kararlaştırılan işareti aldıktan sonra korkusuzca otele girdim; küçük, yıkık dökük bir yapıydı. O an otelin bir görevlisi bağırarak beni durdurdu: "Burada ne arıyorsunuz? Hemen çıkın gidin. Sizi bekliyorlar." Yeşov'un tutuklandığı ve odasında polisin pusuda beklemekte oldğu anlaşıldı. Oteli terkettim, ama ne param ne de bir tanıdığım vardı.

Elimizdeki yayınların Vilnalı "Askerler"ce(*) alınması gerekiyordu. Bu da beni çok rahatsız ediyordu. Otele gelip, polisin eline düşmelerinden korkuyordum. Onlara sakınmalarını söylemem de büsbütün olanaksızdı. Ödünç para bulduktan sonra, arabacılara ödedim. İki hemşerimi bulup, literatürü aynı gün Janova köyüne yolladım, oradan Vilkomir'deki akrabalarıma iletecekti. Ama benim Kovno'da kalıp, Yeşov'un tutuklanmasıyla bozulan "İsra yönetimiyle" ilgili ilişkileri düzenlemem gerekiyordu. Hemşerilerim Janova'ya dek engelsiz ulaştılar. Ama Pazar sabahı Vilkomir'e vardıklarında, polis şefi, yanında kentin ileri gelenleriyle kiliseden çıkmaktaydı. Arkadaşlarımı taşıyan bu arabanın eğik tahtası önüne tutturulmuş büyük bir çan vardı, bu çan polis şefinin dikkatini çekti. Hemen arabacıyı tutuklattı, çünkü çıkarılan bir bildiri gereğince, yalnızca polis şefi ve itfaiye arabasında çan bulundurulmasına izin verilmişti.

Yoldaşlardan biri -Katzenellenbogen- yayın dolu bir paketi alıp kaçtı, ama Rogut arabacıyla birlikte polis karakoluna götürüldü, orada paketler açılıp, yasak yayınlar ortaya çıkarıldı. Öbür yoldaşın bulunabilmesi için bütün polis örgütü harekete geçirildi.

Salaman Rogut'u bayıltıncaya dek dövdüler. Onu karakoldan, emniyet merkezine dek çırılçıplak sürüklediler, ondan bu

---

* O zamanlar Vilna'da yalnızca ordu mensuplarından oluşan bir "İskra" grubu vardı, başkanı askeri doktor, yoldaş Gusarov idi. Yasa dışı yayınlarımızı Rusya'nın her bir yanına bu gruptaki yoldaşlar dağıtıyordu.

işe karışan öteki yoldaşların adlarını vermesini ve yayınları nereden bulduğunu söylemesini istediler. Sonunda onu Kovno'ya getirdiler. Yoldaş Rogut'un tutuklandığını, yasa dışı yayınların ele geçtiğini öğrendiğimde, korkunç duygulara kapıldım. "Iskra" grubundan olmayan ve bu örgüte bağlı bulunmayan bir yoldaşın tutuklanmasına yol açtığımı düşünerek üzülüyordum. İçimden bir ses, polise Rogut'a bu görevi benim verdiğimi söylememi istiyordu. Kendiliğimden teslim olma düşüncemi PPS'den birtakım yoldaşlara açtım. Bu yoldaşların adlarını bugün anımsayamıyorum, ama kadın yoldaşlardan birinin adının Bluma olduğunu biliyorum. Yoldaşlar, bu önerime katıldılar. Ama teslim olmam Salamon Rogut'un salıverilmesini sağlamayacaktı. Bu yüzden "Iskra"lı yoldaşları arayıp, görevimi sürdürmeye karar verdim.

Arabacı da tutuklanmış, Petersburg'a gönderilmişti. Yoldaş Yeşov ve yanılmıyorsam yoldaş Solz da burada tutukluydular. Ama Salamon Rogut, Kovno hapishanesine tıkıldı. Bir ay sonra, onun kendini astığını haber aldık. Yaşamına kendi eliyle mi son verdiğini ya da ölünceye dek dayak mı yediğini öğrenemedik. 1908 yılında aynı hapishaneye atılmıştım. Gardiyan bana Rogut'un hücresini gösterdi. Gardiyanlar bana onun polis karakolunda her sorgudan sonra korkunç bir durumda hapishaneye getirildiğini, acılarına, işkencelere bir son verebilmek için kendini asmış olabileceğini söylediler. Bu yoldaşın ölümü üzerimde korkunç bir etki yaptı, çünkü bu olaya yol açtığıma inanıyordum. O zamanlar, yaşamımı artık kesinlikle yalnız devrim uğruna adamaya karar verdim.

Proletarya mücadelesinin sermaye karşısında böylesine müthiş boyutlara ulaştığı, işçi sınıfının böylesine büyük kurbanlar verdiği şimdilerde, bir yoldaşın ölümünü bu denli üzülerek karşılamak belki garip kaçabilir, ama o zamanlar bu olay beni müthiş etkilemişti; çünkü bir yoldaş, benim hatam yüzünden yokolup gitmişti.

İLK TUTUKLANIŞIM, KİEV HAPİSHANESİ, KAÇIŞ (1902)

Hapishanede, yoldaş Rogut'un ölümünü haber aldıktan sonra, işimi bırakmış, Vilkomir'e geçmiştim; orada bulunan yasak yayınları almak ve Rogut'un tutuklanışı ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek istiyordum. Orada, onun tutuklanması üzerine halk arasında gerçekle bağdaşmayan çeşitli söylentiler dolaştığından, "Birlik" yöre grubunun yardımıyla, yoldaş Rogut'un tutuklanması ve öldürülmesi üzerine bir bildiri çıkardık.

Birkaç gün sonra yöre jandarmasının beni aradığını, kent sakinlerine nerede olduğumu sorduğunu öğrendim. Bu nedenle kentten ayrılmak ve Vilna'ya dönmek zorunda kaldım. Orada gammazlığın arkamdan da sürdürüldüğünü hemen anladım. Bu nedenle Sergey Zederbaum (Yeşov)'un tutuklanmadan önce bana tanıştırdığı yoldaşlardan yerime bir adam göndermelerini partideki görevimi değiştirmem gerektiğini bildirdim. Nihayet Mart 1902'de parti içinde "Marx" adıyla anılan bu adam çıkageldi. Gerçek adı Arzibuşev idi, bunu ancak 1917 devriminden sonra öğrendim.

1902 Mart başında istasyona geldik, buradan birlikte Kovno'ya, oradan da sınıra gidecektik, yoldaş "Marx"a o sıralar elimdeki olanakları gösterecektim. Aynı vagona, ama ayrı sıralara oturduk. Üçüncü hareket zilinden sonra biri geldi, beni izliyordu, bunu çoktan anlamıştım. Arkasında bir de jandarma vardı. Doğru üzerime yürüyüp, biletimi pasaportumu sordu. İkisini de uzattım. O zaman bagajımın nerede olduğunu öğren-

mek istedi. Yanımda eşya olmadığını söylediğimde, kendisiyle birlikte gelmemi istedi. İndik ve tren hareket etti. Yoldaş "Marx"ı farketmemelerine, onun trende kalmasına çok sevinmiştim. Beni istasyonun en yüksek rütbeli jandarmasına götürdüler, sorgu başladı: "Adınız?" Karşılığım: "Çigrin". Son zamanlarda bu adla yepyeni bir pasaport edinmiştim. Beni aradıklarından ve izlediklerinden, gerçek pasaportumu fırlatıp atmıştım.

Karşılığım üzerine jandarma bir açıklama yaparak, gerçek adımı söyledi. Soruşturma bu biçimde sürdü. Memur bana her şeyi anlattı, üstelik yakınlarım ve hısımlarımın nerede oturduklarını bile biliyordu. Oysa ben yeni pasaporttaki adıma sıkı sıkıya bağlı kalıyor, yakınlar, hısımlar uyduruyordum. Soruşturmanın yapıldığı salonda bir görevli daha vardı; o, en yakın yöre karakoluna götürülmemi, orada dayak zoruyla konuşturulmamı önerdi. O zamanlar tutuklulara Vilna polis karakolunda korkunç davranılırdı. Ama soruşturmamı yapan memur, eliyle beni gösterip: "Yanılıyorsunuz, bu orada da konuşmaz," dedi. "Iskra örgütü üyelerinden bu." Bu açıklama sonucu, tutuklanmamın Martov'un kardeşi Sergey Zederbaum'la ilgili olduğunu anlamıştım. Sergey Zederbaum Petersburg'da Peter-Paul kalesinde[7] tutuklu bulunuyodu. Beni de oraya götüreceklerini sandım, ama yanılmışım. Beni, istasyondan valilik jandarma merkezine götürdüler. Jandarmalar gerçek adımı bildiğinden sahte pasaportumdaki tanımlamalarda diretmenin gereği olmadığından, sonunda adımın Çigrin olmadığını açıkladım. Beni burada uzun boylu tutmadılar, Vilna kalesine yolladılar. (Bu hapishane nedense 14 diye anılıyordu.) Burada bir hafta kaldım. Sonra iki jandarma eşliğinde bilmediğim bir yöne götürüldüm. Çoğu kez sormama karşın, nereye gittiğimiz bana söylenmedi.

İlk kez hapse giriyordum. O zamanlar hapishanelerde yönetim çok sıkıydı. Görevli olarak asker ya da jandarma kullanıyorlardı, bunlar ikişer ya da üçer günde birkaç kez hücreye geliyor-

lardı. Hücreme tam kapatılmıştım ki, iki yandan da vuruşlar başladı, ama ben bu vuruş alfabesini bilmediğimden, bir karşılık veremedim. Karşılık vermediğimden, bana avludan ekmek parçaları atmaya başladılar. Çok yüksekte bulunan hücre penceresine nasıl erişebileceğimi ve bir kez olsun avluya nasıl bakabileceğimi düşünmeye başladım. O an duvarda her dilde pencereye nasıl erişilebileceğinin yazılı olduğunu farkettim. Masanın üzerine sandalye ya da çöp tenekesini koydum, tırmandım, pencereye erişmiştim. Tam komşularımla ilişkiye geçecektim ki, birden kale komutanı çıt çıkarmadan hücreme girdi, masadan atlayacak zaman bile bulamadım. Ağır hapis cezasına çarptırılmamamın tek nedeni, birkaç gün sonra başka yere gönderilmem oldu.

Ancak gönderildiğim yere vardığımda, buranın Kiev olduğunu anladım. Bu garibime gitti, çünkü Kiev'e hiç gelmemiştim. Kısa süre sonra neden buraya gönderildiğimi öğrenmiştim. Ama bunu daha sonra anlatacağım.

Jandarmalar, beni Kiev jandarma komutanlığına teslim etti. Burada bir hafta süreyle karanlık, pis kokulu bir mahzende tutuldum, sonra Lukyanov Hapishanesi'ne getirildim. Hapishane yönetim bürosuna getirildiğimde, gürültüler ve devrimci şarkılar işittim; birden büroya bir yığın çöp atıldı. Böylesi bir durumla hapihsanede karşılaşılamayacağını düşündüm, çünkü Vilna kalesi de Kiev polis nezarethanesi de hiç kimse yok gibi sessizdi. Önce, ayaklanma olduğunu, belki de kurtulabileceğimi düşündüm. Ama bu düşüncem hemen silindi, çünkü memurlar sessiz sedasız oturuyor, görevlerini sürdürüyorlardı. Bilmece biraz sonra çözüldü. İşlemler bittikten sonra, siyasal bölüm şefi Saiganov'a teslim edildim, beni hapishaneye götürdü. Tam kapıdan girmiştik ki, bir yığın üniversite öğrencisi çevremi sarıp, beni soru yağmuruna tuttu: Kimdim, nereden geliyordum, niçin tutuklanmıştım ve böyle durumlarda sorulan daha birçok soru. Bu kalabalık beni şaşırttı. Hemen hepsi öğrenciydi. Demek gü

rültü eden ve şarkı söyleyen bunlardı. Öğrenciler avlunun bir ucundan öbür ucuna ellerinde bayraklar ve pankartlarla, bağıra çağıra gidip geliyorlardı.

1902 yılında Rusya'da birçok öğrenci olayı oluyordu. Kiev'de öğrenci ve işçiler 2 ve 3 Mart günlerinde geniş kitlelerin katıldığı mitingler düzenlemişlerdi. Bunun üzerine öğrenciler arasında toplu tutuklamalara gidilmişti. Avludaki gezintiler de öğrenci mitingleri gibi sürüp gidiyordu.

Öğrenciler, adi suçlulara ait binanın üçüncü katında tutukluydular. Akşamları koridorlar kitleniyor, ama hücreler gece yarısına dek açık kalıyordu. Öğrenci ve siyasal tutuklulara tanınan serbestlik doğal olarak adi suçluları da etkilemiş, onlara birtakım olanaklar tanınmıştı. 1902 Nisanında yeni bir hapishane müdürü atandı. Bu, hapishanenin düzenini beğenmiyordu; adi suçlulara karşı savaş açtı. Hücrelerde arama tarama başlamıştı, üçüncü kattaki öğrenci ve siyasal tutuklular, yöneticinin adi suçluların direnişini bastırmayı başardığında, sıranın kendilerine geleceğini hemen kavramışlardı. Bu nedenle bizler de adi suçluların direnişine katıldık. Öyle gürültüler koptu ki, hapishane kentin çok uzağında olmasına karşın, birçok insanın dikkati çekildi. Adi suçlular, hücreleri aranırken "yasak" sayılan eşyalarını, iplerle bize sarkıttılar. Ama bu, avluda görevli olan jandarmaların gözünden kaçmamıştı. Bu nedenle bizim hücrelerimizde de arama başladı. Ama bu tutum, tutuklular arasında öyle büyük bir direnişe yol açtı ki (tutuklular askerleri hücrelere sokmadı, onlar da rapor edecek hiçbir olay bulamadı) vali, sanırım Trepov'du adı, bu aramalara son verilmesini istedi. Hapishane müdürü de ona uymak zorunda kaldı.

Okur, bu anlatılanlardan neden Lukyanov hapishanesinde böylesi bir özgürlük havasının estiğini anlamıştır. Bu özgürlük büyük çaplı bir kaçış planının tasarlanmasını da kolaylaştırıyordu. Adi suçlularla olan ilişkiler, düşünülebilecek en yüksek düzeydeydi. Ama bu ilişki, bu insanların sanatlarını, sanırım alış-

kanlıklarını yitirmemek için olsa gerek, siyasal suçlular üzerinde sürdürmelerini engellemiyordu. Örneğin bir gün dokuma atelyesinde çalışan tutuklular (dokuma atelyesi hapishanenin bodrum katındaydı, öğrenciler de burada gezinirdi) yoldaş Silvin'i çağırıp, kendisine bir şeyler sordular. İstedikleri bilgiyi alıp, Silvin uzaklaştığında, cep saatinin yok olduğunu anladı. Adi suçluların başkanları, ki bunlara "İvan"lar denirdi, sonradan saati buldular, ama parçalanmıştı, kullanılmayacak durumdaydı.

Ben de öğrencilerle aynı binada, 5 numaralı hücredeydim, burada rastlantı sonucu tutuklananlar bulunuyordu. Tutuklanırken eşyalarım yanımda değildi, param da çok azdı, bu yüzden durumum pek iyi değildi. Ama bana aldıran yoktu.

Hapishaneye gelişimden birkaç gün sonra, öğrenci Knişnik az sayıdaki işçiye hitaben yaptığı konuşmada, Rus insanının nefsine hakimliğinden söz ediyordu, örnek olarak da beni seçmişti. Şöyle bağırdı: "Burada bir genç oturuyor, (beni gösteriyordu), iş bulabilmek için yola çıkmış. Onu trenden çekip çıkarmışlar, tüm Rusya boyunca sürüklemişler ve Kiev'e getirmişler, kentinden çok uzaklara, hiç bilmediği ve bir tek tanıdığı bulunmayan Kiev'e getirmişler." Öyle oturmuş, Knişkin'in naifliğine içimden gülüyordum. Kuşkusuz, nefse hakimiyeti tanımlaması tümüyle doğruydu, ama beni örnek seçmekte haklı değildi. Bir süre sonra kendi de haksızlık ettiğini şaşkınlıkla öğrenecekti.

Bir seferinde denetimden sonra öğrencilerin canı sıkılıp duruyordu. Kapılara vurup, savcıyı istemeye başladılar. Vurmaktan tam yorgun düşmek üzereydiler ki, Kiev Ceza Kürsüsünden ikinci savcı Korsakov çıkageldi. Bütün tutuklular hücrelerine girdi, Korsakov denetimine başladı. Tutuklular hücrelerinde durumlarının ne olduğunu sordular. O zaman Korsakov'un müthiş belleği beni çok şaşırttı. Yalnızca adları soruyor, defter ya da notlara bakmaksızın, herkese durumunu söylüyor, onu neyin beklediğini açıklıyordu. Sonunda sıra benim bulunduğum hücreye geldi. Korsakov, arkasında koridordoki tutuklularla geldi

Hücre arkadaşlarımın hepsi, durumlarının ne olacağını sodular, ama ben susuyordum. O sırada Knişnik atılıp, suçlayan bir tavırla: "Bu delikanlıyı neden burada tutuyorlar?" diye sordu. Bunun üzerine Korsakov: "Adı ne?" diye sordu. Knişnik adımı söyledi. Korsakov, Knişnik'e dönerek açıkladı: "O delikanlı sizden daha uzun tutuklu kalacak; "Iskra" denen örgütün üyesi olmakla suçlanıyor. Bu örgüt için ülkeye hem yayın, hem insan sokuluşuna yardımcı olmuş, basımevinde çalışmış ve benzeri daha bir sürü suç..." Hepsinin dili tutulmuştu, Knişnik çok şaşırmış, Korsakov gider gitmez söylediklerinin doğru olup olmadığını defalarca sormuştu. Tabii ben de Knişnik'i yatıştırmış, beni biriyle karıştırdıklarını söylemiştim. Ama o gece keyfim pek yerinde değildi. Korsakov birkaç ayrıntı dışında gerçeği söylemişti, uzun süre memurların bunları nereden bildiklerini ve niçin Kiev'e getirtilip, Petersburg'a gönderilmediğimi düşündüm.

O akşamdan sonra durumum epey düzeldi. Başka bir hücreye getirildim, bana yastık, çamaşır verildi, banyo yapmama da izin çıktı, tabii bunlar hoşuma gitti. Ama öğrenciler arasında uzun süre kalmam mümkün olmadı. Bunlardan kimi devrimci, kimi burjuva demokrat, kimi de sıradan burjuvaydı. Kimileri de "Iskra" grubundandı, ama bunu çok sonra öğrendim.

Bir akşam hapishaneye yeni bir yoldaş getirildi. Adet olduğu gibi ona hemen kimliği, neden tutuklandığı ve benzeri şeyler soruldu. Yanıtlarından sınırda tutuklandığı, çift tabanlı valizlerde Iskra bulunduğu anlaşıldı. Ona dikkatlice baktıktan sonra, onunla konuşmaya, "Iskra" grubundan olup olmadığını ve Iskra'nın dış örgütünden tanıdığı yoldaşlar olup olmadığını sormaya karar vedim. O da bana kim olduğumu, çevreden kimleri tanıdığımı sordu ve konuşma arasında benim parti adımı da andı. Varlığımdan haberdar olduğu anlaşıldı, çünkü kendisi yurtışından Rusya'ya yapılan Iskra sevkiyatını yönetiyordu. Ben de onun parti içi adını biliyordum. Böylece hapishanedeki Iskra'cı yoldaşlarla ilişki kurdum. Çünkü hapishaneye yeni getirilen tu-

tuklu J. Blumenfeld Iskra grubundan, Rus yoldaşları tanıyordu. Lukyanov Hapishanesinde de bunlar çok olduğundan, o kısa süre içinde politik bölümde bulunan tutuklularla ilişki kurdu. Bunlar arasında Iskra grubuna bağlı önemli kişiler de bulunuyordu. Kısa süre sonra ben de oraya gönderildim. Bu bölümde bambaşka bir yaşam vardı.

O zamanlar Kiev'de Novitzki adında bir jandarma generali çalışmaktaydı. Bu general, Iskra grubunun Rusya çapında yapacakları bir toplantı ya da konferansın izine rastlamayı başarmıştı. Novitzki o zamanlar Krochmal'ı lider sanıyordu. O Kiev'de oturmaktaydı ve yoldaşları kesinlikle yanına çağıracaktı. Ama Krochmal'ı mimlemekle kalmamış, jandarma Rus kentlerinden ve yurtdışından gelen yazışmayı da ele geçirmiş, bunları çözmeye çalışmış; sonra mektupları gene alıcılarına postalanmıştı. Mektuplar oradan sonra Krochmal'ın eline geçmişti. 1905'den sonra açıklanan polis dosyalarından öğrendiğime göre Krochmal'da benim adresim de bulunmuştu. Anımsadığım kadarıyla Iskra toplantısına katılacak olanlar, toplantı başlamadan önce dağıldılar. Bu arada Lukyanov Hapishanesinde bu toplantının gerçekleştirildiğini belirtmek gerek.

Bu konferansa Rusya'nın her köşesinden Iskra üyeleri gelmişti. İzlendiklerini anlayınca, hepsi geldikleri yerlere dönmek için yola çıkmışlardı. Yolda tutuklanmış, Kiev'e geri getirilmişlerdi. Bunlardan bir kısmı Kiev'de tutuklandı.

Yoldaş Nikolay Baumann[8] trene binmişti; yolda izlenmekte olduğunu anladı. O zaman ya küçük bir istasyonda trenden inmiş, ya da atlamıştı. Yöreyi hiç bilmediğinden, orada oturan bir doktora sığınıp, kendisini saklamasını rica etmiş. Doktor onu yanına almış, ama hemen polisi arayıp, yoldaş Baumann'ın Lukyanov Hapishanesine girmesine yol açmış.

General Novitzki üne kavuştu ve dikkatleri üzerine çeken "Iskra"cılar duruşmasının başkanlığına getirildi. "Iskra" grubuna bağlı olanların, Rusya'nın her köşesinden Kiev'e getirilmeleri

nin nedeni buydu.

Lukyanov Hapishanesinin kadınlar ve siyasal tutuklular koğuşu "Iskra" duruşması sanıklarıyla tıka basa dolmuştu. Çok büyük olmayan siyasal tutuklular koğuşunda "Iskra"cılar ile Sosyal devrimciler [9] bulunuyordu. Öbür partilerden az tutuklu vardı. Hücreler ve avluya açılan bütün kapılar sabahtan akşama dek açıktı. Avluda çeşitli oyunlar düzenleniyordu. Ama tutuklular yine de eğitimleri için çalışıp duruyorlardı. Çeşitli sorunlar üzerine konuşmalar yapılıyor, topluca "Iskra"nın yeni sayısı okunuyor ve okunanlar tartışılıyordu.

Bir gün Halperin (partideki adı Konyagin idi) ile birlikte aynı hücrede oturuyordum. Beni eğitmeye başladılar. Bu eğitimi Josef Blumenfeld yürütüyordu. Bana Marksizm'in temel ilkelerini o öğretti. Onun denetiminde ciddi kitaplar okumaya başladım. Hapishane benim için bir üniversite olmuştu. Burada bilgili bir Marksistin yöntem ve gözetiminde devrimci ve Marksist yapıtlar okumaya başlamıştım. Yoldaş Blumenfeld tutuklanana dek "Emeğin Kurtuluşu" grubunda çalışıyordu. Teorik bilgisi dışında yurt dışındaki işçi hareketini de çok iyi biliyor, ayrıca önemli eylemleri de olmuştu. O zamanlar 30, 35 yaşlarındaydı, ben onun yarı yaşındaydım, ama yine de çok yakın dost olduk. Şimdilerde de, Rus işçi hareketinde başka yollarda ilerlememize karşın, bana Marksizm'in temelleri üzerine doğru bir düşünce yöntemi edinmemi öğrettiği için, ona teşekkürü borç bilirim.

O sıralarda grevler, öğrenci gösterileri ve köylü direnişleri büyük boyutlara ulaştığından, Iskra örgütünün sorumlu militanları için hapiste olmak dayanılmaz bir durumdu. Benim için zaman çok akıp gidiyordu.

1902 yazının ortalarına doğru Savcı Korsakov bir kez daha hapishaneye gelip, biz siyasal tutukulardan 12-15 kişilik bir gruba, kışa hazırlanmamızı, duruşmanın uzun süreceğini söyledi.

Bu andan başlayarak birçok yoldaşın kafasında kaçma düşüncesi belirdi. "Iskra" örgütünden kesinlikle kaçması gereken yoldaşların listesi çıkarıldı. Ben de bunlar arasındaydım. Onbir yoldaş aynı görüşteydi. Aralarında kaçış planını hazırlamaya başladılar. Kaçış, yürüyüş yaptığımız avlu duvarlarından gerçekleştirilecekti. Bu amaçla hapishanenin önündeki çayırın incelenmesi gerekiyordu. Kiev'de gizlenecek yerler bulunmalıydı, kaçanların başka yerlere gitmelerinin sağlanması, pasaport, uyku tozu, şarap, bir kanca, ip merdiven ve para gerikyordu. Bunlar hapishanenin dışındakilerin yerine getirecekleri görevlerdi. Hapishane içinde gezintileri gecenin geç saatlerine dek sürdürmek ve gelen araç gereci içeride çok iyi gizlemek gerekiyordu. En önemlisi bütün planı gizli tutabilmekti ki, bu da çok güçtü, çünkü hem hapishane içinde, hem dışarıda pek çok kişi kaçıştan haberdardı.

Daha önce de söylediğim gibi, hapishane içinde çok rahat hareket edebiliyorduk. Bunun birinci nedeni, hapishaneye alacağından daha çok insanın yerleştirilmesi, ikincisi de her fırsatta gürültü çıkaran öğrencilerdi. Bu rahatlık nedeniyle tutukluların baş gözeticileri kendi aralarından seçilmiş hapiste en uzun yatan yoldaş Gurski idi. Onun tutuklularca mı, yoksa hapishane yöneticilerince mi seçildiğini bilmiyorum, çünkü hapise girdiğimde bu ortam mevcuttu zaten. Politik tutukluların yemeği, onların yanında hazırlanıyor, dışarıdan gönderilen her şey kantinde toplanıyor ve akşam yemeği topluca yeniyordu. Satın alınan yiyecekler de kantine getirilirdi, buranın yöneticisi de yine eski tutuklulardan yoldaş Litvinov idi. Bütün bu koşullar kaçış için çok elverişliydi. Örneğin yoldaş Gurski hapishanede dilediği gibi dolaşabiliyordu, ayrıca hapishane dışında ilişki kurmakta da özgürdü.

Yukarıda saydıklarım elimize geçmeden önce, gezintiler sırasında birkaç insan boyunda piramit kurma hareketine çok çalışık. Bu piramitin hapishanenin dış duvarı yüksekliğinde olma-

sı gerekiyordu (bu çalışmaları yoldaş Gurski yönetiyordu). Ayrıca yoldaş Nikolay Baumann yönetiminde şarkılar söylüyor, bu arada da trampet yerine teneke kutu kullanıyorduk. Gerekli olan, adi suçluların gezinti yaptıkları avludaki nöbetçiyi bu tür gürültülere alıştırmaktı; çünkü üzeri teneke kaplı duvarı tırmanırken, rahatlıkla böyle sesler çıkabilirdi.

Hazırlıklar uzun zaman almış, soğuk nedeniyle artık yoldaşların uzun akşam gezintilerine son vereceklerinden korkmaya başlamıştık. Bu durumda hapishane yönetimi bizi içeri kitleyebilir; atlatıp kaçacağımız çayırdaki nöbetçiyi de geri çekebilirdi. Sonunda şaraba katılınca etkili olan uyku tozu da geldi. Etkisini yoldaş Malzmann'da denedik. O da bizimle birlikte kaçacaktı. Sonuç çok şaşırtıcıydı. Yoldaş, istenilenden de daha uzun süre uyudu, fazla uyuduğunu farkedeceklerinden korktuk. Ayrıca onu sorguya da çağırabilirlerdi, bu da bir kuşkuya yol açardı. Ama işler yolunda gitti. Nöbetçileri, tutuklularla birlikte şarap içmeye alıştırmak için, sık sık doğum, isim ve benzeri günleri kutlamaya başladık. Vilna'dan 12, 15 adet pasaport geldi (bunun için gerekli ilişkiyi ben kurmuştum). Pasaportları gereği gibi doldurduk. Para sorunu da artık ortadan kalkmış, geçeceğimiz çayırı da incelemeyi başarmıştık. Kiev'de gizlenilecek evler de saptanmıştı. Tek sorun kanca ve ip merdivene kalmıştı. Yoldaş Gurski'nin, hapishane bürosunda ziyaretçileri kabul etme izni vardı ve çoğu kez de aramazlardı onu. Bir gün, biri ona çok büyük bir çiçek buketi getirdi, bunun içine küçük bir kanca gizlenmişti. Merdiveni bize çarşaf olarak verdikleri bezlerden biz yaptık. Anımsadığım kadarıyla yoldaş Litvinov, bezleri urgan gibi ördü. İpin iki ucu da kancaya tutturuldu, basamak olarak küçük, kalın düğümler yardımcı olacaktı. Bir arama yapılabileceği için kuşkulu günler başlamıştı.

Bu kuşkulu günlerin bir sabahında, erkenden bir gürültü koptu. Hemen haykırışlar işitildi: "Yoldaşlar! Arama var!" Neyse ki, arama olmadığı, yeni bir tutuklunun getirildiği hemen an-

laşıldı, bu nedenle içimizden kimse kaçışla ilgili bir şeyi yoketmemişti.

Yeni getirilen yoldaş Banin, sınırda tutuklanmıştı. Onun öteki tutuklulardan ayrı tutulması için bir emir vardı. Bu nedenle onu her zaman kilitli olan bir hücreye koydular. Oysa bizler bütün gün geziniyor ve ancak geceleri hücrelerimize kapatılıyorduk. Bu hakkımızı elimizden alırlar diye, yeni tutuklunun durumunu protesto etmemeyi kararlaştırdık. Hapishane müdür yardımcısı, siyasal tutuklular şefi Sulima, bu yeni tutukluya pek yakınlık gösteriyordu. Onu hücresinde ziyaret etmeye, onunla satranç oynamaya ya da uzun uzun konuşmaya başladı. Bu görevli, tutukluyla konuşmalarından birinde, bir gece önce bütün hapishaneyi dolaştığını, çünkü o gece siyasal suçluların kaçacaklarına ilişkin bir ihbar aldığını açıkladı. Durum iyice güçleşmişti: Ya hemen kaçmak ya da bu işten caymak gerekiyordu; ne olursa olsun kaçmaya karar verildi. İlkin gereksiz yere kan dökülmesinden kaçınılması kararı alındı. Ama kaçma işareti verildikten sonra, biri bürodan çıkıp, siyasi tutuklular avlusuna girecek olursa, bunun karşısında şekil ve merasime aldırılmaması kararlaştırıldı. Bu amaçla da yoldaşlardan kimilerine geniş pelerinler verildi. İstenmeyen biri karşısına çıktı mı, bu pelerini adamın kafasına geçirecek, bağırmasını önleyecekti. Kaçış günü saptandı, ama o gün de bir şey çıktı. Hapishanede geri kalan bazı yoldaşların yardımı olmadan kaçamazdık ve bunlardan kimileri kaçacağımızı biliyordu. Öbür partilerden ağır cezaya çarptırılacak tutuklulara da başvurduk, onlara da bizlerle birlikte kaçmalarını önerdik, ama hepsi karşı çıktı. En son gün Ukraynalı Sosyal Devrimciler, ki onların yardımlarına gerçekten muhtaçtık, bize Sosyal Devrimci Pleski'yi yanımıza almamızı söylediler. Bütün tutuklular da bizimle kaçsa, kabulümüzdü, ama şimdi Pleski için pasaport, para, adres vs. bulmak gerekiyordu ki, bir günde bunların yapılması olanaksızdı. Bu güçlükler de giderildi; her birimiz ona 10 Ruble verdik, aceleyle pasaportunu doldur-

duk, kentte bir adres de verdik, her şey tamamdı. 11 Iskra'cı yerine 12 kişi kaçacaktı.

18 Ağustos akşamı, kaçış işaretinden önce hapishane müdür yardımcısı Sulima göründü. Daha önce sözünü ettiğim tutukluya gidip, onunla satranç oynamaya başladı. İşaret yine de verildi. Konser başladı, yoldaş Baumann trampetleri çalıyordu. Piramit kuruldu, piramitin tepesine yoldaş Gurski tırmandı. Aynı anda nöbetçi de kıskıvrak yakalandı, bağırması önlendi. Koridordaki nöbetçiler uykuya dalmışlardı. Gurski'ye merdiveni uzattım, hapishane giysisini çıkarıp attım, merdivene çabucak tırmandım, bu arada yoldaş Gurski çengeli duvarın öteki yanına tutturmuştu. Merdivenden aşağı tırmanırken iki elimin de derisi sıyrıldı, müthiş acıdı, o sırada yoldaş Gurski ip merdivenin çengeli kurtulmasın diye sıkıca tutuyordu, bana ipi uzatıp, bir yere kayboldu. Ortalık iyice kararmıştı. Arkamdan Basovski geldi, o da hapishanede bacağını kırmış, bu nedenle kaçışımızı hep ileri atmıştık, çünkü onu kesinlikle içeride bırakmak istemiyorduk. Ama ona ipi vermedim, ötekinin gelişini bekledim. Her şey yolunda gidiyordu. İkinci yoldaşa ipi verip, kaçmaya başladım. Ama bütün hızımla koşarken bilmediğimiz bir çukura tepetaklak yuvarlandım. Orada, çukurun dibinde yoldaş Basovski'yi buldum. Çevresine bakıyor, düşerken yitirdiği şapkasını arıyordu. Aynı olay benim de başıma gelmişti, ama bu karanlıkta şapka aramanın bir sonucu yoktu. Basovski'yi kolundan kavradım, yine çayıra çıktık, koşarak burayı geçtik, caddeye varmıştık bile. Ancak buraya vardığımızda, kafamız açık olarak Kiev sokaklarında dolaşamayacağımızı anladık. Başlangıçta arabacılar bizi almak istemedi, bütün paramızı içkiye yatırdığımızı, para ödeyemeyeceğimizi sanıyorlardı. Sonunda birinin parasını önceden verdik ve Basovski ile gideceğimiz eve doğru yol almaya başladık. Evin yakınlarında inip, sokağa girdik, 10 numaralı evi arıyor, bulamıyorduk, çünkü bu sokaktaki son ev 8 numaralıydı ve arkasından hemen bir başka sokak başlıyor-

du. Biraz düşündükten sonra, 8 numaralı eve gitmeye karar verdik. Çaldık, aradığımız insanları sorduk, böyle birinin burada hiç oturmadığını söylediler. Biz de çekildik. Yoldaş Basovski acılardan kıvranarak: "Dışarıda barınacak bir delik bile bulamayacağımı bileydim, hiç kaçmazdım." dedi. Benim de kendi derdim vardı, ellerim çok acıyordu, üstelik de müthiş susamıştım. O sırada birinin çabucak 8 numaralı evin kapısına yanaşıp, yine çabucak uzaklaştığını gördük. Yoldaş Gurski'yi hemen tanımıştık. Onun da başına bir aksilik gelmişti. Gidebileceği evdekiler ya oradan taşınmış ya da ölmüşlerdi. O da bizim adresimizi bildiğinden buraya gelmişti. Üçümcüz ne yapacağımızı düşünmeye başladık. Gurski başımızın açık olduğunu farkedince, hemen uzaklaştı, Kiev'i çok iyi bilirdi, bir süre sonra bir silindir şapkayla döndü, bunu Basovski taktı. Gurski, Kiev banliyölerinden birinde akrabasının bulunduğu Mokraya Slobodka'ya gitmemizi önerdi. Biz de önerisini kabul ettik. Gurski tek başına bir at arabasına binmişti ki, gerisindeki arabada da Basovski ile ben gidiyorduk. Gerçi silindir ona uymuştu ama, banliyö için yadırganacak bir şapkaydı. Neyse ki caddeler karanlıktı, ince bir yağmur yağıyordu, kimsenin dikkatini çekmedi silindir. Eve vardığımızda çok konuksever bir Polonyalı ile karşılaştık. Masaya hemen yiyecek ve içki koydu, dinlenmemizi sağladı. Bu arada evinden ortalık karanlıkken ayrılmamızı da önerdi, çünkü komşusu bir jandarmaydı, yabancı kişilerin ziyarete geldiğini farkedebilirdi. Yapacak bir şey yoktu. Ev sahibi bana bir hasır şapka verdi. Basovski de benimle çıktı, dostlarını aradı, ama bulamadı, yazlık evlerine gitmişlerdi. Artık tek olanak bütün gece arabalarla kentin çeşitli yönlerinde dolaşmaktı. İyi ki Basovski kentin caddelerini ve işaretleri biraz olsun biliyordu, o olmasa ben geceyi arabalarda geçiremezdim. Böylece bütün gece dolaştık, birlikte tutuklanma olasılığına karşı sabahleyin ayrıldı.

Benim için üç olanak vardı: Ya sevimli görünüşlü bir öğrenciyi durdurup ondan yardım istemeliydim, ya istasyona, yani li-

mana gitmeliydim, ya da kaçmadan önce Lukyanov Hapishanesinde birlikte yattığım bir terziyi aramalıydım. Bu üçüncü olanağı seçtim. Beni çok içten karşıladı.

Sonradan 10 numaralı evin aynı sokağın devamında bulunduğu, bizi bekledikleri, her şeyin hazırlandığı anlaşıldı. Öteki yoldaşların başına da sanırım böylesi terslikler gelmişti... Öbür yoldaşların verilen adresleri bulup bulmadıklarını bilemiyorum.

Bulduğum yoldaşa, Kiev'den hemen ayrılacağıma ilişkin yazılı taahhütte bulunmak kaydıyla salıverildiğimi, bu nedenle hemen RSDİP-"Iskra"cılarla görüşmem gerektiğini söyledim. Yoldaş, beni küçük odasına götürüp, kendi parti komitesinden birini aramaya çıktı. Biraz sonra yeni bir haberle döndü, çok heyecanlanmıştı: Hem parti çevrelerinde hem de halk arasında hapishanedeki bütün tutukluların kaçtıkları, kentin allak bullak olduğu anlatılıyordu. Daha ayrıntılı olarak, kimlerin kaçtığını bilemiyordu. Ayrıca kentte kaçaklardan ötürü aramalar yapılabileceğini, bu nedenle evinden çıkmamı söyledi. Bana bir yer ayarlamıştı. Orada "Iskra" parti komitesinden biriyle ilişki sağlanana dek bekleyecektim. Hava kararır kararmaz bir fırına gittik, geceyi ve onu izleyen 24 saati orada geçirdim. Ertesi gün yoldaş gelip, beni bir eve götürdü, orada hapishanede birlikte yattığımız öğrencilerden biri vardı, buraya parti üyesi olarak gelmişti. Kaçanlardan biri olduğumu bildiğinden, fazla bilgi vermeme gerek yoktu. Yine hapisten tanıdığım bir yoldaşın eşliğinde gideceğim bir yer gösterdi. Yöre parti örgütünün bu üyesinden, hapishanede neler olup bittiğini öğrendim. 11 kişi kaçabilmişti, bunlar arasında sosyal devrimci de vardı, "Iskra"cılardan hapiste bir kişi kalmıştı. Kim olduğunu bilemiyordu. Sonraları her şeyin kaçış planındaki gibi gerçekleştiğini öğrendim. Yanılmıyorsam, nöbetçiyi tutan yoldaş Silvin bir gürültü işitip, bunu alarm sanmış. Hemen hücresine koşup, pasapartonu, parasını yokedip avluya dönmüş. O ana kadar henüz bir

alarm verilmemiş, ama artık pasaportu, evrakları ve parası olmadığından kaçmamış. O da avluda gezinen diğer tutuklularla birlikte hücresine dönmüş. Müdür yardımcısı, satranç oyununu bitirmiş, kitli hücre kapısını açmaları için kapıya vurmaya başlamış. Ama bütün nöbetçiler uyuduğundan açan olmamış. O da alarma basmış, kaçışımız böyle anlaşılmış. İlk soruşturmada kaçışımızın kapıdan gerçekleştirildiği, uyuyan nöbetçileri, bağlanmış görevlinin ve merdivenin birer yanıltıcı kanıt olduğu, kapı nöbetçisinin hepimizi serbest bıraktığı saptanmış.

Parti komite üyesinin bana bulduğu ev, Dinyeper köprüsünün karşı yakasındaydı. Bir hafta kapı dışarı çıkmadan evde oturdum. Bir hafta sonra kiralanan bir at arabasıyla Şitomir'e gideceğim söylendi. Ama yolda küçük bir kasabada arabadan inmem gerekiyordu. Burada bir zadek (Yahudi dinbilimci) oturmaktaydı. Oradaki sinagogda beni Basovski bekleyecekti.

Vardığımda bir Yahudi evine gittim; evde bu kasabada iki zadek ve iki sinagon olduğunu ve o sırada zadeklerin ikisinin de kasaba dışında bulundğunu öğrendim. Akşam sinagoglardan birine gittim, ama Basovski'yi bulamadım, bu da yanlarında kaldığım insanların dikkatini çekti. Şöyle konuştuklarını işittim: "Bu kaçanlardan biri değil mi? Zadek'i arayanlar onun ne zaman evde, ne zaman başka yerde olduğunu iyi bilirler." Tedirginlik içinde bir gün geçirdim, sonunda Şitomir'e gitmek için yola çıktım. Sabah, Şitomir'e iyice yaklaştığımızda ikinci savcı Korsakov'un da aynı arabada yolculuk ettiğini sandım. Müthiş korktum. Saklanacak hiçbir yer olmadığından, gideceğim yere dek yola devam etmeye karar verdim. Şitomir'e vardığımda, "Birlik"ten buluşacağımız yoldaşı aradım. Biz "Iskra"cıların o zamanlar bu kentte henüz bir örgütü yoktu. Oradan "Birlik"in ileri gelenlerinden birinin evine getirildim, partideki adı "Urtsik" idi. Onu, batı bölgesinden çok iyi tanırdım. "Birlik" yöre örgütünün yararlanacağı ev sayısı sınırlı olduğundan, bir süre hem kitap deposu, hem de basımevi olarak kullanılan bir am-

barda barındım.

Sınırı geçmem için gerekli ilişkileri ve yurtdışındaki "Iskra"cı yoldaşların adreslerini elde edene dek çok bekledim. (Bütün bunları rastlayamadığım Basovski çok iyi biliyordu.) Bu yüzden bir atelyede işe girdim, birlikte çalıştığım arkadaşlardan birinin evine taşındım. Günün birinde üstbaş almak için birlikte çarşıya çıktık. Orada birden tutuklu bulunduğum hücrenin koridor bekçisi kaçış sabahı uyku tozu ile zararsız duruma getirdiğimiz nöbetçi Voytov ile karşılaştım. Tabii hemen tozoldum. Yanında kaldığım arkadaş bu duruma çok şaşırdı. Ben de kentten bir an önce ayrılmak için hazırlıklarımı hızlandırdım. O arada hapiste birlikte yattığımız öğrencilerden Blinov beni bulup, Halperin'in Şitomir'de olduğunu, benimle konuşmak istediğini söyledi. Ormanda buluştuk, gereken adresleri verdi, bundan hemen sonra "Birlik"ten bir kadın yoldaşın eşliğinde Kamenetz-Podolsk'a, oradan da sınıra gittik. Köyü gece terkedip, bir köylünün eşliğinde sınırı geçtik. Avusturya sınır bekçilerini de geçtikten sonra, birden Avusturya topraklarındaydık. Berlin'e giderken, Alman-Avusturya sınırında beni tutukladılar, ama yine aynı gün serbest bıraktılar, bir başka güçlükle karşılaşmadan Berlin'e vardım. Orada 9 "Iskra"cının da yurtdışına çıktığını, en son gelenin ben olduğumu öğrendim.

Soğukkanlılık ve başarıyla gerçekleştirilen kaçış, o zaman hem devrimci Ruslar hem de "toplum" arasında büyük yankı uyandırdı.

YURTDIŞINDAKİ ÇALIŞMALARIM (1902-1905)

Berlin'e vardığımda, Iskra yazı kurulunun da buraya aktarıldığını öğrendim. Görevim yoldaş Halperin ile birlikte Rusya'ya yayın ve yoldaşların gönderilmesine yardımcı olmaktı. Henüz çevreme bakma olanağını bulamamıştım ki, yine bağlantı kurabilmek için Rus-Alman sınırına gitmek üzere yola çıktım. Bu arada yoldaş Babuşkin'i de yanımda götürmem, oradan Rusya'ya girmesini sağlamam gerekiyordu. Yolculuk başarılı geçti ve hemen geri döndüm.

Dev büyüklükteki Berlin kenti, tramvayları, banliyö treni, çok ışıklı mağazaları ile beni çok etkiledi. Böyle bir kent görmemiştim hiç. Berlin "Volkshaus" (Halkevi) ki buraya sendika binası da deniyordu, ayrıca matbaa, kitabevi ve "İleri"nin redaksiyonu ve özellikle Alman işçiler de beni çok etkiledi. İlk kez bir toplantıya gittiğimde, bira fıçılarının başında iyi giysiler içindeki beyleri gördüğümde, burjuvalar toplantısına geldiğimi sandım, çünkü Rusya'da hiç böyle işçilerle karşılaşmamıştım. Ama bu bir parti toplantısıydı. Dili bilmediğim için konuşmacının dediklerini anlayamıyordum.

O zamanlar yoldaş Halperin ile ben evimiz ve gerekli belgelerimiz olmadığı için çok sıkıntı çekiyorduk. Nemli bir bodruma yerleştirilmiştik. Halperin burada çok hastalandı. Bunun da nedeni Kiev'den Berlin'e süren yorucu yolculuktu. Şimdi bana işlerin altından kalkmak düşüyordu: Hem hastaya bakmam, hem de iki kişilik işi yapmam gerekiyordu. Üstelik ülkenin dilini de

bilmiyordum. (Halperin Almanca biliyordu.) Daha sonraları Berlin'e alıştığımda ve Alman yoldaşlarla tanıştığımda, 20-30 kişi için, kolaylıkla kalacak ev bulabiliyordum.

Berlin'deki çok sayıdaki "Iskra"cı yoldaş, "Rus devrimci sosyal demokrasisini destekleme grubuna" da üye idiler. Çoğu kez Bach'ların (ana, kız) evinde toplanıyorlardı. Ben de gidiyordum. Gelenlerin dikkatini çekmemem için bana yeni bir ad verildi: Michail Davidoviç Freitag. Yoldaş Smidoviç bu adı Rusça'ya çevirdi: "Piatniza", bunu yaşamım boyunca kullanacaktım.

1903 Şubat sonunda takma adı Boris Glebov olan W. A. Noskov Berlin'e geldi. Parti merkez komitesine seçilmişti. Ben de onunla birlikte Londra'ya gittim. "Matriona" takma adıyla Yoldaş Smidoviç'in pasaportunu kullanıyordum. Londra'da "Iskra"yı yaratan yoldaşları tanıdım. Onlar, Rus işçi sınıfının dağılmış unsurlarının merkeziydi. "Iskra"nın basımını yapan yoldaş Blumenfeld'i gördüm, ayrıca Martov, Zasuliç ve Deutsch'u tanıdım. Hepsi aynı evde oturuyorlardı. Daha sonra yoldaş Lenin ve yoldaş Krupskaya ile de tanıştırıldım, onlar ayrı oturuyorlardı. Çoğu zamanımı, çok ileri bir yakınlık kurduğum Blumenfeld, Martov ve Zasuliç ile geçiriyordum. Lenin ve Krupskaya yoldaşları daha ender görüyordum. Martov, Zasuliç, Noskov, Lenin, Krupskaya ve ben, birlikte yemek yiyorduk.

Zamanımın çoğunu "Iskra"nın basımevinde geçiriyordum. Bu basımevi İngiliz Sosyal Demokrat Partisi'nindi. İngilizlerin bu denli küçük bir basımevine sahip olmaları ve tirajı Iskra'yı geçmeyen haftalık bir dergi çıkarmaları beni çok şaşırtmıştı. Ruslar, anayurttan çok uzakta bir gazete çıkarıyorlardı ve bu yasal olarak yayımlanan İngiliz dergisinden hiç de daha kötü değildi. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin çıkardığı gazetelerin tirajlarını, yayınevlerini tanıdığımdan, bu durumu yadırgamıştım.

Londra'ya gelmemizden birkaç gün sonra, Rusların katıldığı bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda, yoldaş Deutsch'un firarlarını anlatan raporu okundu. Burada daha önceleri Kovno'dan, Vil-

na'dan tanıdığım ve Kiev'de hapishanede ve dışarıda gördüğüm birçok yoldaşı gördüm.

Yoldaşlar yeni bir tutuklanmadan kaçmak için Londra'ya gelmişlerdi. Birçoğunun Londra'da bireysel anarşist haline geldiklerini açıklamaları beni çok etkilemiştir. Bana kalırsa bunun nedeni, başlangıçta Londra'da arkadaşsız, yardımsız, parasız kalmaları ve dil bilmemeleriydi. İngiliz işçi sınıfının politik örgütü güçsüzdü. Gerçi sendikalar hepsini kapsıyordu, ama sendika, üyelik için ancak dokuz, ya da on iki hafta sürdükten sonra yardım yapıyordu. Birkaç gece üst üste onlarla anarşizm, sosyal demokrasi ve parlamentarizm üzerine tartıştım. O zamanlar ateşli bir parlamentarizm yanlısıydım!

Londra kenti, üzerimde müthiş sıkıcı bir etki uyandırmıştı; evler siyah ve kurumluydu, hava korkunç kötüydü, orada bulunduğum her gün durmaksızın yağmur yağmıştı, her yer sisle kaplıydı. Belki ben gerçek Londra'yı hiç görmemiştim, ama gördüğüm hiç bir şey hoşuma gitmedi.

On gün kadar sonra Berlin'e döndük. Buradan yine Rus sınırına gitmek zorundaydım. Hem daha büyük bir Iskra sevkiyatı için ilişkiler kurmam, hem de 2. Parti Kongresi için gelecek delegeleri beklemek gerekiyordu. Sınıra Noskov ve "Koch" ile birlikte gitmiştik, Koch'a ayrıca "Onkel" de deniyordu. (F. J. Şeşekoldin). Şirwindt ya da Neustadt'a vardığımızda, ilkin yalnız "Koch"un sınırı geçmesini istedim. Burası Prusya-Rusya sınırının hemen yanıbaşıydı. Kalmakta olduğumuz evden, Koch'un Rus sınırlarında bulunan kilise avlusuna doğru yürüdüğünü görebiliyorduk. Onun engelsiz geçeceğine inanıyorduk, çünkü sınır muhafızlarına rüşvet vermiştik. O an bir silah sesi işitmemiz bizi fazlasıyla şaşırttı.

Sonradan anlaşıldığına göre, sınır subayı kilise avlusunda gezintiye çıkmıştı. Muhafız onu görünce, alarm olarak bu işareti vermek zorunda kalmış; Koch da tutuklanmıştı. Birkaç gün sonra "Koch"un tutuklanması ile ilgili bütün kağıtlar tamamlan-

mıştı, tutuklular yöre kentlerine gönderilecekti, bu arada o hemen bir başka arabaya alınıp, Vilna'ya doğru yola çıkarıldı, orada Noskov'u bekleyecekti. Onu 15 ruble rüşvet vererek kurtarmayı başarmıştık.

"Koch"un küçük Rus sınır kasabasından hareketini beklerken, 1903 Mart ortalarında, 2. Parti Kongresi için Rusya'dan kadın yoldaş "Kostia" (R. Halberstadt) geldi. Ayrılmadan sonra o Menşeviklere, sonra da tasfiyecilere katıldı. Noskov ile buluştuktan sonra, "Iskra" yazı kuruluna gitti. Noskov da Rus sınırını kolaylıkla geçip Vilna'ya ulaştı. Berlin'e gelişimden sonra 1902'de bulduğum bu sınır geçiş noktası hem yurtiçi hem de yurtdışına elverişli bir geçitti.

Şimdi yayınların yurda sokuluşu için elverişli bir nokta bulmamız gerekiyordu. Bu amaçla ben Tilsit ve yöresine gidip, sonra yine Berlin'e döndüm.

O zamanlar Rusya'da her kentte sosyal demokrat örgütler oluşuyordu. Bu örgütlerde "Iskra" ve "Rus Sosyal Demokratlar Birliği"[10] arasında görüş ayrılığı mücadelesi başlamıştı. Birçok büyük kentte iki sosyal demokrat komite bulunuyordu, bunlar proletaryayı etkileyebilmek için amansız bir mücadeleye tutuşmuşlardı. Rus sosyal demokrasisinin bu iki önemli akımının yayın organları yurtdışında yayımlanmaktaydı. (Iskra grubu, Iskra'yı, "Zarya"yı ve broşürleri çıkarıyordu. "Rus Sosyal Demokratlar Birliği" ise Raboçeye Dielo'yu.) Rusya'da "Iskra"ya o denli büyük bir istek vardı ki, gazeteyi dışarıda yayımlayarak bunu karşılamak olanaksızdı. Bu durum, "Iskra" grubunu her yoldan gazeteyi Rusya'ya sokabilmek için bütün olasılıkları araştırmaya zorluyordu.

Tilsit'e ikinci ya da üçüncü gelişimde, Litvanya dilinde dinsel kitaplar basan bir Litvanya örgütünün izine rastladım.[*] Bu örgütle işbirliği yapıp, onların yardımıyla yüzlerce pud Iskra,

* Çarlık Rusya'sında Litvanya dilinde din kitaplarının bile basımı yasaktı. Bu "yasak" kitapların basılabilmesi için Tilsit yöresinde büyük basımevleri vardı.

Zarya ve broşürü sınırdan geçirmeye başladık. Bu tür büyük dağıtımın hem olumlu hem de sakıncalı yönleri vardı; bir yandan çok sayıda yayın gönderilebiliyor, öte yandan da Berlin'den Riga'ya, Vilna ve Petersburg'a yayınların gelmesi aylar sürüyordu. Kutsal yayınlar için bu, uzun bir süre değildi; ama Iskra için korkunç büyük bir zaman kaybıydı. Dağıtımın başında bulunan Halperin ile ben, hem Rusya'daki örgüt hem de "Iskra" redaksiyonu tarafından sıkıştırılıyorduk. Bu süreyi kısaltmamızı istiyorlardı, bu amaçla Halperin Tilsit'e taşındı, ben Berlin'de kaldım. 1903 yazıydı, Iskra redaksiyonu Cenevre'ye taşınmıştı. Oradan bize yollananlar "Worwaerts" (İleri) adresine gönderiliyordu. Tüm yayınımız "Worwaerts" depolarında bulunuyordu. Bu depolarda çok zaman geçirdim, çünkü gelen yayın organlarını düzenleyen ve dağıtım için paketleyen bendim. Berlin'de o zamanki tek görevim de bu değildi. "Iskra" ile ilgili Rusya'dan gelen ya da Rusya'ya giden tüm yoldaşlar bana gelirdi. Bütün bu uğraşılar çok zaman ve yorgunluk demekti, çünkü yoldaşlar geldiklerinde çok yorgun, kötü giysili oluyorlardı, üstelik dil de bilmiyorlardı.

Rusya ile yazışma da kısmen Berlin üzerinden gerçekleştiriliyordu. Mektupları benim toplamam, şifreleri çözmem ve gereken adreslere göndermem gerekiyordu.

2. Parti kongresinden sonra Berlin'deki bütün uğraşılar yalnız bana kalmıştı. Rusya ile ilgili işler çok zamanımı alıyordu, ama yine de Berlin'deki işçi hareketine de karıştım; çünkü bütün işim parti militanları, sendikalar ve birliklerle oluyordu. Kendim de pek farkına varmadan, birden Alman Partisinin ve sendikalarının gazetelerini okumaya başladım. Yardımcı bir öğretmenim de yoktu. Böylece altı ay daha geçti. Temmuzda 2. Parti kongresi için delegeler teker teker Berlin'e gelmeye başladılar. Birkaç gün Berlin'de kalıp, sonra yolculuklarına devam ediyorlardı. Bir süre Parti Kongresinden hiç haber alamadık. "Iskra" grubunun üstün geleceğine inanıyorduk. Sonunda "Isk-

ra"cı yoldaşların görüş ayrılıklarıyla ilgili söylentiler bize ulaştı. O zamanlar bu benim için kavranması çok güç bir durumdu. Bizler "Raboçedielzi"[11]lerle görüş ayrılıkları[12] çıkacağını beklerken, bir bütün olarak gördüğümüz "Iskra"da ayrılıklar çıkmıştı. O zamanlar çok tedirgin günler geçirdim. Sonunda delegeler Berlin'e döndüler. Her iki tarafın da anlattıklarını dinledik; birden her iki grubun da ajitasyonları başladı. Ben bocalamaya başladım. Bir yandan Londra'da tanımış olduğum Zasuliç, Potressov ve Axelrod'un "Iskra" yazı kurulundan çıkarılmalarıyla çok incitildiklerini düşünüp, üzülüyordum. O zamanlar redaktörlerden hangisinin yazı yazdığını bilmiyordum. Yazı kurulu üyeleri arasında görüş ayrılıkları olduğunu da bilmiyordum. Iskra yayımlanmadan önce her yazının çeşitli ülkelerde oturan Iskra yazı kurulu üyelerinin elinden geçtiğini de bilmiyordum. Bunun yanısıra en yakını bulunduğum yoldaşlar (Blumenfeld ve ötekiler) Menşevikleri destekliyorlardı. Öte yandan yoldaş Lenin'in önerdiği partinin örgütsel yapısı benim düşünceme tam olarak uygundu. Mantığım çoğunluktan yana, ama duygularım azınlıktan yanaydı.

Parti kongresinden sonra delegeleri Rusya'ya göndermem gerekiyordu. Bunlardan kimisiyle sınıra kadar yolculuk ettim. Bu arada bayan yoldaş Semliaçka'ya da eşlik ettim, onunla ilk tanışmamız böyle oldu.

Berlin'e döndüğümde, Berlin "Iskra" grubunda ayrılmaların olup bittiğini öğrendim. Vetşeslov Menşeviklere katılmıştı, P. Smidoviç henüz kararsızdı, Halperin ise Bolşevikti. Dün aynı görüşte olan arkadaşlar bugün düşman ve birbirlerini anlayamaz olmuşlardı. Karar vermek güçtü benim için. Ayrıca görüş ayrılıklarının neden birlikte çalışmayı mümkün kılmadığını anlayamıyordum; çünkü özellikle parti kongresinden sonra çok daha büyük bir çalışma alanı açılmıştı.

Ekim 1903'de, Yurtdışı Rus Devrimci Sosyal Demokrat Birliği'nin ikinci kongresi için Cenevre'ye çağrıldık. Halperin, ben

ve anımsadığım kadarıyla Veşeslov, Cenevre'ye gittik.

Kongre başladı. Bir yanda Menşevikler, öte yanda Bolşevikler oturuyordu. Ben ne yana oturacağımı düşünüyordum. Kesin olarak seçim yapamamış bir ben vardım. Sonunda Plehanov'un yönettiği Bolşeviklerin saflarında yer aldım. Onlarla aynı görüşteydim. Sanırım aynı gün, Bolşevikler Plehanov başkanlığında kongreyi terkettiler. Ama ben orada kalmıştım. Bu arada kesin olarak Bolşeviklere katılmaya karar verdim ve ben de kongreyi terkettim. Doğru Cafe Landolt'a gittim, Bolşeviklerin orada toplanacağını biliyordum. Gerçekten de orada yoldaşların toplantısı vardı. Plehanov tam o sırada Menşevikleri nasıl yok etmek gerektiğini anlatıyordu. Oysa birkaç gün sonra, Plehanov'un Menşeviklere katıldığını öğrendim, hemen ardından da "Iskra"nın eski yazı kurulundan yazarlar seçti. 7 Kasım 1903'de "Iskra"'nın 52. sayısı Plehanov'un "Ne yapmamalıyız?" yazısıyla yayımlandı. Bu yazısında Bolşeviklere her konuda atıp tutuyor, onları bölücülükle suçluyordu. Kongreye Bolşeviklerin başkanı olarak katılan birinin, nasıl böyle birdenbire Menşeviklerin yanına geçebileceğini bir türlü kavrayamıyordum.

Plehanov'un, Kostrov'un, Blumenfeld ve ötekilerin bu tutumunu bir türlü anlayamıyordum. Cenevre'de rahat olmayan küçük odamda bunu çok düşündüm. Sonra Berlin'e döndüm, iki kişinin işini yapıyordum, Halperin Rusya'ya gitmişti. (Merkez Komiteye seçilmişti.) 1904 başındaki kongreden sonra, partinin merkez ve örgüt durumu şöyleydi: Rus Merkez Komitesi ve bu komiteye seçilenler, parti kongresinde saptanan yolu izlemekle görevliydiler, komite başlangıçta da bunu yaptı zaten. Plehanov'un Menşeviklere katılmasından ve Lenin'in Iskra yazı kurulundan ayrılmasından sonra, partinin bu organı, Menşeviklerin eline geçti. Rusya'da görev yapan Merkez Komitenin ve Iskra yazı kurulunun iki üyesinden ve parti kongresinde saptanan bir temsilciden (Plehanov) oluşan parti konseyi de Menşevikti.

Parti kongresinden sonra merkez Rusya'nın kentlerindeki

yerel sosyal demokrat örgütler birleştirildi. Merkezi Rusya'da, tüm örgütler Bolşeviklere bağlandı. Güney Rusya ve Kafkasya'daki örgütler Menşeviklerin yanında yer aldılar. Partinin Berlin'deki dağıtım merkezi, kongreden sonra aynen kaldı, yalnız artık Iskra yazı kuruluna değil, Rus Merkez Komitesine bağlanmıştı. Berlin merkezinin başında bir ben vardım.

Bir süre sonra Rusya'daki Merkez Komitenin tutumu da belli oldu. Merkez Komitesinin bazı üyelerinin tutuklanması ve yerlerine yenilerinin, özgür olan yoldaşlar (Krassin 'Nikitiş', Liumbimov 'Mark', Semliaçka, Rosenberg 'Swier', Konyagin 'Halperin', Karpov ve diğerleri) getirilmesi üzerine, Merkez Komite'nin Menşeviklere karşı tutumu değişti, onlara barışçıl, Bolşeviklere karşı ise düşmanca davranmaya başladılar. Bu da her yöne iyi davranmak isteyen politikacıların yazgısıydı. Rus Merkez Komitesi Bolşeviklerle Menşevikleri barıştırmak istiyordu. Burada bazı Merkez komitesi üyelerinin bu tutumdan hoşnut olmadıklarını ve Komiteden ayrıldıklarını belirtmem gerekir. (Yoldaş Semliaçka ve öteki.)

Berlin'de de Bolşeviklerle Menşeviklerin birleştirilmesine çalışılmış, ama benim önderliğimdeki yoğun mücadele sonunda Bolşevikler ayrı kalarak, bu mücadeleden galip çıkmayı başarmıştır.

Sonbaharda yoldaş Krupskaya beni Cenevre'ye çağırdı. Bolşeviklerin yurtdışında yeni bir yayın organı kurmak istediklerinden söz ediliyordu. Çünkü Merkez Komite'nin, 2. Parti Kongresi'nde alınan kararları uygulamadığı, parti çoğunluğuna dayanmadığı anlaşılmıştı. Bu durumda yayın organı "Iskra"da Bolşevikler için yalnızca örgütlenme açısından değil, taktik sorunlar bakımından da oldukça önemli ayrılıklar gösterir olmuştu. Herkes, bu koşullar altında "Iskra" gazetesinin yerel örgütler üzerinde kesin bir etkinlik sağlayamayacağı kanısındaydı. Cenevre'ye gelişimden birkaç gün sonra Bolşevikler toplantısı yapıldı. Bu toplantıda yoldaş Lenin, parti ve ülkedeki durum üzerine bir konuşma yaptı, Bolşevik bir gazetenin çıkarılması-

nın gerekliliğini açıkladı. Toplantıya katılanlar biraz ezik, ama kararlıydı. Kendi fraksiyonumuzun bir gazetesini yayımlamanın partide bölünmelere yolaçacağının herkes bilincindeydi. Ama başka bir çıkar yolumuz da yoktu. Bu konuda fazla itiraz da olmadı. Aslında tek karşı çıkan Rusya'dan gelen yoldaş Kogan idi. Kendi gazetemizi çıkartma önerisi onaylandı ve kısa süre sonra Bolşevik yayın organı "Vperyod" ("İleri") yayımlandı, bu yayım 3. Parti Kongresi'ne dek sürdü.

Yeni gazetenin Rusya'ya sokuluşuna sıkıca sarıldım, Rusya'da da dağıtım işini Bolşevikler yaptığından, gazete gerçekten bütün Rusya'ya dağıtılabildi.

Çoğunluğun yayın organı "İleri"nin yayımlanmasından önce (İlk sayı 22.12.1904'de çıkmıştır), Bolşevikler Menşeviklerle görüş ayrılıklarını açıklayan Broşürler yayımlamışlardı: N. Lenin "Bir Adım İleri, İki Adım Geri", Şahov (Malinin) "Parti Kongresi Mücadelesi", Orlovski (Vorovski) "Parti Encümeni Partiye Karşı"; Galyorka (Olminski) "Bonapartizme Son!" vs. Ben bütün bu broşürleri yeni "Iskra", program sorunları üzerine yazılar, uluslararası işçi hareketi taktiği, Marx, Engels ve Kautsky'nin Rusça çevirileri ile birlikte Rusya'ya göndermiştim.

Yayın organımız "Vperyod"un yayımlanmasından ve "Bolşevikler Komite Bürosu"[13] 3. Parti Kongresi'ni yapabilmek için, kurulmasından sonra, yeni "Iskra"ların Rusya'ya gönderilme işlemini durdurdum; çünkü elimde parti yerel örgütlerinin Merkez Komite'ye, Merkez Yayın Organı'na karşı olduklarına ve 3. Parti Kongresi'nin yapılmasını istediklerine ilişkin yazılı belgeler vardı. Bu konuyla ilgili kendi şifreme, N. B. Glebov-Noskov adına yazılmış bir mektup aldım, bu mektubun bir kopyasını Noskov'a, aslını da yoldaş Lenin'e gönderdim. Sonradan bu mektup, Yoldaş Lenin'in 23.12.1904'de yayımladığı "Parti Merkez Organlarının Bölünmesi Üzerine Belgeler ve Açıklamalar" adlı yazısında yer aldı.

Parti, "Iskra" dağıtımının durdurulmasından yanaydı, dur-

durma ile devrimci işçi hareketine hiç bir zarar gelmiyordu. İşimiz daha da hızlı yürütülüyordu, çünkü artık Rusya'ya kendi gazetemizi gönderiyorduk. Yaşamın getirdiği sorunlara açık ve kesin yanıtlar vardı gazetemizde. O zamanlar fırtınalı bir hayat sürüyordu! 22 Ocak 1905'de başlayan grevler fırtınası devam ediyordu. "Vperyod"un yeni sayısını alır almaz, mektup şeklinde hemen Rusya'nın her köşesine gönderiyorduk. Gazetenin ağırlığını azaltmak için kenarları kesiliyordu, ayrıca daha ince ve sert görünmesi için eziliyor ve ince kağıda basılıyordu. Gazeteyi resimler arasına koyuyor, kitap ciltleri arasına gizliyor ve sonunda Rusya'ya giden tüm yoldaşlarımıza veriyor, ayrıca paket olarak da gönderiyorduk.

Yayınlar, parti komitesinin eline geçiyor, oradan fabrika ve atelye işçilerine dağıtılıyordu. Bu iş böylece aksamadan 23 Ocak 1905'e dek sürdü.

23 Ocak günü tramvayda sabahın erken saatinde Alman gazetelerinde, Rusya'da 22 Ocak'ta işçilerin kurşunlanarak öldürüldüğü haberini okudum.[14] İçimde çar yönetimine karşı müthiş bir öfke ve derin bir nefret yükseldi. Berlin'de oturan bütün Rusları inanılmaz bir heyecan aldı. Berlin'de okuyan Rus öğrenciler bir toplantı yapılmasını istediler. Burada çarın cellatlarına karşı müthiş bir fırtına koparıldı, toplantıya katılan bütün Rusların Rusya'ya dönmeleri ve zorba yönetime karşı savaşmaları kararlaştırıldı.

Aynı gün Bolşevik grubumuz da toplandı. Önümüzdeki sorun 22 Ocak olayları karşısında nasıl bir tutum alınacağı idi. Berlin'de oturan Ruslara bir bildiri dağıtılması, bildiride bu kanlı olayın anlamının belirtilmesi ve bütün grup üyeleri ile sempatizanlarının akşamları Rusların en çok oturdukları kahvelere giderek, Rus devrimi için para toplamaları kararlaştırıldı. Ayrıca giriş ücreti alınarak toplantılar düzenlenmesi ve böylece de devrim için para toplanmasına karar verildi.

Şunu belirtmek gerekir ki, Rusların hiçbiri Yahudilere karşı

girişilen Kişinyev hareketinde[15] olduğu gibi üzgün değildi. Tam tersine politik bilinçteki Ruslar büyük bir heyecan içindeydi. 22 Ocak olayının, başarılı bir mücadelenin habercisi olduğu kuşkusuzdu. Toplantılar fırtına hızıyla yapılıyor, bunlara Almanlar da katılıyordu. Birkaç gün sonra grubumuz epey para toplamıştı; her yandan para yağıyor, Almanlar bile veriyordu. Kahvelere para toplamaya giden yoldaşlar, bana yalnız Rusların değil, Almanların, İngilizlerin, İskandinavyalıların ve Amerikalıların da para yardımında bulunduklarını anlattı. Toplanan para çok önemliydi, çünkü birden Cenevre'den ve dış ülkelerin birçok kentinden Rusya'ya dönmek isteyen yoldaşlar gelmeye başladı. Bolşevik Merkez Örgütü, onları Rusya'ya, parti içinde çalışmaya yolladı. Yaklaşık bir ay içinde ortalama 60, 70 kişi tarafımdan Rusya'ya gönderildi. Hepsine para vermek, hepsini oldukça iyi giydirmek ve hepsi için Rusya'daki yerel örgütlerle ilişki kurmak gerekiyordu.

Tabii bu yoldaşların her biri çift tabanlı bavullarında Rusya'ya yasak yayınlar götürdüler.

Rusya'daki parti örgütleri giderek daha da canlanmaya, daha çok yayın istemeye başladı. İş çoktu, ama iyi yürüyordu. Bu hareketli günlerde Karl Kautsky bütün sosyal demokrat grupların üyelerini çağırdı: Bolşevikler, Menşevikler, "Birlik" temsilcileri, "Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat" temsilcileri. Bizim grup bu toplantıya katılma yetkisini bana verdi, Menşevikler Malvine ve Siurtuk'u (Koop) görevlendirdiler. Öteki grupları kimin temsil ettiğini şimdi anımsamıyorum.

Toplantı açılmadan önce Karl Kautsky beni çalışma odasına çağırıp, Alman Parti başkanının, Bolşeviklerle Menşevikler arasında çıkan anlaşmazlık ve görüş ayrılıklarının giderilebilmesi için bir hakem mahkemeye başvurulmasını önerdiğini açıkladı. Bu mahkemenin başkanını Alman Parti başkanı saptayacaktı. (O zamanki Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) Başkanı August Bebel idi.) Kautsky, Lenin'in bu öneriye yanaşmadığından

yakındı. Bu nedenle şimdi her zamankinden daha önemli olan birleşmeden bir sonuç alınamıyormuş. Kautsky, Lenin'e çok söylendi. Menşeviklerle hemen mahkeme önüne çıkmak istemeyişine çok kızıyordu. O zamanlar, Kautsky'e bu sorunun yalnızca Lenin'i değil, bütün partiyi kapsadığını açıkladım. Lenin, mahkeme önüne çıkmayı kabul etse, yalnız kalırdı, dedim. Çünkü Rusya'daki yerel örgütlerdeki büyük çoğunluk Menşeviklere karşıydı, Parti Merkez Komitesine, Parti Komisyonuna ve Merkez Komitenin barıştırma politikasına da karşıydı. Artık yalnız örgütlenme alanında değil, taktik sorunlarında da büyük ayrılıklar çıktığını belirttim, ve Rusya'daki örgütlerin büyük çoğunluğunun 3. Parti Kongresinin yapılmasından yana olduğunu söyledim. Partimiz içindeki anlaşmazlıklar hakkında karar verebilecek tek kurul da bu idi.

Konuşmamızın sonunda, Kautsky bana Alman Parti Başkanının barışma için aracılığını reddetmekle, biz Bolşeviklerin çok şey yitirdiğimizi söyledi. Bunun için de Lenin'i dikbaşlılıkla suçluyordu, aksi halde Rus Sosyal Demokrasisi birleşebilirmiş. Yaz ortasında, 3. Parti Kongresinden hemen sonra bir iş dolayısıyla Königsberg'de bulunuyordum. Alman Sosyal Demokrat Parti ileri gelenlerinden Haas ile görüştüm. Haas, Bebel'in ölümünden sonra Sosyal Demokrat Parti Yönetim kurulu iki başkanından biri olarak seçilmişti. Bana, Alman Parti Yönetim Kurulunun bize aracılık yapmayı önerdiğinde, Bebel'i Bolşeviklerin görüşünü doğru olarak kabul etmesi gerekliliği ile görevlendirdiğini, çünkü Bolşeviklerin 2. Parti Kongresi'nde çoğunluğu elde etmiş olduklarını açıkladı. Ancak Haas'ın bu açıklamasından sonra, Hakem Mahkeme önüne çıkmamakla biz Bolşeviklerin çok şey yitirdiğimizi anladım.

Kautsky benimle konuştuktan sonra, toplantıyı açtı. Rusya'daki sosyal demokratları birleştirmek için adımlar atıldığını ve başarıya ulaşamadıklarını söyledi. Berlin'de bulunan grupların birleştirilmesini önerdi. Ben, kendi görüşümü, parti merkez-

lerinin bir onayı olmadan böyle bir karar veremeyeceğimizi ve Menşevikler ve Birlikçilerle aramızda büyük görüş ayrılıkları olduğunu açıklayarak belirttim. Kautsky'nin toplantısında hiçbir sonuç alınamadı.

1905 Mart ya da Nisanında 3. Parti Kongresi'nin yapılmasıyla görevlendirilmiş, örgüt komitesinin iki temsilcisi geldi. Örgüt Komitesi "Çoğunluğun Komite Bürosu" ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinden oluşturulmuştu. Bunlar Yoldaş Bur (A. M. Essen) ve kadın yoldaş İnsarova idi, İnsarova (Maus) takma adını kullanıyordu. 3. Parti kongresi için yurtdışındaki tüm örgüt hazırlıklarını yürütmekle görevlendirilmişlerdi. Delegelerin sınırı nereden geçeceklerini ben çoktan saptamıştım. Rusya'dan mektup ve para gönderilecek adresler, örgüt komitesinde bulunuyordu. Delegeler için kalacak ev bulmak ve kongrenin gününü saptamak gerekiyordu. 3. Parti Kongresi için ilk delegeler gelmeye başladığında, ev adresimi çok azının bilmesine karşın evimin sıkı bir gözetim altında bulundurulduğunu algıladım. Her sabah, delegelerle buluşacağım yere gidene kadar, peşimdeki sivil polisten kurtulabilmem için türlü cambazlıklar yapmam gerekiyordu. Bunu kolayca başarıyordum, çünkü Berlin'i iyi tanıyordum. Hemen ardından, ev sahibeme gelip, hakkımda bilgi istemişler, polis karakoluna çağırıldım, Berlin'de ne yaptığım, yaşamak için parayı nereden bulduğum soruldu. Polisin beni rahat bırakması için, sosyal demokrat eğilimli bir dişçiden, yanında dişçi teknisyeni olarak çalıştığıma ve aylık aldığıma ilişkin bir belge almak zorunda kaldım.

Petersburg'dan büyük miktarda para gelmişti, çünkü delegelerin Rusya'ya dönebilmeleri için hazırlıklar yapılması gerekiyordu. Arkamda durmadan polis dolaştığından, kongreye bir zarar gelmemesi için, ilkin Cenevre'ye ve oradan Berlin ya da elverişli bir Alman kentine gitmem kararlaştırıldı.

3. Parti Kongresi'ne Rusya'nın hemen bütün yerel örgütlerinden delegeler katıldı. Bazı Parti Komisyonlarının (özellikle

güneydekilerin) ve Moskova'daki Menşeviklere paralel örgütlerin 2. Parti Kongresindeki azınlığın görüşünü taşıdıkları anlaşıldı. Onlar özel toplantılar düzenliyorlardı. Böylece Rus Sosyal Demokrasisindeki bölünme kesinleşmiş oldu. Partideki ezici çoğunluk Bolşeviklerle, daha o zamandan yokolmaya mahkum bir azınlık oluşturan Menşevikler arasındaki proletaryanın durumu, liberal burjuvazi ve köylülüğün demokratik devrimdeki rolü, devrim başlangıcındaki yönetim ve silahlı mücadele sorunlarındaki büyük ve köklü görüş ayrılıklarını anlamak için, 3. Parti Kongresi'nin aldığı kararları ve aynı günlerde Menşeviklerin kongrelerinde aldıkları kararları karşılaştırmak yeterliydi. (Yoldaş Lenin 3. Parti Kongresi'nde ve Menşeviklerin 1905 kongrelerinde aldıkları kararları, Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği adlı broşürde çözümlemiştir.)

3. Parti Kongresinin bitiminden önce, Cenevre'ye, oradan da Leipzig'e geçtim. Buradan delegeleri Rusya'ya gönderip, sonra Berlin'e döndüm.

Parti Kongresinden sonra, Menşeviklerle bağdaşmaya yanaşan, onların da korunmasını isteyenler Bolşeviklere geri döndü. Bolşevikler grubu o zamanlar yurtdışındaki "Rus Sosyal Demkorasisini Destekleme Grupları"ndan çok güçlü ve canlıydı.

Berlin'deki işlerimi yoldaş Şitomirski ve yoldaş Getzov'a (o zamanlar öğrenciydi, bugün Moskova taşkömürü ocakları yöneticisidir) öğrettim, Rusya'ya dönmeye hazırlanıyordum. Sivil polis de ardımızı hiç bırakmadığından, elimi çabuk tutmam gerekiyordu; Sınıra Ostrolenka'ya geldim, birçok yoldaşı geçirdiğim bu sınır kapısından geçtim. Temmuz ortasında 3. Parti Kongresince seçilmiş Merkez Komite'nin beni görevlendirdiği Odessa'ya geldim.

ODESSA'DA PARTİ ÇALIŞMALARI TUTUKLANMA VE HAPİSHANE (1905-1906)

Odessa'ya Potemkin[16] zırhlısındaki isyandan sonra geldim. Bizim partinin ve bütün partilerin yöre örgütleri bu nedenle çok baskı altında kalmış, birçok tutuklamalar olmuş, partililerin önemli bölümünün kentten ayrılmaları yüzünden örgütler zayıflamıştı.

Kararlaştırılan yere başvurduğumda, hemen Odessa parti komisyonunun bir toplantısına katıldım. Burada, Merkez Komitesi tarafından gelişimin bildirildiği, yokluğumda üye seçilip, yöre parti örgütü organizatörlüğüne getirildiğim anlaşıldı.

Odessa'ya gelişimden birkaç gün sonra yoldaş Anatoli (Gootlober) de geldi, o da parti komisyonuna atanmıştı. Görevi ajitasyon grubu başkanlığı idi. Parti, bu örgütüyle Ekim 1905 Devrimi sonralarına dek varlığını sürdürdü. O zamanlar Odessa ve bütün Rusya'da parti örgütü aşağıdan üst kademelere kadar, parti içinde seçilen üyelerin görevlendirilmeleri ilkesine göre yürütülüyordu: Fabrika ve atelyelerde çalışan Bolşevikler, oralarda çalışan kadın ve erkek işçileri sınıf bilinçleri ve proletaryanın mücadelesi karşısındaki tutumlarına göre görevlendiriliyorlardı. Büyük kentlerdeki parti yönetim merkezleri bütün hücreler arası çalışmaları üyeleri arasında bölüştürüyordu. Hücre bulunmayan yerlerde bunların oluşturulması da çalışma dallarından biriydi. Hücrelerdeki en yararlı üyeler parti yöre yönetim kuruluna getiriliyordu. Bu üyelerden biri tutuklanır ya da

kentten ayrılmak zorunda kalırsa, o zaman parti üyeleri parti yönetim merkezinin onayına göre başka yoldaşları bu göreve gönderirlerdi. Kentlerdeki parti merkezleri, o kentin bütün grup ve hücrelerinden oluşur ve parti merkezlerinin yeni üye atama yetkisi vardı. Kent parti örgütlerinden biri tümüyle dağılırsa, o zaman Merkez komite bir ya da birkaç yoldaşı görevlendirir, bunlar da örgüt için gereken yoldaşları kentteki parti militanları arasından seçerek tamamlarlardı.

Partimizin o zamanki örgütünü ayrıntılarıyla anlatmayı gerekli buluyorum, çünkü Sovyetler Birliği'ndeki bugünkü Komünist Partisi üyelerinin büyük bir çoğunluğu bu tür örgütlerde çalışmamışlardır, bu konuda birşeyler öğrenmeleri gereklidir.

Ayrıca yabancı ülkelerdeki kardeş partilerimiz, yasadışı koşullar altında parti örgütlerini kuramamanın acısını çok çekmektedirler. Onlar savaş öncesi ve sonrası (komünist partiler doğmadan önce) yasadışı varlıklarını sürdürememişlerdir.

Odessa Parti Komitesi Örgütü nasıldı ve 1905 Ekim günlerinden önceki çalışmaları nelerdi?

Partinin Odessa merkezi, Merkez Komite ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevikler) ve Nikolayev, Çerson gibi komşu kentler için "Haber Verme Merkezlerine" sahipti.

Odessa'ya gelen yoldaşlar, ilkin Odessa örgütü sekreteri yoldaş Gussev'e başvururdu. Gussev, parti toplantılarının yapıldığı günler dışında, belirli saatlerde, belirli yerlerde bulunurdu. Bunlar kahveler, evler ve benzeri yerlerdi. Parti toplantıları çok sık, en az haftada bir kez yapılıyordu. Toplantıları, sempatizanımız olan aydınların evlerinde yapıyorduk, Bu toplantılarda, Merkez Komitenin emirlerini, politik durumu ve birtakım siyasal çalışmaların nasıl yürütüleceğini görüşüyorduk.

Parti Merkezi her siyasal olayda, broşür çıkarırdı (Odessa'da Merkez Komite'nin yasadışı büyük bir basımevi vardı, broşürleri burada basardık.) Merkez Komiteden ve yurtdışından gelen yayını dağıtıyor, fabrikaların ve öteki kurumların düzenledikleri

toplantılara konuşmacılar gönderiyorduk. Odessa'ya vardığımın ertesi günü yapılan parti toplantısında neler görüşüldüğünü bugün anımsamıyorum. Toplantıdan sonra beni yönetim kurulundaki yoldaşlarla tanıştırdılar, ben de hemen işe başladım.

Yönettiğim bölümde işler iyi yürüyordu. Aramızda ayakkabı ustası Volodya Movşoviç (şimdi Tröst Revizyon Komisyonu üyesi), sonraları hiç görmediğim terzi Anna, yapı işçisi Aleksandr Kazap (Polyakov -1917 devriminden sonra, onun 1911'den itibaren gizli siyasi polis örgütünün bir ajanı olduğu anlaşılmıştır), Yakov (I. V. Stuhibaum), Piotr, Potov, Tütün fabrikalarında çalışan ve adını şimdi anımsayamadığım bir Bulgar, bir basımevi işçisi ve asıl adlarıyla parti içindeki takma adlarını şimdi anımsayamadığım birkaç yoldaş daha vardı. Yöre yönetim kurulunun her üyesi, kendi çalıştığı üretim dalındaki grup ve hücrelerle sürekli ilişkide bulunurdu. Grup ve hücre üyelerinin, çalışma dalındaki bütün işçilerle bağı bulunuyordu. Odessa Parti Merkezi ile fabrika ve atelyelerdeki işçiler arasındaki ilişki şöyle sağlanıyordu: Parti Yönetim Kurulu başkanı, Parti Komitesi ile parti yöre örgütü arasında bir bağlantı oluşturuyordu. Parti yöre örgütü üyeleri kendi çalışma dallarının grup ve hücreleriyle işbirliği yaparlar ve grup ile hücre üyeleri, Parti Komitesiyle Parti Yöre Merkezinin emirlerinin işçiler arasında gerçekleşmesini sağlarlar ve aynı örgüt, işçilerin taleplerini Merkez Komite'ye iletirdi.

Uğraşılarımız böylece Eylül ortasına dek sürdü. İlişkilerimiz geliştiğinden her geçen gün, yeni bir endüstri dalı ile işbirliği yapıyorduk.

Odressa'da liberaller de harekete geçmiş, açık toplantılar düzenliyor, muhalefet yapıyorlardı. Daha rahat soluk alabiliyorduk. Eylül ortasına dek Odessa'da tutuklamalar olduğunu anımsamıyorum.

1905 yaz ortasında Odessa'da Bolşevik örgütünden başka, Menşevik örgütü, ayrıca "Birlik" yöre örgütü, Sosyal Devrimci-

ler örgütü ve Daşnaki (Ermeni Nasyonal Devrimciler) örgütü vardı.

Eylül sonu ya da Ekim başı üniversitelerde gösteriler başladı. İlkin öğrenci gösterileri niteliğindeki bu gelişmeler, giderek halk toplantılarına dönüştü ve sık sık yinelenmeye başladı. Dıştan bakılırsa bu toplantıların örgütlenmesi öğrencilerin elinde görünüyordu, aslında bütün konuşmacıları devrimciler ve sosyalist partiler saptıyordu. Doğaldır ki, bu tür gösterilerde parti temsilcilerinin yanısıra her türlü konuşmacı da boy gösteriyordu. Bu nedenle bu toplantıların bünyesinde bir karmaşıklık vardı. Şu olayı anımsıyorum: "Birlikçiler" kendi dillerinde konuşmalar yapılacak toplantılar düzenlenmesini isteyip, bu toplantılara yalnızca İbranice konuşan işçilerin katılmasını istediler. Toplantıların yöneticisi, çoğunluğun Rusça bildiğini öne sürerek toplantıların yalnızca Rusça yapılmasını istedi. Birlikçiler bundan hoşnut olmadılar, kendilerine eşit haklar tanınmamasından yakınmaya başladılar. Sosyalist partilerin sürekli istekleri karşısında sonunda İbranice konuşma yapacak bir konuşmacıya da izin verildi. Konuşmacı çıkıp, söylevine başladı, ama söylediklerinin yüzde altmışı Rusçaydı. Öylesine alay ve gülüşmeler koptu ki, konuşmacı kürsüden ayrılmak zorunda kaldı.

Rusya'daki durum, günden güne daha büyük bir devrim süreci içine giriyordu: Petersburg'da ve öteki Rus kentlerinde, Odessa'da da durmadan ekonomik ve politik isteklerin çoğaldığı grevler yapılıyordu. Yöre parti örgütlerinden, işçilerin kararlı oldukları haberleri Parti Komitesine geliyordu. Üniversitelerdeki toplantılar giderek daha büyük fırtınalar koparıyordu. Kitlelerin, toplantılardan öte devrimci mücadele yöntemleri aradıkları bir gerçekti.

Aşağı yukarı 12 Ekimden sonra Bolşevik Parti Komitesi, Odessa'da etkin mücadele yöntemleri, sorunları konusunda açıklamalarda bulunmaya başladı. Komite, Odessa'daki proletaryayı siyasal grevlere çağırmayı, ayrıca grevin başlangıcından

sonraki ilk Pazar günü bir açık hava toplantısı yapılmasını, çoğunluğun isteği ile kararlaştırmıştı. Bunun için de tüm devrimci örgütlerin işbirliği yapması istenmişti. Birlikçiler ve Menşevikler bu görüşe katılmıştı. Ama bizlerin grevi Cuma günü başlatma isteğimize, Yahudi işçilerin ücretlerini Cuma günü aldıkları ve o gün işi bırakamayacaklarını belirterek karşı çıkmışlardı. Ayrıca böyle bir günde greve başlamanın yanlış olduğunu, çünkü Yahudi işçiler Cuma günü para almazlarsa, yaşamak için paraları olmayacağını söylüyorlardı. Menşevikler de onlarla aynı görüşteydiler, Cumartesi günü de grevin yapılamayacağını, o günün de Rus işçilerin ücretlerini aldıklarını söylüyorlardı. Oysa Bolşevik Parti Komitesi, grev gününü Cuma, açık hava gösterisini de Pazar günü olarak saptadı. Grev için bir broşür yayımladık. Parti Komitesi greve sular idaresi, fırıncılar ve hastaneler dışında çalışan bütün işçilerin katılmasını kararlaştırmıştı.

Parti Komitesinin emirlerinin ne denli yerine getirildiği, grevin boyutlarının ne denli büyüdüğünü bugün söylemek güç. Ama, elektrik idaresinde çalışan işçilerin grevde ışıkları kesmemelerine karşın, grev yine de büyük ölçüde hissedildi. Partinin ilişkisi olmayan birçok fabrikada da iş durdu.

Daha önce de değindiğim gibi, açık hava toplantısı pazar günü olarak saptanmıştı. Bu pazar 17 Ekim Bildirisi'nin[17] çıkmasından önceki son pazardı. Toplantı yeri olarak Deribassovskaya ile Preobraşenskaya kavşağı saptanmıştı.

Parti Komitesi, toplantının yönetimiyle beni görevlendirmişti. O gün yapılacak her toplantıya da delege gönderilmiş, sonradan açık hava gösterisine katılmaları istenmişti. Örgütlenmemiz kötü değildi ve gösteri (tabii ki o günün koşullarıyla) çok etkin oldu. Göstericiler, devrimci sloganlar atarak birkaç kez caddede yürüdüler. O gün kızıl bayrak çıkarılıp çıkarılmadığını ve devrimci şarkılar söylenip söylenmediğini anımsamıyorum. Birden kalabalığın üzerine Kazaklar yürüdü, süngüleriyle göstericileri anacaddeden yan sokaklara itmeye başladılar.

Göstericiler silahsızdı. Parti Komitesi, gösteride silahlanma sorununa değinmemişti bile. Göstericiler, Kazaklardan korunmak için birkaç tramvay vagonunu devirip, barikat kurdu, sokak taşlarını söküp, Kazaklara taş atmaya başladı. Bazı bahçelerin demir çitleri de söküldü.

Göstericiler ancak gruplar halinde kentin dört bir yanına dağıldılar. Halk evlerinden sokağa çıkmaya çağırıldı ve arabalar durduruldu. Bu eylemler böylece birkaç saat sürdü. Aklımda kaldığı kadarıyla bu gösterilerde ateş açan ve Kazak süngüleriyle ağır yaralanan da olmamıştı.

Sonradan her örgüt, yoldaş Gussev'in bulunduğu ve önceden saptanmış olan yerde toplanıp, neler olup bittiğini, neler gördüğünü anlattı. O zamanlar gösterinin başarıyla sonuçlandığı kanısındaydık. Bu raporlar verildikten sonra, çalışma alanımdan yoldaşlarla buluşacağım yere gidiyordum. Bu yer kentin öteki ucunda bulunduğundan kent merkezinden geçmek zorundaydım. Akşamüstü olmasına ve gösteri öğleyin birde bitmiş olmasına karşın sokaklar çok canlıydı. Ortalık çok kalabalıktı, oysa görünürlerde polis ya da Kazak yoktu. Gideceğim yere tam yaklaşmıştım ki, ansızın köşe başında atlı polisler ellerinde silahlarla toplu halde çıkıverdiler. Birdenbire yaya kaldırımlarında birikmiş insanlara ateş etmeye başladılar. Sonra da geldikleri hızla çekip gittiler.

Akşam, parti komitesi toplantımızda anlaşıldığına göre, gördüğüm silahlı polis saldırısı tek değildi. İşçi ve yoksul halkın oturduğu semtlerin birçoğunda benzeri olaylar patlak vermişti. Toplantıya katılan tüm yoldaşlar, polis baskınından ve ateş açılmasından müthiş heyecanlanmışlardı. Yalnızca Yoldaş Gussev tek bir sözcük bile kaçırmadan rapor yazıyordu. Herkes sözünü bitirdiğinde, Yoldaş Gussev kendi yazdığını okudu. Günün olaylarının anlatıldığı kısa bir haykırıştı, grevlerin sürdürülmesini istiyor, mücadelenin silahlı ayaklanmaya dönüştüğünü belirterek, işçilerin silahlanmasını istiyordu. Aynı zamanda günün kurban-

larının gömülmeleriyle ilgili hazırlıkların başlaması kararlaştırıldı. Bu amaçla yoldaş Gussev ve ben Odessa'daki tüm devrimci örgütlerle bu konuda görüşmeler yapmakla görevlendirildik. Yaralı ve ölüler Moldovanka üzerindeki Yahudi Hastanesine getirilmişti. Polisin cesetleri almasını önlemek için, güvenilir devrimci örgütlerin her birinden nöbetçiler seçilmişti. Bu örgütlerin oluşturduğu bir kurul, cenaze törenlerinin planını hazırlıyordu. İşçiler durmadan ölü ve yaralıların 17 Ekim'e kadar kaldıkları Yahudi Hastanesi'ne taşınıyorlardı, üniversitede toplantılar aralıksız sürüyordu.

18 Ekim sabahı Yahudi Hastanesinden kent merkezine dönüyordum. Pek de heyecanlı değildim. Birden her köşeden halk kitleleri akın etmeye başladı: işçiler, öğrenciler, liseliler, kadınlar, küçük burjuvalar, aydınlar, yarı yetişkinler... kısacası karmakarışık bir topluluk. Herkes heyacanlıydı, yüzlerde sevinç okunuyordu. 17 Ekim Bildirisi yüksek sesle okundu ve halka dağıtıldı. Kalabalık arasında birtakım grupların devrimci şarkılar söyledikleri işitiliyordu. Küçük burjuvalar birbirlerini özgürlük adına kutluyordu. Birden kızıl bayraklar açıldı ve göstericiler arasında ilkin nereye yürüneceği tartışılmaya başladı: Hapishaneye mi yoksa belediyeye mi? Benim kişisel kanım, belediye sarayına yürünmesi yolundaydı. İsyancıların Paris'te ilk kez belediye sarayını ele geçirmeleri tüm canlılığı ile kafamdaydı. Ama kalabalığa karışıp, belediye sarayına yürünmesini önerdiğimde, çıkarılan bildiriye inandığım yoktu. Bunun Rusya'daki devrimci unsurlara hazırlanmış bir tuzak olduğu kanısındaydım.

Sonunda kalabalık ikiye ayrıldı: Bir bölümü hapishaneye, öbürü de anacaddelerden belediye sarayına doğru yürüyordu, ben de bunlar arasına katılmıştım (birden elime bir kızıl bayrak verilmişti.) Göstericiler, askerlerden kızıl bayraklar karşısında kasketlerini çıkarmalarını istiyordu. Göstericiler o zamanlar Odessa'nın en zengin ve asil dünyasının yaşadığı Deribassovskaya'dan geçerken, balkonlardan kırmızı bezler ve halıların sal-

landığını gördük. Hatta kimi yapılarda Marseyyez çalıyordu. Oysa bundan hemen bir gün sonra aynı balkonlar çar bayraklarıyla donatıldı, çarın resimleri asıldı, çarın marşı çalındı.

Belediye sarayına kızıl bayrak çekildi, konuşmacılar konuşmalar yaptı. Belediye sarayını büyük bir insan kalabalığı sarmıştı. Ama bir Kazak taburu yaklaşınca hemen bütün göstericiler dağıldı. Elimde gösteri çanıyla neredeyse yalnız kalmıştım. Kazaklar gittiğinde, göstericiler yine toplandı ve toplantı gece geç saatlere dek sürdü. Belediye Sarayına girdim. Bazı duvarlardan çar resimleri indirilip, parçalanmıştı. Her köşede bir yığın insan dilediğini yapıyordu. Odalardan birine girdim. Burada kent sakinlerinden bir bölümü, kent milisi örgütlendirilmesi ve bu milislerin giysileri konusunda tartışıyorlardı. Kimi milis olarak görevlendireceklerini ve belediye sarayında silahın olup olmadığını sordum. Soruma şu açık karşılığı aldım: Her ev sahibinin kiracıları arasından bir milis seçeceğini, bunun silahsız olacağını ve belirli işaretlerle öteki yurttaşlardan ayırdedileceğini söylediler.

İşçi sınıfının devrimci örgütlerce silahlandırılmasını önerdim. O sırada içeri girmiş olan Yoldaş Gussev ve devrimci örgüt üyesi olduğu anlaşılan birkaç yoldaş da beni destekledi. Ama kent babaları, bize ne silahları ne de silah almak için paraları bulunmadığını açıkladılar. Ayrıca bildirinin açıklanmasından sonra, proletaryanın silahlanmasına pek gerek kalmadığı kanısında olduklarını söylediler.

Akşama doğru, Moldavanka'da Yahudilere karşı bir harekat başladığı söylentileri geldi. Belediye sarayına parti üyelerinden biri daha gelmişti. Hemen o akşam bir parti toplantısı yapılmasına karar verdik. Ne olup bittiğini öğrenmek üzere Moldavanka'ya gönderildim.

Orada şu tabloyla karşılaştım: Aralarında kılık değiştirmiş polis ve ajanlar bulunan yaklaşık 25 kişilik bir grup, gelip geçenlerden Yahudiye benzettiklerini tutuyor; kadın, erkek, çocuk

ayrımı yapmıyorlar, tuttukları insanları çırılçıplak soyup, yapmadıklarını bırakmıyorlardı. Ama bu haydutlar yalnız Yahudilere saldırmıyor, ellerine geçen öğrencileri, liselileri, ya da aydın görünüşlüleri yakalayıp dövüyorlardı. Biraz geride seyirciler durmuş, olup bitenleri izliyordu. Hemen silahlanmış bir grup örgütledik (gösterilerden sonra parti kurulumuzun eline bazı küçük tabancalar geçmiş, bunlardan biri de bana verilmişti), haydutlara yanaştık, ateş ettik, dağıldılar. Ama birden haydutlarla aramızda bir duvar oluşuverdi: Tam örgütlenmiş, silahlanmış bir ordu. Geri çekildik. Bunun üzerine askerler de uzaklaştı ve haydutlar yine sokaktaki yerlerini aldılar. Bu olay birkaç kez yinelendi. Haydutların, ordunun izniyle hareket ettiklerini iyice anlamıştım.

Örgütümüzün üyeler toplantısına gittim. Toplantı açılmıştı, üzerimde kötü bir etki uyandırdı. Toplantının yapıldığı üniversitenin en büyük anfisi çok kötü aydınlatılmıştı. Toplantıya katılan yoldaşlar, kendilerini baskı altında hissediyorlardı. Toplantıya katılan çoktu, özellikle kadınlar göze çarpıyordu, onların çoğunluğu oluşturduğu kanısındaydım. Rus işçilerden kimse yoktu. Bu durum beni şaşırttı. Rus işçilerinin olmayışının nedenini, parti üyelerinin yeterince haber salamamış olmalarına yoruyordum; çünkü bu, olağanüstü bir toplantıydı. Daha sonraki toplantılarımıza da (Sosyal Devrimcilerin ve Menşeviklerinkilere de) oldukça az sayıda işçi katıldı. Oysa devrimci örgütlerin Odessa fabrika ve atelyelerindeki Rus işçiler üzerinde büyük bir etkisi vardı. Bunu da Ekim ve Kasım aylarında yapılan grevler kanıtlıyordu.

Toplantıda bildirinin anlamı ve ayrıca Yahudilere karşı girişilen şiddet eylemleri konuşuldu. Bütün öteki devrimci örgütlerle işbirliği yapılarak haydutlara karşı silahlı direnmeye gidilmesine ve halkın kendini savunma konusunda aydınlatılmasına karar verildi.

Bütün devrimci örgütler temsilcilerinden bir federal komite

kuruldu. Bizden başka, Menşevikler, Birlikçiler, Sosyal-Devrimcilerin ve Daşnakların[18] Paole-Sionistlerin[19] ve Serpovsenlerin[22] temsilcileri vardı. Yeni kurulan devrimci birliğin bundan sonraki tüm toplantıları üniversitede yapıldı.

18 Ekimi 19 Ekime bağlayan gece ve 19 Ekim sabahı üniversitede korkunç bir karışıklık hakimdi. Müthiş bir insan kalabalığı girip çıkıyordu. Kalabalıktan bir bölümü çeşitli silahlar, bir bölümü para, bir bölümü de satılması için değerli eşyalarını getirip veriyordu. Amaç silah satın almaktı. Aynı sabah silahlı grupların oluşturulmasına da başlandı. Bunlar katillere karşı çıkmak için gönderiliyordu.

Üç gün içinde mücadele için en çok silahlı grubu biz göndermiştik, ama onlar önemli bir sonuç elde edememişlerdi, çünkü haydutların zorbalığa giriştiği her yerde, onları polisler, Kazaklar, jandarmalar, piyadeler; hatta zırhlı birlikler destekliyordu. Örneğin Dalnitzki bölgesinde tren yolu işçileri haydutlara karşı çok başarılı olmuşlardı. Ama işçiler sonunda büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardı; çünkü devrimci birliklerin karşısına ordu büyük bir silah zoru ve gücüyle dayanmıştı. Askerlerin görünmediği kimi yerlerde, silahlı gruplar kendilerini başarıyla savunabilmişler, ama çok kurban vermişlerdi. Yahudi halkın da bu zorbalık saldırılarında çok büyük kayıplar verdiği gerçektir.

Burada denizcilik okulu öğrencilerinin kahramanlıklarını övmem gerekir. Bunlar zorbalara karşı mücadelede çok büyük kayıplar verdiler.

İkinci katliam gününü izleyen gecede, federal komitenin sürdürdüğü silahlı mücadelenin istenen sonuçlara varamadığı, kurbanların çok büyük olduğu anlaşıldı. Bazı grupların mücadeleyi sürdürmelerine karşın, örgütlü biçimde dağılma yoluna gidildi. Ayrıca halk da kendini savunmaya devam ediyordu. Mücadelenin kesilmesi inisiyatifi Yoldaş Gussev'den çıktı: O, bana mücadelenin anlamsız olduğunu, güçler arasında çok büyük denge-

sizlik bulunduğunu anlattı. Çünkü, henüz önümüzde çar yönetimine karşı uzun bir mücadele süreci vardı. Federal Komitenin öteki üyeleri de aynı görüşteydiler. Devrimcilere karşı girişilen hareket başladı ve planlı biçimde son buldu. Çarın adamlarınca saptanan üç günlük sürenin bitiminde, zorbalık hareketleri de son buldu. Üniversite yöneticilerine okulun devrimci örgütlerden temizlenmesi için bildiri verildi, yoksa askerler üniversiteyi işgal edeceklerdi.

Üniversiteden herkesin uzaklaştırılmasına ve ilkin silahların toplanmasına karar verildi. Silahlar sonradan polis görevlilerin eline de geçmedi. Üniversite kısa sürede boşaltıldı ve dışarı çıkanlardan hiç biri gerçekten de tutuklanmadı. Üniversite yakınında ne polis ne de asker vardı. Mutlak bombadan korkuyorlardı... Buna karşı Odessa sokakları piyade askerleriyle doluydu, bunları polis yönetiyordu. Sarhoş piyadeler, gelip geçenin üzerinde silah arama bahanesiyle, onların para cüzdanlarını, cep saatlerini, yüzüklerini ve benzeri değerli eşyalarını çalıyorlardı. Odessa'da bu katliam olaylarından sonraki durumu belirtmek için, bir olayı anlatmak zorundayım:

Katliamdan birkaç gün sonra dostum İtin'leri görmeye gidiyordum. Bir haftadır onları görmemiştim. Yaşayıp yaşamadıklarından kuşkulanıyordum. Kentin merkezinde oturuyorlardı. Odalarında oturmuş, birbirimize son günlerin olaylarını anlatıyorduk ki, birden odanın tavanına ve pencere yanındaki duvara kurşunlar yağmaya başladı. Bu pencereler caddeye açılıyordu, ev, binanın ikinci katındaydı. Pencerelere koşup, sokağa baktık, tam karşımızda bir birlik yeralmıştı. Polisler koşturup duruyordu. Ev, çember altına alınmış, kimse dışarı bırakılmıyordu. Her çeşit asker vardı aralarında, hafif zırhlılar bile. Odada oturmuş, olayların gelişmesini merakla bekliyorduk. Sonunda asker ve polislerden oluşan bir grup eve girdi. İlkin subaylar: *"Bu odadan dışarıya, askeri birliğin üzerine kim ateş etti?"* diye bağırarak içeri daldılar. Neyse ki, odadaki camların kışlık

ikinci pencereleri de yerine takılmış ve hava boşluğundan bile ateş edilmiş olsa, ancak karşı yapının pencerelerine nişan alınabilir, kesinlikle sokak ortasında duran birliğe ateş açılamazdı. Bunları onlara uzun uzun anlattık. Yine de daha önce kafalarına koydukları gibi, hepimizi bir odaya kapadılar. Sonra da herbirimizi kiracı listesine göre çağırıp, sorguya çekmeye başladılar. Diledikleri gibi soru yöneltiyorlar, konuyu istedikleri yöne saptırıyorlardı. Uzun uzun ne yapabileceğimi düşündüm: Bu evde oturmadığım için beni çağırmayacaklardı, ama daha önce odaya giren asker beni görüp bellemişti. Subaylar da beni farkettilerse, kiracı listesinde bulunmadığım için, beni mutlaka polis karakoluna götürürlerdi. Bu da sonum demekti, çünkü o günlerde polis karakollarında cinayet işleniyordu. Kapı arkasında saklanmaya karar verdim. Uzun süre orada gizlenmek zorunda kaldım, çünkü operasyon çok uzun sürdü. Ama şansım vardı, beni farketmediler, böylece sorgu dışı kaldım. Birlik binadan ayrıldıktan sonra beni müthiş bir korku aldı. Aynı binanın bodrum katında pencereleri sokağa açılan bir yastık imalathanesi vardı. Merkez Komitenin yasadışı basımevi burada bulunuyordu, Odessa Parti Komitesinin bildirileri burada basılıyordu. Bütün evin aranabileceğini, alt katın da aranabileceğini düşünüyordum. Birlik üzerine bizim bulunduğumuz binadan gerçekten ateş açılmışsa, bu ancak bodrum ya da ilk kattan olabilirdi. Ama bizim odaya açılan kurşun ateşinden başka ses de işitilmemişti. Basımevini farketmişlerse, orada bulunan herkesi öldürürlerdi. Bütün gece basımevindeki yoldaşlara ne oldu diye müthiş sıkıntılar geçirdim. Evdeki tehlikeli durumum, gidip onlara bakmamı engelliyordu. İtin'lerden birini de gönderemezdim, çünkü o zaman onlara burada bir basımevi olduğunu söylemek zorunda kalacaktım, bunu bilmiyorlardı. Basımevinde çalışan yoldaşlar evlerinden yararlanırlar, kendileri de Odessa örgütünde çalışırlardı, ama basımevinden haberleri yoktu. Bütün gece uzanmadım bile, her sese kulak kesildim. Sabah, yastık

imalathanesinde ne olup bittiğini öğrenmek için, oraya koştum. Aramaların yalnız birinci ve ikinci katta yapıldığı anlaşıldı.

Basımevinde bulunan yolaşların aramalar sırasında geçirdiklerini anlamak güç olmasa gerek.

Bu harekatlardan sonra, Parti Kongresi hemen üye sayısını çoğalttı. Kurul, ilk toplantısını Yoldaş Şklovski'nin evinde yaptı. Gündemde, partinin örgütlenme sorunları yeralıyordu. Örgütü yasal duruma getirmeme kararı alınmış olmasına karşın, yine de Odessa örgütünü demokratik ilkelere göre örgütlemek gerekiyordu. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yerel örgütlerini anlatan bir konuşma yaptım. Bunun üzerine Odessa örgütünün yenilenmesi konusunda büyük bir tartışma başladı. O günlerde Petersburg'dan Liova (Vladimirov) adında bir Bolşevik gelmişti. Merkez Komite görevlisiydi. Şu çözüm yolunu getiriyordu: "Ne olursa olsun Menşeviklerle birleşmek!" Bunun için de her iki fraksiyonun merkez örgütlerinin birleşmesine gerek görmüyordu. Katliam harekatından önce Odessa'ya gelmiş olan Bolşevik Baron Eduard Essen de onun görüşüne katıldı. Bu çözüm yolu, Bolşevik ve Menşevikler arasında çok olumlu karşılandı. Çünkü az sayıdaki güçlerin bölünmesinin bu tür harekatlar karşısında ne denli güçlüklere yol açtığını parti üyeleri iyice anlamıştı. Parti Komitesi bu birleşmeye karşı çıkmadı, yalnız birleşmenin böyle küçük bir örgütten başlatılmasına karşı çıktı. Odessa Parti Komitesi, Bolşevik Partisi'nin bir grubundan oluşuyordu, başında Merkez Komite ve Merkez Yayın Organı'nın 3. Parti Kongresinde seçilen üyeleri bulunuyordu. Bu durumda Merkez Komitenin haberi ve onayı olmadan Odessa'da nasıl Menşeviklerle birleşilebilirdi? Oysa Baron ve Liova tam karşıt görüşteydiler, böylece Merkez Komiteye baskı yapılacağını söylüyorlardı. Parti Komitesi, Menşeviklerle hemen birleşmenin hem onlar hem de bizim tarafımızdan istendiği kanısındaydı, çünkü her oylamada büyük çoğunluk bunu istiyordu. Bolşevik Parti Komitemiz böylesi bir birleşmeyi hiç istemeden, birleşme koşullarını

hazırlamak zorunda kaldı. Ama bunun yapılması gerekiyordu, çünkü aksi halde hiç bir koşul olmadan birleşme yoluna gidilecekti. Koşullar şunlardı:

1. On üyeden oluşan eşit haklara sahip bir komite kurulacaktır; bu üyelerden beşi Bolşevikler, beşi Menşevikler arasından seçilecektir. Bu Komite gerçek bağdaşmayı yürütecek, bundan sonra her iki örgütün üyeler ortak toplantısında sürekli çalışacak parti komitesi seçilecektir.

2. Odessa'daki eşit haklara sahip Komite, hem Bolşevik Merkez Komitesi'yle hem de Menşevik Örgüt Komitesi'yle bağlantı durumunda olacaktır.

3. Sosyal Demokrat Odessa Birleşik Örgütü, tam bir bağdaşma sağlanıncaya dek, her fraksiyondan bir temsilcisini hem Bolşeviklerin hem de Menşeviklerin konferans oturumlarına gönderecektir.

Bu üç nokta tasarıdaki en önemli konulardı. Bu koşullarla gerçekten Odessa'da birleşme gerçekleştirildi.

Parti Komitesindeki eski Bolşeviklerin durumu güçleşmişti: Bizler bu birleşmeye karşıydık ve yine de birleşme konusunda görüşmeler yapmak zorunda kalıyorduk. O zamanlar eskiden beri etkin Bolşevik olarak tanıdığım Liova ve Baron'un tutumlarını kavrayamıyordum. Neden böyle karmakarışık bir birleşme yolunu seçmişlerdi de, ortak bir Parti Kongresine bırakmamışlardı bu işi?

Katliam harekatı, üzerimde korkunç bir etki bırakmıştı. Bu yağmacılığa hatta Rus işçi ve köylü kitleleri de katılmış, bu amaçla çevre köylerden koşarak gelmişlerdi. Ayrıca Odessa'daki devrimci örgütlerin ve sosyal demokrasinin güçsüzlüğü ve çaresizliği iyice anlaşılmıştı. Üstelik geçen haftanın bu dev boyutlardaki mücadelesinden kimin yarar sağlayacağını da kavrayamıyordum: Burjuvazi mi, proletarya mı, yoksa Çarlık bürokrasisi mi?

Çok kötü durumdaydım.

Burada Odessa işçi örgütü üzerine de birkaç söz söylemeliyim. Odessa'daki İşçi Temsilciliği Örgütü'nü farketmemiştim bile; bu örgütün kurulduğu gün de düşüncelerimden silindi. Sanırım bu örgüt, Bolşeviklerle Menşeviklerin birleşmesinden sonra kuruldu.

Petersburg İşçi Temsilciliği Örgütü'nün, bütün Rusya'daki işçiler üzerinde büyük bir etkinliği vardı. Odessa temsilciliği toplantıları, ya bir fabrikanın yemek salonunda ya da liman yakınında yapılıyordu. Benim katıldığım toplantılar çok cansız geçmişti. İşçi Temsilciliğine seçilmiş olan üyelerin bu örgütün görevlerini henüz tam kavrayamamış oldukları apaçıktı. Burada işçi temsilciliğinin devrimci örgütlerle işbirliği yaparak Odessa'da gerçekleştirdiği Aralık grevinin, bu kuruluşun gerçekleştirdiği ilk genel grev olduğunu ve birkaç gün sürdüğünü belirtmem gerek. İşçi Temsilciliği ve devrimci örgütlere emir verilmiş olsaydı, bu grev, silahlı bir ayaklanmaya da dönüşebilirdi.

Her şey durmuştu; alışveriş yoktu, elektrik kesilmişti, eczaneler bile greve gitmişti. Oysa ordu sıkıyönetim ilan etmiş, greve katılacakları büyük cezalara çarptırmayı kararlaştırmıştı. Grevin başlatıldığı gün, odamda grevi yöneten yoldaşların bulunduğunu anımsıyorum. Her köşeden grev nedenlerini öğrenmek ve greve katılmak için izin isteyen temsilciler gelmişti. Eczacıların katıldığı bir toplantıya gönderilmiştim, burada askeri eczacılar da bulunuyordu. Grev sorunu tartışılıyordu, greve karşı çıkanlar da vardı. Konuşmamdan sonra, çoğunlukla grev kararı alındı. Grev, hayranlık uyandıracak bir kapalılık içinde sürdürüldü. Grev, ancak Moskova Ayaklanması'nın[21] bastırılmasından sonra kaldırıldı.

2 Ocak 1906 akşamı, görev yaptığım yöredeki toplantı sırasında tutuklandım. Bu toplantıya kent semtlerinden 10 üye katılmıştı, bunlardan dördü Bolşevik, altısı Menşevikti. Biz 10 üye dışında bir örgütleyici (Menşevik) ve parti komitesinin iki üyesi (ikisi de Menşevik) tutuklanmıştı.

Tutuklanmamız şöyle olmuştu: Sanırım İşçi Temsilciliği başkanı öğrenci Şavdia'yı gammazlamışlardı. Bütün caddeyi askerler sarmıştı. Toplantı yaptığımız eve jandarmalar, subaylar, sivil polis, asker, polis ve ötekiler akın ediyordu. Öbür odalarda İşçi Temsilciliği'nin toplantı yaptığını, bizlerin merkez komite olduğumuzu sanıyorlardı; bu nedenle askerler bizi gözaltına almıştı, ötekiler de diğer odaları arıyorlardı. Bizler de bu arada ceplerimizdeki bütün kağıtları çıkarıp, çok küçük parçalar halinde yırttık. Tam bu işlem bitmişti ki, jandarmalar geri geldi. Askerlerin üzerine atılıp, kağıtları yırtmamıza izin verdikleri için sövüp saymaya başladılar. Askerler, bu konuda bir emir verilmediğini söyleyerek kendilerini savunmaya çalıştılar. Jandarmaların, kimlerin kağıt yırttığını sorması üzerine şu yanıtı verdiler: "Hepsi!"

Çok kağıt yırtılmıştı, yer parçalarla doluydu, jandarmalar bunları topladılar, ama çabaları boşa gitti, küçücük parçalardan bir belge çıkarmaları olanaksızdı. Sabaha karşı hepimizi, evsahibi ihtiyar işçiyle karısını da hapse götürdüler.

Hapishane büro ve koridorlarındaki bütün aramalardan sonra, beni bodrum katında pis kokulu, yarı karanlık, nemli ve soğuk, tek kişilik bir hücreye attılar. Sabaha karşı hava aydınlanmak üzereydi. Kendimi iyi hissetmiyordum. Sabahın ilk saatlerinde bizim bölümdeki tutuklular avluya gezintiye çıkarıldılar. Baktım, birçok tanıdık yüz vardı. Tanıdığım daha önce tutuklanmış olanlar, bana hapishanenin düzenini anlatıp, çar yönetiminin bu ayrıcalıklı "Sanatoryum"unda kalmakta olan öteki yoldaşların adlarını saydılar. Sonra birinci kata alındım, ertesi sabah yürüyüşümü bodrum kattaki mahkumlarla bir arada yapıyordum. Birkaç gün sonra bütün politik tutuklularla tanışmıştım. Bunlar arasında Menşevikler, Bolşevikler, Köylü Birliği[22] üyeleri, Tren İşçileri Birliği üyeleri, Sosyal Devrimciler, Anarşistler ve sıradan işçilerle köylüler de bulunuyordu; bunlar yukarıda sayılan hiç bir örgüt ya da kategoriye bağlı değillerdi. Köylüler, Odessa yakınındaki köylerden getirilmişlerdi. Tutuklu-

ların yaşları da büyük farklılıklar gösteriyordu; çok yaşlıların yanısıra, çocuk denecek gençler de vardı. Ayrıca aramızda zorla yürüyebilen sakatlar bile vardı. Kadınlar koğuşunun da aşağı kalır yanı yoktu. Jandarmalar ellerine geçeni, suçlu ya da suçsuz içeri atmışlardı. Açıkça anlaşılıyordu ki, Ekim günlerinde afla salıverilen tutukluları ne yapıp yapıp içeri tıkmak istiyorlardı.

Biraz sonra bizleri tek tek büroda sorguya çekmeye başladılar. Benim sorgumu sivil polisten üniformalı bir görevli yapıyordu, ama bitişikteki oda sivil polisle doluydu.

Tutuklandığımda, daha önce kent polisine bildirilmiş olan adımı söyledim ve doğru adresimi verdim. "Demir"(*) pasaportum vardı. Sorgu için büyük önem taşıyan adlar, ana adı, büyük baba adını falan biliyordum. Bu pasaporta göre terzi ya da ayakkabıcıydım. Ve pasaportumun gerçek sahibi siyasal olaylar nedeniyle şimdiye dek polisle hiçbir ilişkisi olmayan bir kişiydi. Bu nedenle sorguya çok rahat gittim. Sorgudan sonra hepimizin İşçi Temsilciliğinin birer üyesi olduğumuz ve bu nedenle sıkıyönetim mahkemeleri önüne çıkarılacağımız söylendi. Ben, Odessa'daki birçok işsiz işçiye nasıl yardım edebileceğimizi konuşmak üzere toplanmış olduğumuzu söyledim. Bu arada da bu toplantıya hangi örgütlerin temsilcilerini gönderdiklerini saptayamadığımı, çünkü polisin daha toplantı başlamadan toplantıyı bastığını sözlerime ekledim. (Sorguda ne söyleyeceğimizi daha önceden kararlaştırmıştık.) Bu sorgudan sonra geçen beş ay süreyle bizleri hiç bir jandarma rahatsız etmedi. Hapishanedeki düzen dayanılır cinstendi. Uzun gezintiler yapıyorduk. Gezintiler sırasında tutuklular top oynuyor, koşular düzenliyorlardı. Haftada bir kez jandarma gözetimi altında ziyaretçi ile görüştürülüyorduk. Ziyaret süresi yalnızca altı dakikaydı. Aynı koridor-

* Yasadışı yaşayan bütün partili yoldaşlar kendileri tarafından hazırlanmış sahte pasaportlar kullanırlardı, ad, adres ve damgalar sahteydi, ya da bunlar resmi makamlarca başkalarına verilmiş pasaportların ya da yabancı pasaportların birer kopyasıydı. Bunlar çok daha güvenilir sayılır, bu nedenle bunlara "demir pasaport" denirdi.

daki hücrelerde yatan yoldaşları ziyaret etmeye de izin vardı. Çoğunlukla bir hücrede iki kişi bulunuyordu. Hapishane yönetiminin yasağına karşın her gün gazete geliyordu. Hücrelerdeki denetim biter bitmez, pencere kıyısına geçip, gazetemizi okuyorduk. İyi havalarda gazete okumak daha kolay oluyordu. Böylece, sonsuz bir tek düzelikte günler, haftalar, aylar geçti. Gazetelerde durmadan birinci Duma'nın açılışından sonra çıkacak genel aftan sözediliyordu. Ama aynı zamanda sıkıyönetim mahkemeleri de en küçük bir olay karşısında en gaddar cezaları vermekten kaçınmıyordu. Daha önce politik cezaya çarptırılmış biri ellerine geçti mi, hemen 4 ile 8 yıl arasında ceza veriyorlardı.

1905 yılında çok sayıda Marksist yayın yayımlanmış olduğundan, kendimi okumaya verdim, çünkü dışarıdayken pratik işler çok zamanımı alıyor, okumaya zaman ayıramıyordum.

Parti içinde birleşme için Stokholm Parti Kongresi çalışmalarının yapıldığı günlerdi. Bolşevikler ve Menşeviklerin bu konudaki yazıları hapishaneye giriyordu. Hiç kuşkusuz bizler birinci Duma'nın boykot edilmesi sorununu ve daha birçok başka sorunu da tartışıyorduk.

Hapishanenin tekdüze yaşantısını bozan iki olay oldu, bunlara kısaca değinmek istiyorum: Aralık ayındaki günlerden sonra Odessa'da türlü adlar altında ("Kara Kargalar" ve ötekiler) birçok bölücü grup oluşmuştu. Birçok soyguncunun böylesi örgütler kurup, soygunlarını daha da kolaylaştırdıkları sık sık görülüyordu. "Kara Kargalar" baskınlarını gündüzleri yapıyor ve soğukkanlılıklarıyla özellikle bütün Odessa burjuvazisini zorbalıkla korkutuyorlardı. Bunlar arasında burjuvazinin eğlendiği kahvelere bomba atan anarşistleri de saymak gerek. Birçok zorba, anarşistler yanında yer alıyor, naif bir inançla kahvelere bomba atarak burjuvaziye karşı mücadele verileceğine, proletarya mücadelesinin gerekli olmayacağına ve böylece proletaryanın durumunu düzelteceklerine inanıyorlardı. Burjuvazi bu

olaylar karşısında öylesine korkmuştu ki, bütün polis ve ordu örgütünü bunlarla savaşa çağırmıştı. Sıkıyönetim mahkemeleri aralıksız çalışıyordu. Ellerine geçen herkese inanılmaz ağır cezalar veriyorlardı. Böylece bizim hapishaneye de ilk idam mahkumları getirildi. Hapishane sessizleşti. Bir süre bütün mahkumların dikkati bu idam mahkumlarına yöneldi. Onların hangi duygular altında olduklarını, gezintiye çıkıp çıkmadıklarını, ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını, uyuyabilip uyuyamadığını bilmek istiyorlardı.

Hapishanedeki tutuklular tam idam mahkumlarına alışmaya balşamışlardı ki, hapishane içinde korkunç bir ölüm fırtınası esti. Odessa Hapishanesi aynı zamanda askeri işgal altındaydı. Siyasal tutukluların gezintilerinde askerler sürekli nöbet tutuyordu. Bir gün, tam bizim koridordaki mahkumlar gezinti ve öğlen yemeğini bitirmişlerdi ki, pencerelerimiz önünden bir tabur asker ve subay, Tarassov ile birlikte geçti. Ben hapishane içinde ilk kez bir subay görüyordum. Çoğunlukla nöbetçi erlerin nöbet değiştirmelerini bir çavuş ya da subay yönetirdi. Birden bodrum kattan biri: "Kahrolsun baskı yönetimi!" diye bağırdı. Subay hemen askerleri durdurup, tehditle sordu: "Kimdi o 'kahrolsun baskı yönetimi' diye bağıran?". Bütün tutuklular kendisine böyle önemli pozlar veren bu garip subayı görmek için pencerelere üşüşmüşlerdi. Aşağıdan biri: "Ben bağırdım, ne olacak yani?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine subay bu yoldaşın penceresi karşısına askerleri sıra halinde dizip, bağırdı:

"Eğer bir anarşist, bir sosyal demokrat ya da namuslu bir insansan, yerinden kıpırdama!" Bu sahneyi gözleyen tutuklular afallamışlardı, kimileri subayın böyle kendini büyük gösteren davranışlarına gülüyordu. Biri şöyle bağırdı: "Ama bizler baskı yönetimine karşı olduğumuz için burada tutuklu bulunuyoruz!" Ben, Lebit ve Movşovit yoldaşlarla bitişik hücredeydim. Her üçümüz de bu canavarca sahneyi izliyorduk. Biri, hapishanede işgal de olsa, hapishanede sözü geçecek kişinin hapishane mü-

dürü olduğunu ve bir nöbetçi subayın karışamayacağını söyledi. Ama subay askerlerine hazır olma emri verdi. Askerler hazırlıklarını bitirdikten sonra, subay Tarassov kendine karşı gelmiş mahkumun bulunduğu hücredeki öbür tutukluların pencereden uzaklaşmasını emretti. Bunlar bu emre uymadıklarından, subay "Ateş!" diye emretti ve bu emir üzerine ateş açıldı. Hemen herkes kapılara çullandı. Korkunç bir gürültü başlamıştı. Adi mahkumlar "yardımımıza" koştular ve çilingirlerle biz siyasal tutukluların kapılarını açtılar.

Bütün siyasal tutuklular aşağı koştu. İki yoldaş da ağır yaralanmıştı. Birkaç gün sonra biri öldü, belki öteki de ölmüştür, bunu anımsamıyorum.

Hemen ardında, biz daha aşağıdayken, savcı, kıdemli yüzbaşı ve öbür görevliler hapishaneye girdiler. Politik tutuklular Tarassov'un tutuklanmasını ve askerlerin hemen hapishaneden uzaklaştırılmasını istediler. Kentte, hapishanedeki bu kanlı olay hemen işitilmişti ve hapishanenin önündeki alanı büyük bir kalabalık doldurmaya başladı. Kalabalık olaylar hakkında bilgi istiyordu. Bu kitle, hapishane yönetiminin açıklamalarına inanmıyordu. Sonunda isteklere uyup, siyasal tutuklulardan birini halkın önüne çıkarmak zorunda kaldılar. Bu tutuklu, halka olayları anlattı.

Tarassov tutuklandı ve askerler hapishaneden uzaklaştırıldı. Daha sonra Tarassov'un bu "kahramanlığından" ötürü daha yüksek bir mevkiye atanarak ödüllendirildiğini öğrendik. Bu acı olaydan sonra, tutukluların sinirleri iyice gerilmişti. Bu hararetli günlerde, biz, 2 Ocak günü birlikte tutuklanan on üç kişi, durumumuzun bir an önce aydınlığa kavuşturulması için hızlı bir mücadeleye başladık. Beş ay süreyle ilk sorgumuz dışında hiç bir sorgu yapılmamıştı. Sahte pasaportlarımızın nerede yapıldığı bile sorulmadığından, bizim davanın yerinden hiç kıpırdamadığı anlaşılmıştı. Yaz gelmişti. Birinci Duma çevresinde fırtınalar esmeye devam ediyordu. Stokholm parti kongresi konusun-

da kararsızlıklar da sürüyor, Bolşeviklerin mi, ya da Menşeviklerin mi kazanacağı tartışılıyordu. Bu durumda hapiste oturmak çok güç geliyordu. Açlık grevine giderek yöneticilere baskı yapmaya karar verdik. Her birimiz savcıya ayrı ayrı, durumumuzun yüzüstü bırakıldığını ve hiç bir şey yapılmadığını, iddianameyi görmek istediğimizi, duruşmanın ne zaman yapılacağını bilmek istediğimizi ya da serbest bırakılmak istediğimizi yazdık. Yoksa hemen açlık grevine gidecektik.

Gerçekten ciddi olarak açlık grevi hazırlıklarını yapıyorduk. Saptadığımız günden önceki gece hücrelerimizden her türlü yiyecek maddesini çıkardık. Ziyaretçiler bizlere artık yiyecek getirmiyor, yalnızca çiçek getiriyordu. Hücrelerin denetimi yapıldıktan sonra, tam hava kararmak üzereydi ki, teker teker büroya çağırıldık. Burada savcının bizleri serbest bırakacağı ve duruşma gününe dek polis gözetimi altında bulundurulacağımız bildirildi.

Tutuklanmış olan on beş yoldaştan on üçü (Şavdia ve Movşoviç hapiste kaldı) salıverildi, sahte pasaportu olan yoldaşlar da tutukluluktan kurtulmuştu.

"Suçlanan" ve kendisini baskı yönetimi ile burjuvazinin düşmanı olarak gören insanın özgürlüğüne kavuştuğu zamanki heyecanını anlayabilmek için, bunu şahsen yaşamış olmak gerekir. Her birimiz hücresinde oradan oraya hızla volta atıyor, çağrılacak mıyız diye düşünüyorduk. Bizleri serbet bırakacaklarına inanmıyorduk. Bizi hapishaneden çıkardıklarında, taşra hapishanelerine gönderileceğimizi düşünüyorduk, çünkü açlık grevi Odessa hapishanesinde olaylara yol açabilirdi. Hiç beklemediğimiz biçimde özgürlüğe kavuştuk. Ayrıca biz özgürlüğe kavuştuğumuzda, jandarmaların acele etmesi gerekiyordu. Soruşturma bir ayda tamamlanmıştı. Olay askeri savcıya gönderilmişti, o da dosyayı sıkıyönetim mahkemelerine devretmişti. Belli ki, jandarmalar "Kara Kargalar"la başetmeyi başarmışlar ve sıra bizim dosyaya gelmişti.

Özgür olduğum için alabildiğine mutluydum. Hapishanedeki yaşantı giderek çekilmez olmuştu, kentin hem yakınında hem de yaşamın çok uzağındaydık. İlk gün, giysilerim pek elvermediği halde (hapishanede her şey yokolmuştu.) hiç bir şey yapmadan kentte dolaştım. Sanki Odessa'yı ilk kez görüyordum. Denizin görüntüsü beni şaşırttı. Tutuklanmadan önce Odessa'da ne kenti gezecek ne de deniz kıyısına gidecek zamanım olmuştu, üstelik bu tür gezintiler içimden de gelmemişti.

O gün yeryüzünün en mutlu kişisi olduğum duygusuna kapılmıştım. Ama daha ikinci gün öylesine bir yalnızlık duygusuna kapıldım ki, hemen Odessa'da Bolşevikleri aramaya koyuldum.

Odessa örgütünü durumu tutuklamalardan sonra pek içaçıcı değildi, yönetim binasında birkaç Menşevik bulunuyordu.

Yine tütün işçileri arasındaki çalışmalarıma başlayıp, Odessa'daki Bolşeviklerin nerede olduklarını öğrenmeye çalıştım. Önemli sayıda partilinin kentte olduğunu, ama aralarında bir ilişki olmadığını öğrendim. Yoldaş Konstantin Ossipov bir ev bulmuş, Odessa'daki Bolşevikler burada toplanabileceklerdi. Hangi yoldaşların toplantıya katılacaklarını ve toplantının ne zaman yapılacağını saptadık. Toplantı yapıldı. Tanımadığım yoldaşlar da vardı. Yoldaşların kimi askeri üniforma ile gelmişlerdi, bunlar beni çok ürküttü. Örgüt içi durum görüşüldükten sonra, Odessa'daki bütün örgüt kapsamı içinde bir Bolşevik fraksiyonun oluşturulmasına karar verildi ve bu toplantıların belirli aralarla yapılması istendi.

Mahkeme önüne çıkmamaya ve Odessa'dan ayrılmaya karar verdim. Nereye gideceğimin saptanması için o zamanlar Petersburg'da Bolşevik Merkezde sekreter olan yoldaş Krupskaya'ya başvurdum. Bu merkez, Stokholm parti kongresinden sonra "Birleşik Sosyalist Parti" oluşurken de vardı.

Mektubu yolladığımdan kısa süre sonra, yoldaş Gussev'in beni Moskova örgütünde çalışmaya çağırdığı karşılığını aldım.

Moskova'ya gitmeye karar verdim.

Hemen Odessa'dan uzaklaşmam gerekiyordu. Çünkü benimle aynı davadan yargılanacaklar, hemen yöre mahkemesine başvurmaya çağrılmışlardı. Ama henüz Moskova'dan adresler almamıştım. Bu nedenle ilkin kendi akrabalarımın yanına, doğduğum kente gitmeye karar verdim.

Bütün büyük sanayi kentlerini kasıp kavuran terör, henüz bu kente gelmemişti. Burada henüz kent merkezindeki parkta yöre "Birlik" örgütü ve gençlik örgütleri toplantılar yapabiliyordu. Örgütün bölge tarım işçileri ve fabrika işçileriyle sıkı bir ilişkisi vardı. Ben de örgütte etkin olarak çalışıp, toplantılara ve gösterilere katıldım.

Para ve adresler elime geçer geçmez, Moskova'ya gitmek üzere yola çıktım.

MOSKOVA'DA PARTİ ÇALIŞMALARI (1906-1908)

Moskova'ya 1906 Eylül başı geldim. Gelişimden hemen sonra, kararlaştırdığımız yerde kimseyi bulamayacağım anlaşıldı, çünkü yoldaş Gussev'in de Moskova'da olmadığı anlaşıldı. Yolculuğa çıkmış, ya da tutuklanmıştı. Yine de Moskova Parti Komitesi'yle hemen ilişki kurabildim. Yolda rastlantı sonucu yoldaş Bur ve Sveri'yi gördüm. Onlardan Moskova Parti Komitesi Sekreterliği ile görevlendirildiğimi öğrendim.

Hemen işe başladım. Moskova'da her an yapacak çok iş vardı, insanın gücü yetmiyordu.

Moskova'da parti yöneticisi yoldaşlar mücadeleci ve ateşliydiler. Odessa'da bıraktığım arkadaşlar gibi kuşkulu ve umutsuz değillerdi.

O zamanlar Moskova Parti Komitesinin "Asker Yaşamı" adlı bir de askeri yayın organı vardı. Bu derginin hemen her sınıftan subayla ilişkisi iyiydi. Askeri yayın organizasyonu parti örgütü içinde tümüyle ayrıydı. Yalnızca yönetimi Moskova Parti Komitesi'yle yakın işbirliği içinde bulunuyordu. Moskova Parti Komitesi, o sıralar Moskova'daki çok sayıdaki sendikayla sempatizan düzeyinde bir işbirliği yürütüyordu. O zamanlar varolan bütün sendikaları birleştiren "Sendika Merkez Kurulu"nun kuruluşu, Moskova Parti Komitesi sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bolşevikler hem tek tek sendikalarda hem de Merkez Kurul'da çok etkindi.

Moskova Parti Komitesi'nde bir de askeri büro bulunuyor-

du; bunun görevi savaş silahları (bombalar) yapmak, bulmak, bunları incelemek ve gerektiği anlarda çok sayıda üretmekti.

Parti komitesinin ayrıca bir sosyal demokrat öğrenci örgütü vardı, bu yüksek ve orta öğretimdeki bütün okullarla ilişki halindeydi.

Parti komitesinin bünyesinde ayrıca bir rektörler kurulu, bir yazarlar kurulu, bir maliyeciler kurulu ve bir de Merkez Teknik Kurul çalışıyordu. Teknik Kurul'un görevi yayınların basımı ve dağıtımı, Moskova Örgütüne bağlı partililere pasaport hazırlanması idi. Bu Merkez Teknik Kurulu ben yönetecektim.

Moskova Örgütünün çalışma koşullarını öğrendiğimde, örgütün yalnızca Moskova'da çalışmasına karşın, tüm ülkedeki örgütlerle yakın ilişkide bulunması dikkatimi çekti. Kendine ait bir basımevine sahip oluşundan 8 ay gibi kısa bir süre geçmişti ki, örgüt ülkedeki köyler için 140 000 adet broşür bastırdı ve Rus sosyal Demokrat İşçi Partisi Tarım Programı'nı da 20.000 adet yayımladı. Ayrıca günün sorunlarıyla ilgili dev tirajlı broşürler basılıp, köylere dağıtılıyordu. Bu broşürler Moskova'da çalışan ve her tatil gününde köylere giden kadın ve erkek işçilere dağıtılıyodu. Bu tür broşürler, tatil günlerinden önce basılırdı ve Teknik Kurul köylüler için uygun konuları önceden seçerdi. İşçiler, taşradan kendilerine bir ziyaretçi geldiğinde de bizden literatür alırlardı. Anımsadığım kadarıyla, Odessa'da bulunduğum sürece, köylü ile ilişki sorununa hiç bir zaman eğilinmemişti.

1906 yılında ve 1907 yılı ilk yarısında Moskova örgütünün bütün görevi, yaklaşmakta olan işçi ve köylülerin Çar yönetimine karşı silahlı kitle mücadelesinin ışığı altındaydı. Bu amaçla da 1906 sonunda ve 1907 başında iki kampanya yürütüldü. Bunlardan biri II. Duma'nın seçimi ve ikincisi asker toplama kampanyasına karşı yürütülendi ki, Moskova'ya gelir gelmez, bu kampanyaya ben de katıldım. Askere alma kampanyasına karşı bastırılan broşürler, yalnız askere gideceklere değil, köy

meclisleri toplantılarına da dağıtılacaktı. Bu bildiride, Çar yönetiminin bu yıl askere alınacak olanları kendi kardeşlerine karşı kullanmak için silah altına çağırdığı, bu yönetimin Rusya'yı büsbütün çökerttiği ve halka ne toprak ne özgürlük verdiği ve benzeri konular yeralıyordu ve bu nedenle köy meclisi toplantılarında asker adaylarının bildirilmemesi isteniyodu. Bildiride, Çarlık yönetimi gençleri zor gücüyle askere alacak olursa, bunların kendi kardeşlerine, işçi ve köylülere ateş etmemeleri, ve silahlı olarak halk saflarında mücadeleye katılmaları ve halka ateş ettikleri takdirde, askerlikleri bitip, köye döndüklerinde, köyden kovulacakları yazılıydı. Moskova Komitesi bu kampanyaya çok önem veriyordu. Bu kararlara o zamanlar taşrada ne denli uyulduğunu ve kampanyanın ne sonuçlar verdiğini şimdi kesinlikle anımsamıyorum, ama fabrika ve atelyelerde 1906 asker adayları bu konularda çok aydınlatıldı.

Moskova'daki parti çalışmalarımın başında Moskova Komitesi'nin basımeviyle uğraşmak, burayı iyice tanımak gerekiyordu. İlişkileri Yoldaş Helene kurdu. Bunun için de beni yayınevinin "sahibi" Yoldaş Arşak (Yakubov) ile tanıştırdı.

Tüm Moskova örgütü teknik bölümünü yönetmek için ne denli yetenekli olduğum iyice incelendikten sonra, yoldaş Arşak beni yayınevinin can damarları olan ve burada dizgici baskıcı olarak çalışan yoldaşlar Sandra (Yaşvili) ve Sturua ile tanıştırdı. Gerekli her konuda anlaştık ve dostça bir ilişki kurduk.

Adresi aldıktan sonra, basımevini incelemeye gittim. Bir dükkanda yer alıyordu. Cadde köşesinde üçüncü yapıdaydı, bu köşede Stretyenka ve Roşdestvenski bulvarları kesişiyordu. Bir yanda canlı Sretyenka Bulvarı olduğu halde, tam karşıdaki evin penceresinden dükkanda ne olup bittiği izlenebilirdi. Bunlardan başka köşebaşının çok yakınında bir de polis bekliyordu.

Dışarıyı araştırdıktan sonra, müşteri olarak dükkana girdim. dükkanın adı: "Kafkasya Meyveleri Ambarı" idi. Dükkanda yoldaş Arşak hesapların başında oturuyor, dokuma işçisi yoldaş

Wulpe de satıcı olarak bulunuyordu. Biraz meyve satın aldıktan sonra tezgahın arkasından alt kata indim. Anımsadığım kadarıyla bu bodrum dükkandan biraz daha küçüktü. Orada yoldaş Sandro ve Sturua'yı buldum. Bodrum sandıklarla doluydu, bunlarda baskı için kağıt bulunuyordu. Matrisler hazırlanmış, işe başlanması için açılıp konmuştu.

Bodrumu gezdikten sonra, yine yukarı çıktım. Yukarıdan aşağıdaki çalışmalar işitiliyordu. İçeri biri girer girmez, dükkan "sahibi" ya da "satıcı" aşağıdakilere işi durdurmaları için bir işaret veriyordu. Hemen aşağıya bir çıngırak bağlantısı kurulmasına, müşterinin girişinin böylece bildirilmesine karar verdik.

Bu dükkan sahte bir kimlikle, sahibi olmayan Lasulidse adına çıkarılmış bir kimlikle kiralanmıştı. Bu adla polise de kimse bildirilmiş değildi. Bu nedenle de, kimliğin sahteliğini saptamak olanaksızdı. Ama bu adla kimse bildirilmemiş olmasına karşın, vergi ödüyorduk. Yoldaş Arşak'ın bir başka kimliği daha vardı.

"Satıcı" yoldaş Wulpe dükkanda oturuyordu, o da polise bir sahte kimlikle P.W. Lapişev adıyla bildirilmişti.

Basımeviyle olan sürekli ilişkimi, dükkanın "sahibi" yoldaş Arşak aracılığı ile yürütüyordum. Özel durumlarda, yoldaş Arşak'ı evinde görmek için akşamı bekleyemiyorsam, kendim basımevine gidiyordum, ama çok dikkatli davranıyor, her zaman müşteri olarak giriyor, bir küçük paket Kafkasya meyvesi ya da fındık satın alıyordum. Henüz kenti iyice tanımadığımdan, belli boyutlarda kağıt satın almakta epey güçlük çekiyordum. Bunun hem sevkiyatı güçtü; hem de ne amaçla satın alındığının gizlenmesi gerekiyordu.

Bir tavsiye mektubuyla bir kağıt ticarethanesine gittim. Burada bana krediyle kağıt verildi, yine bir tavsiye mektubuyla kağıtları bir ciltciye götürüyordum, burada istediğimiz boyutları elde edebiliyorduk. Basımevi her an çok derin bir çalışma içindeydi; her zaman iki üç bildiri basılmış hazır oluyordu. Her bildiri 35 bin, kimileri 40-50 bin adet basılıyordu. Duma seçimle-

ri ve 1 Mayıs için bastığımız kısa sloganları 100.000 adet basıyorduk.

İkinci Duma seçimleri sırasında Moskova Parti Komitesi, Sosyal Devrimciler, Halk sosyalistleri[23], Köylü Birliği ve zamanın öbür birtakım devrimci örgütleriyle bir anlaşma yaptı. Moskova için ortak bir seçim listesi hazırlandı. Bu durumda yalnız Parti Komitesinin değil, bütün bu örgütlerin ortaklaşa çıkarttıkları bildirileri basmamız gerekiyordu. Bizim basımevimizin bu çalışmanın altından kalkması olanaksızdı. Bu nedenle kentte dolaşıp, bu tür literatürü basacak bir basımevi aramak zorunda kaldım. Bir basımevi buldum, ama partinin bu giderleri karşılayacak maddi olanakları olmadığından başka bir çözüm aramak gerekiyordu. Bunu da yayınevlerinde çalışan işçilerin gizli olarak matrisleri hazırlaması, bir başka yayınevinde çalışanların da bunları basması ya da yarı yarıya hazırlanmış işin bizim gizli basımevimizde tamamlanması biçiminde çözümledik. Böylece en güç çalışmaları da başardık.

Üçüncü Duma seçimleri hayli sönük geçti. Örgüt de daha küçülmüştü, baskı işleri de daha azdı. Şansımız da çok değildi. Ama bütün gücümüzü İşçi Merkez Örgütü seçimlerine harcıyorduk. Kazanacağımızdan emindik ve gerçekten de kazandık.

O zamanlar, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi Merkez Komitesi'nde çoğunluğu Menşevikler oluşturuyordu. Bunlar seçimler için Liberallerle anlaştılar. 1906 Kasımında yapılan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi Kongresinde Menşevik ve Birlikçiler 18, Bolşevikler 14 oy almıştı. Ama bu kongrede her yerel örgüte bağımsız olarak karar verme yetkisi tanınmıştı. Polonya, Litvanya ve Letonya Sosyal Demokratları, partimizin seçim kampanyasını bağımsız olarak yürütmesi, çok gerekli görülürse, çar yönetimine karşı silahlı mücadeleyi kabul eden örgütlerle, örneğin Sosyal Devrimciler ve Köylü Birliği ile işbirliği yapılmasından yanaydı. Stokholm'daki Parti iki kanadını birleştirme kongresinde Bolşevikler azınlıkta kalmış olduklarından ve Men-

şeviklerle aramızda Duma'nın anlamı, silahlı ayaklanma, burjuva partilerine karşı alınacak tavır gibi konularda hala büyük görüş ayrılıkları bulunduğundan, Bolşevik hareketin önderleri, Rus Sosyal Demokrasisi boyutlarında yoldaş Lenin liderliğinde bir Bolşevik Merkez oluşturmuşlardı. Bu Merkez seçimle ilgili yayın yapıyor, seçimlerle ilgili Bolşevik görüşünü açıklıyordu.

Başlangıçta yayınlan Petersburg'daki yoldaşlar getiriyordu. Ama bunlar çoğunlukla büyük bir siyasal polis kuyruğu tarafından izlendiklerinden, birçoğu tutuklandı. Bu nedenle Petersburglulardan basımla ilgili literatürü eşya olarak postalamalarını rica ettik. Birimiz bir araba kiralıyor, istasyondan yükü alması için posta kağıdını arabacıya veriyorduk. Ayrıca arabacıya malı getirmesi için belli bir adres de söylüyorduk. Başka bir yoldaş da arabacıyı hiç gözden kaçırmadan izliyordu. Her şey yolunda gitti mi, bunu arabayı kiralayan yoldaşa bildiriyordu, o zaman bu yoldaş arabacının yolunu kesiyor, bu kez ona eşyanın götürüleceği doğru adresi veriyordu. Bu yoldaşların da gizli polis tarafından izlenip izlenmediklerini bilmediğimizden, çoğunlukla bu işi üç yoldaşa yaptırıyorduk. Üçüncüsü arabayı izleyen yoldaşın habercisi oluyordu. Bu yoldaş, arabayı kiralayanı da, arabacıyı karşılayıp karşılamayacağını da bildiriyordu. Arabacılara çoğunlukla tanıdıkların oturduğu bir binanın avlusu adres olarak veriliyordu. Daha sonra kitapları ambara taşıyor, oradan çeşitli semtlere dağıtıyorduk.

Kimi zaman, arabacının istasyon jandarmasınca tutuklanıp, sorguya çekildiği oluyordu. Bu gibi durumlarda arabacıyı izleyen yoldaş, ötekilere durumu bildiriyor ve kendisi de gözetlemelerine devam ediyordu. Ama arabacılara yanlış adres verilmiş olduğundan, jandarmanın tüm çabası boşa çıkıyordu. Birçok kez devrimci yayın ellerine geçmiş, ama kimseyi tutuklayamamışlardı.

Çok çeşitli uğraşılarım olduğundan Moskova örgütünün günlük hücre çalışmalarına katılmıyordum. Bir kez 1906 so-

nunda Teknik Okulda yapılan parti konferansına katıldım. Burada (o zamanlar çoğunlukta Menşevikler olduğundan) Menşevik yoldaş Miran (Çinkşuk) bir rapor okudu. Birkaç kişi dışında bütün katılanların çoğunluğunu Bolşevikler oluşturuyordu. Raporu, hiç bir amaca ulaşmadı, çünkü birkaç kişi dışında herkes Menşevik Merkez Komite'ye karşıydı.

Her gün bildiriler için yazıları sağlamam gerekiyordu. Bu çalışmalarım nedeniyle, yoldaş M. N. Pokrovski'yi tanıdım. Onun evinde ayrıca L.B. Kamenev, Dr. Kanel ve Kiev Hapishanesi'nden kaçışımdan beri görmediğim yoldaş Silvin'i de gördüm. Bu yoldaşlar Moskova örgütünün yazı ve lektör grubunda çalışıyorlardı. O zamanlar basılan sayısız bildiri onların kaleminden çıkıyordu. Moskova örgütünün yasal bir gazetesi olmadığından, sanayi ve politikayla ilgili her önemli sorun için bildiri yayımlanıyordu.

1907 başında Yoldaş Şklovski, Moskova Parti Komitesi'nin izniyle, daha doğrusu isteği ile, haftalık İstina (Gerçek) dergisini çıkarmaya başladı. Bu gazetede Merkez Komite'nin yazı ve lektör grubundan yoldaşlar çalışıyordu: Yoldaş Pokrovski ve ötekiler... Bu dergi dördüncü sayısı yayımlandığında yasaklandı.

"İstina" yerine yayınlanan öbür haftalık dergi de, yine böyle çabucak yasaklandı ve yayın müdürü sürgüne gönderildi. Bu nedenle yeniden yasal bir dergi yayımlama denemesine girişmedik.

İş çoktu, ama benim koşullarım iyi değildi. Moskova'ya pasaportsuz gelmiştim ve yedi ay süreyle bana uygun bir pasaport bulunamamıştı. Arkadaşlarım ev tutuyordu, ama ben yanlarında polise bildirmeden kalayım diye, her ay evlerini değiştiriyorlardı. Polis bunu hemen öğrendi. Bu yüzden haftada üç dört kez, polisin aramasının çok güç olduğu yerlerde sabahlıyordum. Bazı yatacağım yerlere akşam 8-9'da gelip, sabah erken saatte oradan ayrılamıyordum. Bu yüzden de yanımda kitap ya da döküman taşıyamıyordum, böylece çok büyük zaman yitirdim.

Üniversite öğrencileri, mühendisler, ulaşım ve teknik üniversite öğrencileriyle bir birlik örgütlemiştim. Bana, buluşmak için yer sağlıyorlar, ayrıca basılan yayınlar için evler buluyorlar ve kalacak yer de sağlıyorlardı. Bu gençlikle, ateş içinde yürümek mümkündü.

1906 Kasım ortasında yoldaş Sandro ya da Sturua'nın hastalık nedeniyle çalışamayacağı anlaşıldı. Onun yerine basımevinde çalışacak birini aramaya koyuldum, ama Moskova'da uygun birini bulamadım. Moskova Parti Komitesi'nin önerisi üzerine bu iş için Petersburg'a gittim. Orada Bolşevik Merkez ya da Petersburg Parti Komitesi'ne gittim. Dişçi Dora Ovoires'in muayenehanesindeydi. Oradan Teknoloji Enstitüsü yemek salonuna gönderildim. Burada yoldaş N. K. Krupskaya ve öteki bazı yoldaşlarla karşılaştım. Ertesi gün Bolşevik örgütün tüm teknik işleriyle uğraşan yoldaşla tanıştırıldım. Ondan bir dizgi ustası olduğunu, ama kendilerinin de çok gereksinmeleri olduğundan bize veremeyeceğini öğrendim. Çok ısrarla bu işçiyi Moskova'ya götürmeye razı ettim ve zaman geçirmeden hemen ertesi gün Moskova'da tanıdıklarıma yolladım. Ben birkaç gün daha Petersburg'da kaldım. Ama Moskova'ya döndüğümde, bize Petersburg'da işe yarayamayacak bir dizgicinin verildiğini, üstelik adamın durmadan ücretinin artırılmasını istediğini öğrendim. Ayrıca daha sonra (çalışılmadığı bir anda) polis burayı bastığında, bu çocuk yok oldu ve bir daha izine rastlanmadı.

Ocak ve Şubat ayları Londra Parti Kongresi[24] hazırlıklarıyla geçti. Aklımda kaldığı kadarıyla Moskova'da Parti Kongresi için şu yoldaşlar seçildi: Pokrovski, Kamenev, Viktor, İnnokentin ve Nogin; bu delgelerin hepsi Bolşevikti.

Moskova Parti Komitesi 1907 Nisanında 1 Mayıs törenleri için hazırlığa başladı. Parola "Genel Grev"di. 1 Mayıs'ın önemi üzerine bir bildiri çıkarıldı ve ayrıca 1 Mayıs'ta işlerin durdurulacağına ilişkin afişler o günlerde bir tatil günü olduğundan, bildirilerle birlikte iki kez basılıp dağıtıldı.

Mayıs sonuna doğru nihayet Petersburg Üniversitesi'ndeki bir öğrenciden bana bir Ermeni pasaportu geldi. Bu nedenle Volgin, Briçkin ve Halperin yoldaşlar evlerini değiştirdiler, hep birlikte bir yer tuttuk. Hemen hemen bir ay süreyle insanca koşullarda yaşadım. Kendi odam vardı, durmadan geceleyecek yer aramıyordum.

27 Nisan 1907 gecesi her zaman olduğu gibi kararlaştırılan yere gelmiştim. Her şey yolundaydı, yalnızca yazı kurulu yöneticisi Yoldaş Korolyov herhangi bir nedenle gecikmişti. Bekledim, ama gelmedi. Telefonla akrabalarına sordum, orada da yoktu. Bu durum hoşuma gitmedi. 1 Mayısta jandarmaların tutuklamaları hızlandırdığını biliyorduk, ama henüz erkendi, 27 Nisandı. Sonunda eve döndüm. Odamda hiçbir zaman yasadışı belge bulundurmazdım. Yine de yoldaşlara bana haber vermeden önce kapıyı kimseye açmamalarını söyledim. Gece yarısı kapının gümgüm vurulduğunu işitip uyandım. "Kim o?" diye sorduğumda, "Postacı!" "Size acele bir telgraf var!" karşılığını aldım. Hemen istenmeyen konukların geldiğini kavramıştım. Tam kapıyı açmıştım ki, siyasi polis, polis, komiser hepsi odaya daldılar. Bütün evi doldurmuşlardı. Özellikle bu evde V. P. Volgin ile Zelikova'nın nerede oturduklarını bilmek istiyorlardı. Hangi odada olduklarını söyleyip, yine yatağıma uzandım, olup bitecekleri beklemeye başladım. Kapım çalındı ve hepsi birden odama daldı. O sırada masamda bir kitap olduğu gözüme ilişti. (Bu, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin mücadele ve askeri örgüt konferansı raporuydu.) Şaşırmıştım. Çünkü bu kitap odamda yoktu. Birden nereden çıkmıştı? Sivil polis, müfettişine:"Şu kitabı alın!" dedi. Öbürü: "Görüyorsunuz bu kitap her kitabevinde satılıyor ve üzerinde basımevinin adresi de var" dedi. Uzaklaştılar. Bir iki dakika sonra yine odama geldiler. Sabaha karşı polis karakoluna çağrıldım. Adımı, ne yaptığımı ve ne zamandır burada olduğumu sordular. Sanırım karşılıklarımla yetindiler, rahatsız ettiklerinden dolayı özür dileyip, beni saldı-

lar. Eve dönüp, olayın sonucunu beklemeye başladım. Sonunda binadaki aramalar bitmiş, polisler gitmişti. Kimin tutuklandığını anlamak için dışarı çıktığımda, hiç de parti ile ilgisi olmayan iki kişinin tutuklandığını öğrendim. Bu tutuklama o zamanlar bizler için bir bilmece oldu.

Sabaha karşı yoldaş Arşak geldi. Evimi bilirdi, ama ilk kez geliyordu, bu nedenle şaşırdım. Ondan basımevinin polislerce işgal edildiğini öğrendim. Yoldaş Arşak 28 Nisan sabahı dükkana yaklaştığında, aşağıda polis olduğunu görüp, hemen oradan uzaklaşıp yoldaşlara bildirmeye koşmuş. O günler basımevinde çalışmıyordu, çünkü 1 Mayıs törenleri için bütün bildiriler basılıp hazırlanmıştı. Ama bu aramalarda polisin eline birçok adres geçmiş, ancak ana örgütler bu tehlikeden kurtulmuştu.

Böylece basımevi 1906 Eylül ayından Nisan 1907'ye dek, 8 ay çalışmıştı. 45 çeşit yayımı olmuştu. Bildiriler 5-40.000 arası basılmıştı. 1 Mayıs bildirileri 350.000 adet basılmış, bunların yarım milyon olması istenmişti, ama bunu gerçekleştirmek için zaman kalmamıştı, ayrıca kağıt da yetmezdi. Bunun dışında 1 Mayıs için "Çalışanları gerçekten savunan kim?" diye bir broşür yayımlamıştık. İşçiler için politik ve ekonomik konularda 7 broşür 174.000 adet basılmıştı. Bütün Rus halkına, bütün yoldaşlara hitap eden 21 yayım yapılmış, bunlar 705.000 adet basılmış, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin çeşitli politik durumlar karşısındaki tutumu anlatılmıştı. Köylüler için dört değişik broşür 140.000 adet basılmış, partinin tarım politikasını açıklayan broşür 20.000, asker için iki bildiri 10.000 adet, ayrıca demiryolu işçileri için "Demiryolu İşçilerinin Sesi" dergisinin iki sayısı 25.000 adet basılmıştı, ayrıca Moskova Parti Komitesi'nin Kasım ve Aralık raporları, 5. Parti Kongresi için önerileri 14.000 adet bastık, böylece yukarıda geçen kısa sürede bir buçuk milyon adet yayımımız gerçekleşti.

Yayınevi kapatıldıktan sonra, polis Moskova Parti Komitesi üyelerini birer birer tutuklamaya başladı. Mayıs başında, Mosko-

va Komitesi Genel Sekreteri Yoldaş Karpov tutuklandı. Teknik üniversitenin öğrenci yurdu da sık sık aranmaya başladı. Polisin öğrenci yurtlarına büyük baskınlar yapmaktan korktuğunu belirtmem gerek. Bomba ile karşılanacaklarından korkuyorlardı.

Kuşkusuz, Moskova Parti Komitesi'nin bir basımevi olmadan çalışmalarını sürdürmesi olanaksızdı. Çok para da ödesek, hiçbir basımevi bizim yayımlarımızı basmak istemiyordu. Benimle birlikte çalışan Yoldaş Kiçin, ray üzerinde giden tekerler gibi ses çıkarmayan bir makine projesi hazırladı, Moskova kazalarından Sokolniki'de bir ev tutuldu, tecrübeli yoldaşlar burada basım işinde çalışmaya başladılar.

28 Nisan 1907'de evimizin aranmasından sonra, hemen taşındık. Bir yazlık eve çıktık, Kuzey istasyonu yakınındaydı. Mayıs olmasına karşın hava çok soğuktu, bu evde üşüyorduk. Ama yazı orada geçirebildik. Eylül'de, bana Pimen Mihayloviç Sanadıradse adına bir pasaportun çok güzel bir kopyası geldi, bu belgenin yardımıyla arkadaşlarla Kosihinskaya Sokağı'nda bir ev tutabildik.

1914'e kadar bu pasaportu kullandım. Ama durumum çok tehlikeliydi. Halperin Moskova'ya döner dönmez, yasalara uygun biçimde polise kaydolmasına karşın, hemen tutuklanmıştı. Ona sorgusunda, bütün teknik örgütü benim yürüttüğümü, basımevini yönettiğimi polis söylemişti. Halperin hemen ortadan kaybolmamı yazıyordu hapisten. 1907 sonbaharında kadın yoldaş Feiger tutuklandı, tutuklanmasının tek nedeni evinde yalnızca baskı kağıdı bulmalarıydı, hepsi bu. Bu durumda basımevini Samoskvoreçye'ye taşımaya karar verdik. Henüz yapımı tamamlanmamış, büyük bir yapının birinci katını kiraladık. Yasal kimlik belgesi olan iki yoldaş Lopatin ve Lidia Aismann ve ayrıca polise kaydolmamış dizgici Raikin buraya taşındılar. Yoldaş Aismann[*] benimle ve dış dünya ile ilişkiyi sürdürüyordu. Öbür

* Basımevi çalışmalarına katıldığı için Sibirya'ya sürülmesinden sonra, Paris'e kaçan Aismann, orada Lafargue ve karısının hayatlarına son vermesi üzerine, o da intihar etmişti.

iki yoldaş basımevinde çalışıyordu.

1907 sonlarında hapisten henüz çıkmış olan Moskova Parti Komitesi üyesi Leonid Bielski'ye(*) rastladım. Polisin, kesin adımı, takma adımı bildiğini, şu günlerde sokakta bile tutuklanabileceğimi söyledi. Bunun kanıtı olarak bütün takma adlarımı ve gerçek adımı sırayla saydı. Moskova'da benim gerçek adımı bilen ancak bir iki yoldaş vardı.

Tutuklamalar giderek artıyordu. Moskova Komitesi başına Petersburg'dan yoldaş Andrey getirilmişti. Bir konuşmamız sırasında, ona Moskova'dan uzaklaşmak zorunda olduğumu bildirdim. Daha sonraları yoldaş Andrey, belirsiz bir süre için yurtdışına gidebileceğimi Merkez Komite adına bana bildirdi. Şimdi Merkez Komitede çoğunluk Bolşeviklerin elindeydi. Mart 1908'de Moskova'dan ayrıldım. İlkin Pensa'ya, sonra Don kıyısındaki Rostov'a geldim, burada bir süre dinlendim. Gerekli ilişkiler tamamlanmadığından, yurtdışına gitmem gecikiyordu. Polis de sürekli arkamdaydı. Sonunda akrabalarım yanlarına gelmemi, yurtdışına çıkmak için bana yasal bir pasaport sağlayabileceklerini bildirdiler. Her türlü önlemi alarak Rostov'dan ayrıldım.

* Leonid'in sonraları gizli polis örgütü Ohrana ile ilişkisi olduğu anlaşıldı. 1921'de bir Amerikan komünist grubunun delegesi olarak 2. Komintern kongresine gelen Leonid, Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından sorguya çekildi. Kendisi gerçekten Ohrana ile ilişkisi olduğunu, ama kimseyi elevermediğini, ancak yoldaşları önerdiğini söyledi. Bunu da kanıtlayamadığından Rusya'dan çıkarıldı.

YERSİZ BİR TUTUKLANMA (1908)

1908'de yine doğduğum kente gelmiştim. Devrimci işçi hareketinin bütün canlılığını kırmak isteyen 1908 karşı-devrim saldırısı, burada da tüm şiddetiyle kendini gösteriyordu, kent Straşniki(*) ile doluydu. Vilkomir'deki bütün örgütler eylemsiz kılınmıştı. Kente gelir gelmez, peşimde bu kadar çok sivil polis olduğu için, bu deliğe gelip tıkılmakla bir yanlışlık yaptığımı anlamıştım. On gün sonra yine yıldırım telgraf geldiği bahanesiyle sabaha karşı kapım çalındı. Hemen bu yıldırım telgrafın altında ne yattığını kavramıştım. Sabah bir harekettir başladı. Önce polis komiserince sorguya çeklidim, sonra yöre polis şefine götürüldüm. Ertesi sabah Kovno'dan jandarma subayı Sviaçkin geldi. 1902'de Kiev Hapishanesinde çekilmiş bir fotoğrafımı getirip bana gösterdi. Güvenlik kuvvetlerinin beni tanıyıp, çoktandır beklemekte olduklarını anlattı. Ben fotoğrafa bir gözattıktan sonra, resimdekinin ben olmadığımı söyledim. Çünkü 1908'de uzun bir sakalım vardı ve yaşımla pek bağdaşmayan bir görünüş veriyordu bana. Kiev hapishanesindeki bu gencin çok büyük bir kafası olduğunu, hiç de benim yaşımla bağdaşmadığını söyledim. Ne diyeceklerini pek bilemediler. Aynı gün iki jandarma beni Kovno'ya getirdi. Ama kentte tam bir keşmekeşlik başlamıştı, bütün akrabalarım ve kent sakinleri sorguya çekildiler. Jandarmanın biri, birkaç yüz verst ötede oturan kız-

* Taşra polisi

kardeşime fotoğrafımla birlikte gönderildi. Ama jandarma bu iddiasını kanıtlayamadı. Bir süre sonra beni gammazlayanın eski "Birlik" üyelerinden Berel Gruntwagen olduğu anlaşıldı.

Kovno Hapishanesindeki tutuklular, beni çok düşmanca karşıladılar. Sonradan getirdiğim yiyeceklere saldırıp, açlık grevinde olduklarını, hapishane yöneticilerinin çok sıkı davrandıklarını, beni de kendilerini kışkırtmak için buraya getirdiklerine inandıklarını söylediler. Bu hapishanenin sıkı olduğunu daha girişimde anlamıştım. Beni çırılçıplak soymuşlar, gardiyanlar herhangi bir şey gizlemeyeyim diye her yanımı aramışlardı. Hücrelerdeki mahkumların beni neden kötü karşıladıklarını anlar anlamaz, ben de yiyecekleri atıp, açlık grevini desteklediğimi söyledim. Hemen bütün koridordaki mahkumlar ve siyasal tutuklular da greve katıldı. Ceza olarak yatak, şilte gibi her şeyimi aldılar, yerde yatmak zorunda kaldık, açlık grevini kaybettik ve hapishane yönetimi de büsbütün sertleşti.

Bütün Kovno eyaleti polis dolmuştu, taşra jandarma kuvvetlerinin tümü siyasi polis haline dönüştürülmüştü. Yöntemleri hep aynıydı: Bir köyde bir ya da birçok köylüyü tutukluyorlar, onlara o denli işkence yapıyorlardı ki, sonunda köylüler polislerin yönelttikleri suçları yüklenmek zorunda kalıyorlardı. Bu durumda zorla öteki yoldaşların adlarını alıyorlar, hepsini tutuklayıp, sanık sayısının dev boyutlara ulaştığı davalar açıyorlardı. Bütün eyalet hapishaneleri, sürgün yerleri ve polis nezarethaneleri bu yolla tutuklanmış köylülerle dolup taşıyordu. Ayrıca Litvanyalı, Polonyalı, Yahudi ve Rus işçiler de çoktu.

Hapishaneye getirilişimden kısa süre sonra sorguya çağrıldım. Bu sorguya, beni çok iyi tanıdıklarını, ağabeyimin evini sık sık aramaya geldiklerinde beni de gördüklerini söyleyen jandarmalar da katıldı. Bunu kesinlikle reddettim, çünkü ağabeyimi 1899'dan beri ziyaret etmemiştim. Soruşturma bir sonuç vermedi, çünkü jandarmalar aradıklarının ben olduğumu bir türlü kanıtlayamıyorlar, zorunlu hizmet sürgününe göndereceklerini

söyleyerek tehdit ediyorlardı. Birkaç ay bana hiç dokunmadılar. Aslında kimliğimi saptayıp, beni sürgüne göndermelerini umursadığım yoktu, ama bunu saptarlarsa, aksini savunan tüm akrabalarım hiç suçsuz yere tutuklanıp, hepsi birden Sibirya'ya sürüleceklerdi, beni düşündüren konu buydu.

Sonunda beni yine sorguya aldılar, bu sorgu da sonuç vermeyince, gerçek kimliğimi bildirmem için bana üç gün süre tanıdıklarını, yoksa beni vatan haini olarak mahkeme önüne çıkaracaklarını söylediler. Bir hafta sonra beni, jandarmayla neresi olduklarını söylemedikleri bir yere gönderdiler. Yine Vilkomir'e getirildiğim anlaşıldı. Birkaç hemşerim beni hemen tanıyıp, akrabalarıma bildirdiler. Polis karakoluna getirildiğimde, enişte beni ziyarete geldi. Moskova, Rostov ve yurtdışından da bir sürü mektup getirdi. Aptal jandarmalar bütün süre boyunca iddia ettiğim gibi adımın Pokemunski olmadığını kanıtlamaya çalışmışlar, bu arada enişteme gelen postayı denetlemeyi tamamen unutmuşlardı. Bu ayrı bir dava konusu olmaya yeter de artardı bile. Enişte beni görme iznini 1 ruble ödeyerek almıştı. Akşama doğru bana haber geldi; beni asıl Pokemunski'nin eyaletine göndereceklerdi, ama orada benim Pokemunski olarak tanınmam için her türlü önlem alınmıştı.

Ertesi sabah beni bir işçiyle birlikte kentten Dünaburg yönünde geçirdiler. Yolda, işkence odalarını kendi gözlerimle gördüm. Burada suçsuz köylülere işkence yapılıyordu. Bir an gerçek kimliğimi söylemem için işkence odalarına getirildiğimi sandım. Ben ve yol arkadaşım, bütün yörenin korktuğu polis yüzbaşısına götürüldüğümüzü bilmiyorduk.

Yolumuz üç gün, iki gece sürdü. Üçüncü günün akşamı, yani Cumartesi akşamı, küçük, kirli Uzyani kasabasına vardık. Polis şefinin bürosunun bulunduğu avluda, biraz ötede küçük bir ev vardı, belki eskiden banyo olarak kullanılmıştı, burayı hapishane haline getirmişlerdi. İçerisi boştu.

Bizleri küçücük penceresi olan küçük bir hücreye attılar. Pa-

zar günü polis revirinde kafayı çekiyorlardı. Sarhoşların sesleri ve dansları kulağımıza geliyordu. Sabahleyin yiyeceğimizi getiren bekçi, şef ve yardımcılarının "sanatlarını" bize anlattı. İşkence ve dayak, bitişiğimizdeki odada yapılıyordu. Bekçi sıra üstündeki kurumuş kan lekelerini gösterdi, bunlar dayak yiyenlerin kanıydı, bu arada şikayet olduğunu, birinin denetim için bile geldiğini, ama hiç bir şeyin değişmediğini anlattı.

Pazar akşamı karanlık hücrede iyice içimiz sıkıldı: Avludan gelen sarhoş sesleri giderek yaklaşıyordu. Bütün gece bir baskını bekledik, ama nedense bize dokunmadılar. Pazartesi sabahı, hava aydınlanmak üzereyken, ilkin yol arkadaşımı çağırdılar. Hücremizin kapısı henüz kapanmıştı ki, birden insanlıkdışı, insanın iliklerine işleyen bir çığlık işitildi. Zavallıyı Kovno hapishanesi yönetimi yanlış bir yoldan gönderdiği için dövüyorlardı, onu kaçmaya yeltenmekle suçluyorlardı. Zavallıyı bayıltıncaya dek dövdüler. Geri getirildiğinde ben çağırıldım. Karanlıkta hangi tarafın bana yardım edeceğini düşünüyordum. Ama beni aydınlık bir odaya götürdüler. Orada polis yüzbaşısı oturuyor, karşısında duvar kıyısında beş yaşlı adam ayakta duruyodu. Bana susmamı emredip, ihtiyarları sorguya çekmeye başladılar. Bunlar benim gerçekten Amerika'ya göç etmiş Pokemunski'nin oğlu olduğumu, Rusya'da yalnız kaldığımı, beni iyi tanıdıklarını, babama çok benzediğimi söylediler. Bu insanları ömrümde ilk kez görüyordum ve buraya getirilirken işkenceye çekileceğimi sanıyordum. Ertesi gün polis şefi iyi ki beni tanıyanların çıktığını, yoksa buradan sağlam çıkamayacağımı söyledi. Dışarı çıktığımda, tanımadığım biri bana 5 ruble verdi, sonradan bütün bu önlemleri arkadaşlarımdan birinin hazırladığını öğrendim.

Köylüler adımın Pokemunski olduğunu kanıtladıktan sonra, jandarmalar beni serbest bıraktı. Ama polis yine peşimdeydi. Salıverildikten sonra yine Kovno'ya geldim. Burada bir kimlik edindim. Odessa'ya yoldaş Orlovski'ye gitmek istiyordum. Par-

ti Merkez Komitesi'nin yurtdışı için bana vereceği görevi ondan öğrenecektim.

Merkez Komite Yabancı Ülkeler Bürosu'nca 1908 Kasımında Lemberg'e gönderildim.

YENİDEN YURTDIŞINDA (1908-1912)

Lemberg'deki yoldaşlara yurtdışına çıkmamdaki amacı açıkladığımda, Parti Merkez Komitesi benim Cenevre'ye gitmemi istedi.

Cenevre'de Lenin, Krupskaya, M. Y. Ulyanova, Zinovyev, İnnokenti, Viktor Taratuta (o zamanlar yurtdışı büronun sekreteri) ve Otzov Şitomirski yoldaşlarla karşılaştım. Şitomirski Paris'de oturuyordu, onu, işleri bana devretsin diye özellikle Cenevre'ye çağırmışlardı. Şitomirski ile iyi tanışırdık. 3. Parti Kongresi hazırlıkları sırasında, Berlin'de peşimdeki sivil polisler nedeniyle evimden ayrılmak zorunda kaldığımdan onun yanına taşınmıştım. Ayrıca Rusça el yazım çok kötü olduğundan Almanca iş mektuplarının yazılmasında bana yardımcı olurdu. 1905'de Berlin'den Rusya'ya dönmeden önce, bütün ilişkilerimi ve sevkiyat mekanizmasının çalışması görevini ona ve Getzov'a devretmiştim.

Şimdi, parti yayın organı yeniden yurtdışında yayımlanacağından, Şitomirski'ye benim gelişimden önce bütün ilişkileri yeniden kurma görevi verilmişti. Oysa o bu işi başaramamıştı, çünkü iki yıldır yayın sevkiyatı yapılmadığından, hem Almanlarla hem de Rus köylüleriyle olan bağlantıların yeniden kurulması gerekiyordu, üstelik kendisi kişisel dostlara da sahip değildi. Sınıra gidip, orada çalışmayı denemişti, ama ona kimsenin güveni yoktu. Eskiden hep benimle birlikte çalışmış olmasını kanıtlaması da bir yarar sağlamamıştı. Şitomirski beni Cenevre'de çok içten karşıladı, bana bir ev buldu ve o zamanlar sev-

kiyat işlerinin yürütülebilmesi için gösterdiği çabalardan söz etti. Ona neden Berlin'de oturmadığını, sınırların yakınlığı dolayısıyla işlerin Berlin'den daha kolay yürütülebileceğini söylememem üzerine, bana Rusya'da bulunduğum sürece Berlin'de bütün olup bitenleri anlattı. Onun anlattıklarına bakılırsa, Berlin polisi Rus Sosyal Demokratları'nın bir toplantısını basmış. Toplantıda bulunanlardan biri de, bir kağıt üzerine yazılı olarak o zamanki yayınlarımızın bulunduğu deponun ve yoldaş Kamo'nun oturduğu otelin adresini yere atmış. Depolarımızın aranması sırasında bazı paketler içinde silah ve gizli yayın bulunmuş. Yoldaş Kamo'da çift tabanlı bir bavul içinde dinamit bulunmuş.(*) Ve Şitomirski'nin dediğine göre, Yoldaş Kamo'da kendisinin kartvizitini bulduklarından Berlin'den ayrılmak zorunda kalmış. Şitomirski, bana da Berlin'e gitmememi, orada polisle ilişkilerin çok güçleştiğini söylüyordu. Ve söylediğine göre beni de polis orada aramaya devam ediyormuş. Şimdi hiç kuşkusuz, o zamanlar yurtdışında Bolşevikler arasında yapılan tutuklamaların Şitomirski yüzünden olduğunu biliyoruz, ama o zamanlar henüz bu şüphe altında değildi.

Cenevre'ye geldiğimden birkaç gün sonra Aleksinski'nin bir konferansına gittim. Konuşmasının konusunu tam olarak anımsamıyorum, ama 3. Duma ve Sosyal Demokrat Duma fraksiyonu çalışmalarından uzun uzun söz etti. Onun görüşünce, 3. Duma fraksiyonu kesin bir proleter çizgi izlemiyor ve üyelerin yaptığı konuşmalar da partimizin güvenini sarsıyordu. Bu nedenle partimiz, çizgisine kesinkes uyması için bir ultimatom gönderilmesi kanısındaydı. Bu emrin reddedilmesi durumunda fraksiyonun Duma'dan geri çekilmesi istenmeliydi. Konuşmadan sonra Menşeviklerin de katıldığı çok ateşli bir tartışma oldu. Konuş-

* Yoldaş Kamo uzun süre Prusya hapishanelerinde tutuklu kaldı. Rusya'ya geri verilmemek için büyük bir ustalıkla akıl hastası rolü oynadı ve gerçekten bütün Alman uzmanlar bunu onayladı. Ama yine de Çar yönetimine teslim edildi ve bir sinir hastanesine kapatıldı. Buradan çıktı. Etkin olarak halk savaşına katıldı. Kısa bir süre önce Kafkasya'da acıklı bir biçimde öldü.

macı Aleksinski'ye yoldaş İnnokenti çok hararetle karşı çıktı. Bu Merkez Komite'nin ya da Bolşevik Merkezin bir bölüm Bolşeviklere ilk kez karşı çıkışı idi. Aleksinski, Lunaçarski, Bogdanov, Liadov ve ötekiler Vperyod (İleri) dergisi ile bir grup oluşturmuşlardı. Bolşevik Merkez de kendisi ile bu yoldaşlar arasında bir ayırıcı çizgi çizmişti.(*) Bu olay 1909 ortalarında olmuştu.

Yoldaş İnnokenti, fraksiyonun Duma'daki çalışmalarının başarılı olmadığını, Duma fraksiyonunun Parti Merkez Komitesin'den kopmaya çalıştığını, Merkez Komite'nin fraksiyonun politik çizgisini belirlemesi ve çalışmalarını açıkça eleştirmesi gerekliliğini savundu. Duma'ya katılmaktan vazgeçilmesinin tümüyle karşısında olduğunu, bu durumda Rus işçi sınıfı çıkarlarına zarar verilmiş olacağını, Parti için 3. Duma'dan bile yarar sağlamanın çok önemli olduğunu söyledi. Tecrübeler daha sonra gösterdi ki, fraksiyonun 3. Duma'daki çalışmaları, başlangıçtaki ilkelerle biraz değişiklik göstermişse de, bazı Bolşevikler, örneğin Yoldaş Poletayev, partiye çok büyük yararlar sağlamışlardır. Yoldaş Poletayev, "Svesda" ve "Pravda"nın kurulmasında çok önemli çabalar harcamıştır.

Devrimci yayınların yurda sokuluşu ile ilgili her şeyi öğrendikten sonra (Proletari'nin[25] kaç adet basıldığını, Rusya'ya hangi broşürlerin gönderileceğini, sevkiyatın nasıl işlediğini öğrenmiştim.) bu görevleri yeniden Almanya'ya nakletmeme ve Leipzig'e gitmeme karar verildi. Bana Raşkovski adlı bir öğrencinin pasaportunu verdiler, ama bunu Leipzig'e varır var-

* 3. Devlet Duması seçimlerinden önce (1907) Bolşevikler arasında bu seçimlerin boykot edilmesi yolunda bir akım başgösterdi, bu motif doğrudan doğruya 1. Duma'ya karşı izlenen taktikten aktarılmıştı. Sosyal Demokratların 3. Duma'ya seçilmelerinden sonra Bolşevikler arasında iki akım oluştu. Bunlardan biri Duma kürsüsünün kullanılmasını gerekli görmüyor, fraksiyonun geri çağrılmasını istiyordu; bu nedenle bunlara "Otzovist" deniyordu. Öteki ise fraksiyona ultimatom gönderilmesinden yanaydı, onlara da "ultimatist" deniyordu. 1905 Devrimi'nin başarısızlığa uğratılmasından sonra, partinin başta gelen görevinin proletaryanın bütün devrimci gücünün toplanması ve her türlü yasal olanaklardan yararlanılması, bu arada Duma kürsüsünden de yararlanmak gerektiği görüşünden hareket eden Bolşevikler, yoldaş Lenin önderliğinde bu türlü akımlara karşı şiddetle mücadele etmiştir.

maz yok etmek zorunda kaldım, çünkü gerçekten Raşkovski'nin Leipzig'de yaşadığı anlaşıldı, polise bu adla yazılsaydım, bir tutuklamaya yol açılmış olurdu.

1908 Aralık sonunda Leipzig'e gelmiştim. Alman yoldaşlar arasında tanıdıklarım olduğundan, adres bulmam ve ilişki kurmam güç olmayacaktı. Köngsberg'e vardığımda Sosyal Demokrat Örgütün sekreteri Yoldaş Linde'ye gittim. Ondan ve Yoldaş Haase'den sınır bölgesindeki sosyal demokrat örgütlerde ne gibi değişiklikler olduğunu öğrendikten sonra, onlardan sosyal demokrat yoldaşlara verilmek üzere tavsiye mektupları aldım. Kısa sürede yayınların yurda sokuluşu ve yoldaşların sınırı geçmesi için gerekli ilişkileri kurmuştum.

Leipzig'e geri döndüğümde, ilkin işe yabancı örgütlerden başladım. "Leipzig Halk Gazetesi" binasının çatı katında bana bir oda verdiler; orada yayınlarımız için bir depo kurup, sevkiyatı hazırlamaya koyuldum. Bütün ambalaj malzemesini gazetenin ambarı dolayısıyla ısmarlıyordum. "Leipzig Halk Gazetesi" teknik yönetmenleri -Max Seifert ve Lehmann- ilkin Cenevre'den, daha sonraları da Paris'ten gelen yayımlarımızın kendi adlarına postalanmasına izin verdiler. Para gönderilmesi ve Almanya dışı yazışmalar için de onların adreslerini kullanıyordum. Rusya'dan gelecek mektuplar için Leipzig Sosyal Demokrat örgütü üyeleri, ki bunların birçoğu "Leipzig Halk Gazetesi"nde çalışıyordu, adreslerini verdiler. Rusya'dan gelen mektupları her gün Yoldaş Max Seifert'e getiriyorlar, ben de kendisinden alıyordum. Öteki ülkelerden ve Rusya'dan gelecek yoldaşlarla buluşacak birkaç yer ve birkaç ev bulmam gerekiyordu. Bu işi de çözümlemek kolay oldu. Buluşma yeri olarak Halkevini seçtim. Burada otel de vardı, gelen yoldaşlar birkaç gün kalabilirdi. Bu çok iyi bir oteldi, ama uzun kalacak yoldaşlar için pahalıydı. Bunun için de evlerde kiralanacak odalar buldum, odaların kirasını ancak içinde bir konuğumuz olduğu zaman ödeceyecektik. Bütün bu evlerle ilişkimi evdeki telefondan yönetiyor-

dum, ev sahibemin telefonu vardı.1909 ile 1912 yılları arasında şimdi Partimizin ve Sovyetler Birliği'nin en etkin militanlarından olan birçok yoldaş beni Leipzig'de aradı. Şunu unutmamak gerekir ki, hem yayımlarımızın sevkiyatıyla ilgilenen hem de beni arayan yolaşlar, Saksonya polisi gözünde birer suçludan ibarettiler. Çünkü oturma izni olmadan burada kalıyorlardı. Ben de uygun bir pasaport bulununcaya kadar oturma izni alamadım.

Oldukça büyük olan Leipzig'deki Rus kolonisinden uzak kalıyodum. Bunlar Rusya'daki azınlıkta olan ulusların öğrencileriydi. Yalnızca yine Leipzig'de üniversite öğrenimi yapan Max ve Aleksandra Savelyev ile sık sık buluşuyordum. Alman-Rus sınırının yakınında yayınları almak, bunları büyük bir Rus kentine göndermek ve oradan da yerel örgütlere sevketmek, 1909 yılında çok güç bir işti. Merkez Komite beni Vilna'da oturan birkaç yoldaşla ilişki kurmaya çağırmıştı. Bunlar (Saşa-Aleksandr Stumin, kendisi kısa bir süre önce siyasi polis ile Vilna'da işbirliği yapmaktan tutuklanmıştır, ayrıca Sonya Krengel). Yukarıda açıkladığım işleri onlara devretmem isteniyordu.

Ama çeşitli nedenler yüzünden Vilnalılar gönderdiğim yayınları alamadılar, yine çift tabanlı bavullarla ve anayurda dönen yoldaşlarla göndermek zorunda kaldım. Sonunda geçiş işleri için sınıra gelip, bu işi kaçakçılarla işbirliği yaparak yürütecek yoldaş Sefir İlya (Sergey Moisseyev) bu göreve atandı. Onunla işbirliği sonucu işlerde hızlı bir ilerleme görüldü.

Bütün bu mekanizma, daha sonraları Rusya'da "Pravda"nın yasal olarak yayımlanmasına rağmen, 1913'e dek sürdü.

Yurtdışı parti yayınları büyük miktarda düzenli olarak Rusya'ya gönderiliyordu. Sevkiyat mekanizması 1910 ortalarına dek aralıksız çalıştı. Yoldaş Sefir Minsk'e yerleşmişti, ama sık sık Moskova'ya ve Petersburg'a gidiyordu. 1910 yazında Moskova'da tutuklandı. Yerine birini aramaya başladık. O sırada Matvey Birindinski'den (sonradan ajan provakatör olduğu anla-

şıldı) bir mektup geldi. O zamanlar Rus Merkez Komite Bürosu'nda çalışan yoldaş Nogin'in isteği üzerine, yurtdışına geleceğini bildiriyordu. Matyev'in mektubu hoşuma gitmedi. Özel bir mürekkeple, şifresiz yazmıştı, Petersburg'dan ayrılacağı tarihi, onu beklememizi yazıyordu. Bu amaçla da dış görünüşünün tanımlamasını yapıyordu. O zamanlar bu mektup hakkında hemen Paris'de oturan ve tüm yurtdışı teknik organı yürüten Mark'a (Liubimov) bilgi verdim. Mark, o zaman Matvey'in bu mektubu yalnızca tecrübesizlikten böyle yazdığını belirtti. Matvey geldiğinde, Makar-Nogin'in onu Sefir'in yerine gönderdiği anlaşıldı. Yoldaş Nogin'den başka onu M. Y. Tomskaya ve diğer birtakım yoldaşlar da salık veriyordu. Matvey 1909'dan beri devrimci olarak çalışmaktaydı. Tobolsk'da sürgün kalmış, sonra Petersburg ve Moskova'da çalışmıştı, son olarak da Merkez Komite Pasaport Bürosu yöneticiliği yapmıştı. Rusya'ya döndükten sonra, yoldaş Valerian'ı kendine yardımcı aldı ve gerçekten Valerian bütün işi yapıyor, Matvey yalnızca benimle ve Rus Merkez Komitesi yetkilileri ile yazışmaları sürdürüyordu. Matvey Dünaburgu'da, yoldaş Valerian ise Gomel ve Novosibkovo'da oturuyordu. Matvey'in işe başladığında, bir süre her şey yolunda gitti. Ama sonraları yayını sınıra iletip, oradan devretmemize karşın, Rusya'daki örgütler yayınları ya hiç ya da çok ender olarak almaya başladılar. Kaçakçıların parasını, ancak Matvey'den yayınların ellerine ulaştığını belirten bir haber aldıktan sonra ödüyordum. Bu düzensizliklerden ötürü Matvey'i yeniden yurtdışına çağırdım. Geldi ve yayınları Rusya'ya nasıl en çabuk ve en emin yoldan gönderebileceğimiz üzerinde çalıştık ve Matvey'in gidişinden sonra, ilk zamanlar işler oldukça yolunda gitti. Ama sonra yayınlar yine bir yerde takılıp kalmaya başladı. Daha sonraları anlaşıldı ki, Matvey yayınların bir bölümünü Moskova Jandarma Merkezi ve Polis merkezine teslim ediyormuş. 1911'de ona, Merkez Komite'nin hazırladığı 1 Mayıs bildirileri zamanında yerine ulaşmazsa, bütün sevkiyat örgü-

tünü iyi çalışmadığı gerekçesiyle dağıtacağımızı yazdım. Sonuç şaşırılacak gibiydi: Bütün broşürler zamanında gidecekleri yere ulaşmıştı. 1911 sonunda Matvey hakkında edindiğim tecrübeler sonucu, onun bu görevden alınmasını istedim. Onun hakkında kesin kanıtlara sahip olmamakla birlikte, onu polisle işbirliği yapmakla suçluyor ve 1912'deki Parti Kongresi'ne alınmamasını istiyordum. Çabalarım sonuç vermişti, Matvey gerçekten kongreye katılamadı. Benim suçlamalarımı protesto etti, ama Matvey'in partiye ait birçok yayını yokettiği, parti üyelerine zararlar verdiği ve işçilerin devrimci yayınları okumalarını engellemeye çalıştığı bir gerçekti.

Matvey'in görevden alınmasından sonra, Aralık 1911 sonunda yoldaş Valerian ile ilişki kurdum. Buluşma yerlerinde ve personelde birtakım değişiklikler yaptık, işler yeniden yolunda gitmeye başladı. 1912'de Rusya'da işçi hareketi yeniden önem kazandığında ve "Pravda" yasal olarak yayımlanmaya başladığında, yurtdışından yayın gönderilmesi giderek önemini yitirmeye başladı.

Burada Leipzig'deki çalışmalarımı (1909-1912 arası) anlattığımdan, "Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisini Destekleme Grubu"nun bu devredeki çalışmalarından da söz etmem yerinde olur.

Başlangıçta, orada yüksek öğrenim gören Ruslardan uzak durduğuma değinmiştim. Leipzig'de Rus göçmen azdı. Bunlar fabrikalarda çalışan işçilerdi çoğunlukla. Daha sonraları bunlarla çok yakın ilişki kurdum. Öğrencilerin kendi lokalleri, kütüphaneleri, okuma salonları, her zaman Ruslara rastlamak mümkün olan yemek salonları vardı. Öğrencilerle aramda ilişkiyi ancak Savelyevler aracılığıyla kurabilirdim, ama onlar da, benim gelişimden hemen sonra altı aylığına Münih'e gitmişlerdi. 1909 yazı ortasında N.S. Marşak Leipzig'e geldi ve öğrenci örgütlerini aramaya başladı. Öğrenciler arasında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik ve Menşevik kanadına bağlı olanlar

ve Polonya Sosyal Demokratları ve "Birlik" üyesi olanlar vardı.

N. Marşak'ın isteği ile bir grup kuruldu. Buna Savalyevler, Marşak, ben, öğrencilerden Brachmann ve Brodski, ayrıca Menşeviklerden London ve Riasanski de katıldılar. Bu partiyi destekleme grubu neler yaptı? Partiyi yakından izliyordu. Parti sorunlarının tartışıldığı ve bütün sosyal demokratların çağrıldığı tartışma geceleri düzenliyordu. Bu grup ayrıca konferanslar da düzenliyordu. Leipzig'de 1912 Şubatında yoldaş Lenin, Tolstoy üzerine bir konuşma yaptı, aynı ay yoldaş Lunaçarski yine edebi bir konuda konuştu. Ayrıca 1 Mayıs ve 22 Ocak olayı dolayısıyla toplantılar düzenliyordu. Öte yandan parti yayınlarını öğrencilere ve sosyal demokrat kitaplıklara dağıtıyordu. Rusya'daki tutuklulara para topluyordu. Bu grupların Leipzig'deki öğrenciler üzerinde çok olumlu etkileri olduğu kesindi.

RUSYA ÇAPINDA PARTİ KONGRESİ HAZIRLIKLARI (1911 sonu-1912 başı)

5 Haziran 1911'de, yurtdışında yaşayan ve rastlantı olarak yurtdışında bulunan ve tasfiyecilere karşı çıkan Merkez Komitesi üyelerinin bir toplantısı oldu. (Bolşevikler, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokratları bu toplantıya katıldılar.) Bu toplantıda Londra Kongresi'nde seçilen merkez parti kurullarının yeniden bir araya getirilmesine olanak olmadığı, Rus Merkez Komitesi'nin bütün üyelerinin hapiste olduğu ve yurtdışında Menşeviklerle tasfiyecilerin çoğunlukta bulunduğu saptandı. Bu toplantıda, parti kongresinin yapılması için bir komisyon kurulmasına ve aynı zamanda yurtdışındaki üç yoldaştan oluşan bir teknik komisyon kurulmasına karar verildi. Haziran ya da Temmuz'da Semyon Schwarz ve Sachar Breslaw, bana Leipzig'e geldiler. Onlardan, parti kongresinin hazırlıkları için Rusya'ya gittiklerini öğrendim. Her iki yoldaşı da ilişkim olan sınır kapılarından Rusya'ya geçirdim.

Kısa süre önce öğrenimlerini bitirmiş olanlar da, bu parti kongresi için Rusya'ya dönmeye başladılar. Yoldaş Sergo Ordşonikidse de aynı amaçla yurda döndü. Parti Kongresi'ne çağrı için Rusya'da da bir örgüt komisyonu kuruldu. Bu komisyona çok büyük ilgi gösterildi. O zamanlar Rusya ve Kafkasya'da varolan parti örgütleri hemen bu komisyon çevresinde birleştiler.

Kasım başında yoldaş Lenin'den hemen Prag'a gidip, orada parti kongresi için çalışmalar yapmamı isteyen bir mektup al-

dım. Mektupta sosyal demokrat Nemetz'e de bir not vardı. Hemen Prag'a gittim. Nemetz beni iki sosyal demokratla tanıştırdı. Bunlardan biri Halkevi yöneticisi, öteki de yardımcısıydı. Onlarla birlikte parti kongresi için pratik önlemler alarak hazırlık çalışmalarına başladık. Çeklerle birlikte, Paris ve Leipzig'den gelecek yoldaşların nerede buluşacaklarını ve Leipzig'den yapılacak telefon görüşmelerini ayarladım. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Leipzig'e dönüp, yolculuğun sonuçlarını yoldaş Lenin'e bildirdim. Sonra Leipzig'de Rusya'dan gelecek delegelerin karşılanması için hazırlıklara başladım.

İlk gelen delegelerden ikisi Petersburg'da işçiydi (Stefan Onufeiyev ve Salutzki), biri Kazanlıydı (Pavel Dogadov) ve dördüncüsü Nikolayevli (Serebriakov). Hiç kuşkusuz, gelişlerini yoldaş Lenin'e hemen bildirdim. Bunun üzerine Lenin'den parti kongresi için Moskova'da seçilen delegenin kaybolduğunu sandığını, ama Moskova'dan delege gelmedikçe kongrenin yapılamayacağını, bu nedenle yeni bir delege seçilmesi için, birinin Moskova'ya gönderilmesini istediğini bildirdiği bir mektup aldım. Bunun üzerine o zamanlar Leipzig'de oturan yoldaş Lasar'ı gecikmeden Moskova'ya göndermeye karar verdim. Cilacı olarak Leipzig'de çalışan Lasar görevi kabul edip, 1 Ocak 1912 günü yola çıktı. Birkaç gün sonra sınırdaki işlerimizi yürüten yoldaş Nathan'dan, iki kişiyi kararlaştırdığımız noktada sınırdan geçirdiği, ama bunların hemen Paris'e doğru yola çıktıkları haberini aldım. Bunların nerede olduğunu bilemediğimiz Moskova delegesi Filip Goloşçiokun ve kışkırtıcı ajan Matvey oldukları anlaşıldı. Sınırdaki buluşma noktalarımızı polise bildiren de o idi. Yoldaş Krupskaya'nın nerede olduğu bilinmeyen delege üzerine yazdığı mektuptan anladım ki, ajan Matvey onun peşindeydi. O da polisin kendisini izlediğini anlayıp, kızkardeşinin oturduğu Dünaburg'a güçlükle gelebilmişti. Burada Matvey ile karşılaşmıştı. Matvey Yoldaş, Semyon Schwarz'dan kongreye katılma iznini almıştı. O sıralar Yoldaş Schwarz tutuk-

landı. Tutuklanmasına kesinlikle Matvey'in ihbarı neden olmuştur. Bunun üzerine Matvey'in kongreye alınmaması için telgraf çekmiş ve isteğimi kabul ettirmiştim.

Yoldaş Lasar'dan yasal Moskova işçi örgütleri arasında bir toplantı yapmayı başardığı ve bunların parti kongresi için bir delege seçtikleri haberini aldım. Yasadışı bir örgütle ilişki kurmayı son tutuklamalar nedeniyle başaramamıştı. Ama yoldaş Lasar yeni delegeye parola ve adresleri verdikten sonra, hemen tutuklanmıştı. Herhalde bu tutuklanmaya yol açan yeni delege olmuştu, çünkü bu kışkırtıcı ajan Malinovski'den başkası değildi.

Malinovski gelişini bizlere bir telgrafla bildirdi. Telgrafı Almanya'dan kendisine verdiğimiz adrese çekmişti. Telgrafında, parti kongresini kendisi gelmeden önce açmamamızı rica ediyordu.

Leipzig'e ilk dört delegenin gelmesinden sonra, Vilna ve Dünaburg örgütleri delegesi olarak da M. İ. Gurviç (onun da takma adı Matvey idi) geldi. Sonunda, parti kongresi başlamak üzereyken ve ben Prag'dayken, illegal Tulas örgütünden de bir delegenin, Alya'nın (Georg Romanov) geldiğini bana bildirdiler. Onun da sivil polis olduğu daha sonraları anlaşıldı. Romanov benim adresimi elde edememiş, bu nedenle o zamanlar Almanya'da Hannover'de bulunan yoldaş Buharin'i aramıştı. Sanırım yoldaş Buharin Paris'le ilişki kurmuş, böylelikle benim adresimi elde etmişti. Parti Kongresi için Çağırma Komisyonu, Romanov'un kongreye katılmasına karar verdi. Paris'e doğrudan doğruya giden delegeler arasında Filip'den başka şu delegeler vardı: Saratov'dan Valentin (yoldaş Voronski), Yekaterinoslav'dan Savva (Sevin), bir Plehanov yanlısı, Kiev Menşeviklerinin delegesi Viktor Schwarzmann, Tiflis'ten Sergo Ordşonikidse, Bakü'den Suren-Spandaryan (Timofey). Prag'a geldiğimde, Parti Kongresi başlamıştı. Ben geldiğimde, örgüt komisyonu raporu tartışılıyordu. Bunlar delegelere kendilerini Rusya çapın-

da parti kongresine çağırıyor, parti merkez örgütlerini kurma yetkisi veriyordu. Örgüt komisyonu, Prag'daki toplantıda bütün gruplardan üyelerin katılması için her türlü önlemi almıştı. Plehanov, Gorki, "Vperiod" grubunu, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokratlarını ve öteki tasfiyecilere karşı grupları çağırmıştı.

Parti kongresine yukarıdaki delegelerden başka, yoldaş Lenin ve Zinovyev merkez örgütün redaktörü olarak, ayrıca yoldaş Krupskaya, Kamenev ve yoldaş Alekanov katılmışlardı. Toplantılar Çek Sosyal Demokrat Halkevinde yapılıyordu. Delegeler halkevinin lokantasında yemek yiyor, parti üyeleri işçilerin evlerinde kalıyorlardı. Kurultay çok uzun, iki haftaya yakın sürdü. Gündemi kesin olarak anımsamıyorum. Tasfiyeciler sorunu ele alındı ve onlar parti dışı bırakıldı. Politik durum, Dördüncü Duma seçimleri, Üçüncü Duma'da çalışan fraksiyonun çalışmaları (konferansta fraksiyonun çalışmalarının düzeltilmesi istendi), örgütlenme sorunları ve güvenlik kampanyası görüşüldü. Bu sorunla ilgili sonuçlarda, Üçüncü Duma'nın çıkarttığı güvenlik yasası eleştirildi; bununla ilgili devrimci sosyal demokrasinin tüm istekleri ayrıntılarıyla saptandı, bu görüşler sonradan Sovyet yönetimince gerçekleştirildi. Parti Kongresi'nde ayrıca sosyal demokrat yasadışı yayın, yurtdışındaki dayanışma eylemi, açlık sorunu, Çarlığın İran ve Çin'de yürüttüğü emperyalist politika sorunları görüşüldü. Parti merkez örgütlerinin seçimleri kararlaştırıldı. Rusya'daki çeşitli parti örgütlerinin gönderdikleri raporlar çok dikkatle ele alındı. Bu raporlara dayanılarak, illegal hücrelerin çoğaltılması, bu hücrelerle her legal sosyal demokrat işçi örgütü arasındaki ilişkinin güçlendirilmesine gerek olduğu anlaşıldı. Bu gerçekleştirilirken, bir meslek grubundaki devrimci sosyal demokrat fraksiyonlar birleştirilecekti.

Bütün bu raporlarda, işçilerle ilişkinin kopmaması için o zamanlar az sayıdaki Bolşevik örgütün gösterdiği çabalar ortaya çıkıyordu. Ama polis örgütü Ohrana da, kendilerini ateşli birer Bolşevik olarak gösteren sivil polislerini de bu işçilerin arkasına

takmaktan geri kalmıyordu. Tam işler yoluna sokulup, işletmelerdeki işçilerle ilişki kurulduğunda, en iyi yoldaşlar gammazlanıyordu.

Özgür olan yoldaşların bütün örgütleri yeniden kurması gerekiyordu.

Bunların yardımına, her zaman Lenin'e bağlı Bolşevikler ve hapis ya da sürgünden kaçmış yalnızca devrimcilik görevini yürüten yoldaşlar koşuyordu. İşler yeni tutuklamalara dek yola sokuluyor, sonra baştan başlıyordu. Birçok kentte bu sayısız kez yinelenmişti.

Her şeye karşın Ohrana Bolşeviklerin yerel örgütlerini tümüyle ortadan kaldırmayı başaramadı. İşçilerin Bolşeviklere karşı büyük güveni vardı, bunu da 1913-1914'deki olaylar kanıtladı.

Menşevik tasfiyecilere işçiler pek yanaşmıyordu. Menşevik örgütlerine polis baskınları çok ender olmasına karşın, işçiler onları desteklemiyordu.

Parti kongresi sırasında, seçilmiş olan birkaç komisyon çalışıyordu. Parti kongresi, işçi hareketinin canlanmaya başladığına ilişkin apaçık belirtiler görüldüğü bir zamanda toplanmıştı. Almanca yayın yapan bir Prag gazetesinde, o sırada çıkan ve Riga'daki bir fabrikada işçilerin polisle çatışmasını yazan gazetenin nasıl büyük ilgiyle karşılandığını anımsıyorum. Gazetede, işçileri kadınlardan oluşan bir fabrikada greve gidildiği, bunun üzerine fabrika yöneticilerinin işçileri dışarı çıkartmamak için bütün kapıları kapattığını, bunu işiten komşu fabrikalardaki işçilerin birleşip kapılara saldırdıklarını ve grevci kadın işçileri kurtardıkları yazılıydı. Bu arada da polisle çatışma çıkmıştı. Prag kongresinde gündemden önce gazeteyi yoldaş Lenin'e gösterdim. Gündem açılır açılmaz yazıyı Rusça'ya çevirdi ve belirtilere bakılırsa karşı-devrim saldırısının en kara günlerinin geçmekte olduğunu sözlerine ekledi.

Merkez Komitesi seçimi kapalı oyla yapıldı, ama kongreye

katılanlar, kimlerin aday olacağını biliyordu. Adaylar arasında Malinovski'nin de adı vardı. Bunu öğrenince, hemen ona karşı harekete geçtim. Sanırım, Parti Kongresi sırasında bile açıkça ona karşı çıkışlar yaptım. Oysa Yoldaş Lenin onun da seçilmesini istiyordu. Seçimden önce oturuma ara verildiğinde, Lenin bana neden Malinovski'ye karşı olduğumu sordu. Ona, Malinovski'nin parti için çalışmadığını, onu herhangi bir Moskova illegal örgütünün seçmediğini, onu henüz az tanıdığımızı ve bir rastlantı sonucu Parti Kongresi'ne katıldığını söyledim. 1903'de Konyagin'in Merkez Komiteye alınmasını istemekle nasıl bir hata yapmış olduğunu Lenin'e anımsattım. Müthiş bir Bolşevik olduğunu göstermeye çalışan bu Konyagin, daha sonraları uzlaşma politikasının en önde gelen yandaşlarından kesilmişti. Lenin bana hak vermek istemiyor, Malinovski'yi çalışan bir parti üyesi olarak görüyordu. Tabii o zamanlar Malinovski'nin sivil polis olabileceği kimsenin aklına bile gelmiyordu. Gerçekten de becerikli ve çalışkan bir parti üyesi gibi görünüyordu. Kongre'den sonra Lenin, Sergo, Timofey, Filip, Viktor ve Malinovski (hepsi ve ayrıca yoldaş Zinovyev Merkez komiteye seçilmişlerdi) Leipzig'e gittiler. Bütün yoldaşların Prag'dan ayrılış işlemleri tamamlandıktan sonra, ben de Leipzig'e döndüm.

Leipzig'e geldiğimde Üçüncü Duma üyelerinden yoldaş Poletayev ve Şurkanov'un Berlin'e geldiklerini öğrendim. Lenin de bu haberi aldığında, onları Leipzig'e çağırmamı istedi. Bu amaçla yoldaş Sagorski'yi Berlin'e, Duma üyelerini bulup getirmesi için gönderdim. Onların gelişleri büyük tedirginliklere yol açtı. Lenin o zamanlar partiye bağlı Menşeviklerden olan Şurkanov'un, Malinovski'nin Merkez Komiteye seçildiğini öğrenmesini istemiyordu; bu nedenle Merkez Komite toplantıları kimi zaman Poletayev ile Şurkanov katılmadan, kimi zaman da ikisiyle yapılıyor, o zaman da Malinovski katılmıyordu. Tabii Şurkanov'un kendisi bulunmadan toplanıldığını bilmemesi ge-

rekiyordu. Toplantılar "Leipzig Halk Gazetesi" binasında o zamanki yönetici yoldaş Seifert'in odasında yapılıyordu. Daha ilk akşam, Duma üyelerinden Poletayev ve Şurkanov ile bir kahvede buluştuğumda, arkamızda polis olduğunu anladım. Bu da beni çok rahatsız etti. O sırada bütün Rus Merkez Komitesi ve Parti Kongresi'ne katılan delegelerin çoğu Leipzig'de bulunuyordu; bunlar Rusya'ya gönderilmeleri için gereken işlemlerin tamamlanmasını bekliyorlardı. Ben Prag'dan dönmeden önce gammazlanmamıştım, demek ki bu eleverme parti kongresi sırasında olmuştu. Bunu da benden başka, işlerde bana yardım eden üç yoldaş biliyordu. Ertesi gün Malinovski ve Timofey'in birlikte kaldıkları sosyal demokratlara ait küçük bir otele gidiyordum. Tramvaydan iner inmez, otelin gözlendiğini farkettim. Üçümüz otelden çıktığımızda (Duma üyelerinin de katılacağı bir toplantıya gitmemiz gerekiyordu) sivil polisin bizi izlediğini anladık.

Yolda, Malinovski durmadan Leipzig'den ne denli hoşlandığını, bu kentin kendisine Rusya'yı anımsattığını anlatıp duruyordu. Arkamızdaki sivil polisi atlatabilmek için oradan oraya koşturmak zorunda kaldık. Malinovski Rusya'da sivil polislerden kurtulmak için böyle koşturulduğunu anımsatıyordu. Sivil polise karşın, Ohrana'nın Parti Kongresi'ne katılan üyelerin adlarını ve Kongre'nin yerini bilmediğini sanıyordum. Kongreye katılanlar arasında iki sivil polisin bulunduğu o zaman tabii kimsenin aklından geçmiyordu.

Merkez Komite üyelerinin Duma milletvekilleriyle yaptıkları görüşmeler olumlu geçti. Bunun üzerine Duma üyeleri ben ve Timofey ile birlikte Merkez Komite kararıyla Kautsky'i aramak üzere Berlin'e geldik. Ona Bolşeviklerle ilgili bütün parayı ve öbür değerli unsurları teslim edecektik. Lenin de Kautsky ile görüşmelerimizin sonucunu öğrenmek üzere Berlin'e gelmişti. Kautsky ile uzun uzun görüştük, ama bir sonuç elde edemedik. İlkin bütün öteki Rus sosyal demokrat akımların Ocak Kongresi-

ne karşı tutumlarını bilmek istiyordu. Bütün sorularını aydınlatmamız üzerine, bize Merkez Komite'nin istekleri konusunda en kısa zamanda bir cevap vereceğini bildirdi. Akşam bir lokantada yoldaş Lenin ile buluşup, ona Kautsky ile yaptığımız görüşmeyi anlattık. Lenin bu görüşmeden sonra, Paris'e doğru yola çıkmak üzere Berlin tren istasyonuna gitti, Duma üyeleri Berlin'de kaldı, Timofey ile ben Leipzig'e döndük. Parti Kongresi'ne katılan bütün üyeler, başlarına bir dert gelmeden, dönecekleri yerlere döndüler, hemen de bana haber saldılar. Sağlıklı döndüğüne dair ilk haber veren ajan Alya Romanov oldu.

Parti Kongresi'nin büyük bir etkenliği vardı. Partinin ana örgütleri böylelikle baştan kurulmuş oluyordu, bu örgütler 1917 Nisanındaki Parti Kongresi'ne dek varlıklarını sürdürdüler. Ocak ayında seçilmiş olan Merkez Komite ve Merkez Yayın Organının Yazı Kurulu, bütün örgütleriyle birlikte Rusya'da ilişkiler kurup, Petersburg'da günlük "Pravda" gazetesini yayımladılar ve Bolşevik Duma fraksiyonunun eylemlerini denetlediler. 1912 Ocak Kongresi'nde seçilen Merkez Komite ve Parti Merkez Yayın Organı'nın Yazı Kurulu, gerçekten örgüt ve teori açısından 1912-1914 yıllarında bütün Rus işçi hareketinin önderliğini ve yöneticiliğini yaptılar.

1912 yazında Lenin ve onunla birlikte yazı kurulu Paris'den Krakau'a geçti. Amaç, olaylara daha kolaylık ve çabuklukla tepki gösterebilmek ve Rusya'daki hareketi yönetebilmekti. Paris'den Krakau'ya geçerken yoldaş Lenin, Krupskaya ve annesi birkaç gün Leipzig'de kaldılar. O zaman Alman Sosyal Demokrasisi üzerine uzun uzun konuştuk. Ben onları her konuda savunuyordum. Oysa Lenin daha o zamanlar onlara karşı oldukça kuşkulu bir tavır almıştı. 1917'den sonra Lenin beni bir kez daha Alman sosyal demokrat "arkadaşlarımın" eylemleri konusunda uyardı.

PARİS
(1912-1913)

1912 yazında Rusya'ya dönmem sorunu ile karşı karşıyaydım. Dış ülke merkezinin Krakau'a naklinden sonra, Leipzig önemini yitirmişti. Rusya'ya gitmek istememin nedeni, fabrikalara, işçiler arasına katılmak istememdi. Öğrenmiş olduğum zanaat bana bir olanak tanımıyordu, çünkü Rusya'da terzi atelyeleri büyük değildi. Bu yüzden kısa zamanda hayatımı kazanabileceğim ve büyük bir işletmede çalışmamı sağlayacak bir iş öğrenmek istiyordum. Bir süre "Leipzig Halk Gazetesi"nde öğrendiğim steno bilgimi iyice genişletmeyi de düşündüm. Çünkü ileride 1903 ve 1906 arasında eski "Iskra" ve "Vperyod"un basıldığı matrislerin bizde de gerçekleşeceğini sanıyordum. Ama Rusya'da bu matrislerin kullanılıp kullanılmadığını ve steno levhaların üretildiği makineler bulunup bulunmadığını bilmiyordum. Almanya'da kısa sürede bir iş öğrenme olanağı yoktu. Bu nedenle Fransa'da Rus göçmenler için bir Rus yardımseverinin kurduğu elektro montör okuluna alınmamı istedim. Bu arada şunu da belirtmek isterim ki, bu göçmenlerin Fransa'daki durumu hiç de kolay değildi. Okula alınışım güç bela gerçekleşti. Çünkü doldurduğum giriş kağıtlarında, bir başka iş bildiğim anlaşılmıştı ki, bu da Paris'de çok geçerliydi. Okul, kurucusunun ölmüş kızının adını taşıyordu: "Raşel". Okuldaki makineler pek yeterli olmamakla birlikte, işin öğrenilmesi açısından pek de

kötü sayılmazdı. Burada 1912 Kasımından, 1913 Temmuz başına dek geçen 8 ayda gerçekten birşeyler öğrendim. Paris'deki sekiz aylık kalışımda bir yandan da Bolşevik grupda faal çalışmalarımı sürdürdüm. Grubun yönetim kurulu üyesiydim.

Paris Dayanışma Grubu, Parti'nin yalnızca yurtdışı örgütleri için değil, bütün Rus sosyal demokrasi hareketi için Bolşevik Yurtdışı Merkezi'nin başında yoldaş Lenin'le Cenevre'den Paris'e taşınmasıyla (1900'da) büyük ir rol oynuyordu.

Rus sosyal demokrasisinin en etkili kişileri sürgünden ya da hapisten kurtulanlar, polis takibinden kaçanlar ya da parti delegesi olarak yurtdışına gelenler, o zamanlar Paris'e büyük bir canlılık getiriyordu, çünkü Rusya'daki bütün koşullar hakkında geniş bilgi veriyorlardı. Koca Rusya'nın çeşitli köşelerinden gelen yoldaşlar, Paris Bolşevik grubu arasına çok taze bir hava getiriyordu. Bu dayanışma grubunu ötekilerden ayıran özellik buydu. Doğal olarak, Paris'de oturan Bolşevik Merkez'in tüm üyeleri, dayanışma grubunun da üyeleriydi, bu da bu grubun ciddi kişilik ve otoritesini daha da yükseltiyordu. 1909-1912 yılları arasında Menşevik yurtdışı merkezin, Vperiod grubun, Sosyal Devrimcilerin ve öteki örgütlerin de merkezlerinin Paris'de bulunduğunu gözönünde tutmak gerekir. Bir yandan sosyal demokratlarla sosyal devrimciler, bir yandan da sosyal demokratların kendi aralarında yürüttükleri ideolojik mücadele, elbette ki "Paris Bolşevik Destekleme Grubu"nun varlığını ve çalışmalarını etkisiz bırakmıyordu. Grup bütün olarak, üyeler de tek tek bu mücadeleye katılıyordu. Paris grubuna sık sık Bolşevik Merkez'den (ana yayın organı yazı kurulu üyelerinde, Merkez Komite'den ve yurtdışı bürodan) yazı ve bilgiler gelirdi. Bu raporlarda yayımlanması gereken çeşitli sorunlara yer verilirdi. Merkez Komite toplantıları üzerine raporlar, "Proletari" yazı kurulu toplantıları ve parti kongreleri bu grupta çoğunlukla kararların yayımlanmasından önce görüşülür, kesinlik kazanırdı. Paris Grubu çeşitli konularda tartışmalar düzenlerdi, bu tartışmalarda

o zamanki sosyal demokrasi akımının bütün önderleri ve öbür parti başkanları katılırdı. Paris Bolşevik Dayanışma Grubu üyeleri de öteki sosyal demokrat akımların ve partilerin düzenledikleri toplantılara katılırlardı. Ben bu gruba katıldığımda (1912 sonlarından 1913 ortalarına dek) koşullar hayli değişmişti, çünkü Prag Kongresi'nden sonra, Parti Yurtdışı Merkezi Krakau'a nakledilmişti. Paris'de yalnızca yoldaş Kamenev kalmıştı.

O zamanlar Paris Dayanışma Grubu, yurtdışındaki öbür gruplardan hem yapısı hem de çalışmaları bakımından farklıydı. O zamanlar Almanya'daki, Belçika'daki ve hatta İsviçre'deki gruplarda çoğunluk öğrencilerden oluşmaktaydı, bu gruplarda parti üyelerine ancak tek tük rastlamak mümkündü. Bunlar hapisten ya da polis takibinden kaçmış üyelerdi. Bu gruplar, çoğunlukla orada yüksek öğrenim görmekte olan gençler yönetiminde çalışırdı. Oysa Paris Grubu, tümüyle eski devrimcilerden oluşuyordu. Bunlar Rusya'dan ayrılmak zorunda kalmış, ama parti kararı ile her an geri çekilebilecek üyelerdi. Yeni üyeler bile, ya hapis cezası çekmiş ya da Sibirya'da sürgünde bulunmuşlardı. O zamanlar Paris Grubu, Paris'deki öğrencilerle ilişki kurmaz ve öğrenciler arasında da çalışmazdı. Grup, özellikle Paris'de bulunan önemli sayıdaki Rus işçileri ve göçmenleri arasında çalışırdı.

Parti yayınlarının satışı, konferansların düzenlenmesi, parti için gereken malzemenin toplanması dışında Paris Grubu üyeleri dolayısıyla, bütün yurtdışı devrimci Rus örgütler gibi, göçmenler yardım sandığına da katılır (bu sandık gereksinim duyan yoldaşlara yardım eder), ayrıca kitaplıkların gelişmesi, sürgün ve hapisteki yoldaşlara yardım ve öteki benzeri Rus örgütleriyle işbirliği yapardı.

Bolşevik Paris Grubu, sosyal demokrat Rus partileri ve Polonya partileri, Fransız sosyal demokrasisi, Paris örgütüne dahil değildiler. Grubun kimi üyeleri kendi istekleriyle, Fransız partisine girmişlerdi. Ben Fransız Sosyal Demokrat Partisi'nin

Alman Bölümüne kaydolup, Rusya'ya dönene dek parti üyesi olarak kaldım. Rusların Fransız partisine girmeleri konusunda, ne Ruslar ne de Fransızlarca alınmış bir karar yoktu, bu konuda bir anlaşma da bulunmuyordu. Ancak şimdi Komünist Enternasyonal statüsü, Komünist Parti üyelerini, bir başka ülkeye göçtüklerinde doğrudan o ülke Komünist Partisine girmekle yükümlü kılmaktadır.

1 Mayıs'ta, Paris Bolşevik Grubu'nun önerisi üzerine, uluslararası büyük bir gösteri yürüyüşü düzenlendi. Bu yürüyüşe Rus, İtalyan, Alman, Fransız işçilerin yanısıra öteki ülkelerin işçileri de katıldı. Toplantı bütün katılanların sürekli coşkusuyla sürdü. Bizim grubun konuşmacısı yoldaş Kamenev idi. Paris Bolşevikleri 1913 yeni yılını coşkulu bir törenle karşıladılar. O sıralar, bu yılın devrimin yükseleceği ve Bolşevik taktiğin doğruluğunun yerleşeceği bir yıl olacağını sezinlemek mümkündü. 1911'de Paris'te yeni yılı Bolşevikler arasında kutlamıştım. O yılki toplantıya bütün yurtdışı merkez örgütü üyeleri Yoldaş Lenin ile birlikte katılmıştı, ama toplantı sönük ve sıkıcı geçmişti. 1913 yılbaşı töreni bambaşka oldu. Toplantımıza o zamanki Paris grubumuzdan uzak duran Yoldaş Ziperoviç ve ayrıca Steklov ile Şiliapnikov da katıldılar. Bunu ilk kez görüyordum, yoldaşlar onun müthiş bir sendikacılık yanlısı olduğunu söylüyordu. Bu yoldaşların da bizim yeni yıl toplantımıza katılmalarını, Rus işçi hareketinde zaferin Bolşeviklerin olacağının bir belirtisi saydık.

Paris'e geldiğimde, çok az sayıda yoldaş Petersburg'da yayımlanmakta olan Pravda'yı elde edebiliyordu. Dayanışma Grubumuz Komisyonuna ve Parti Paris Grubu yönetim kuruluna, Pravda'yı çok sayıda getirmemiz ve Paris'de oturan Ruslara dağıtmamız konusundaki önerim, birçok kararlar alınmasına karşın sonuçsuz kaldı. Bu durumda, işe kendi elimle sarıldım. Oysa Paris'de tanıdığım kimse yoktu. Kentte gazete dağıtımı yapan bir firma olduğunu kolaylıkla öğrendim. Bu firma, Rus ga-

zetelerini de bayilere veriyordu. Bu firmayı arayıp buldum ve Pravda'nın Paris abone ve dağıtım işleri için bir anlaşma yaptım. Sonra Pravda Yönetim Kurulu'na, Paris firmasının istediği sayıda her gün gazete yollamasını yazdım. Pravda gelmeye başlamıştı, ama firma, gazete yönetimiyle satılan sayıların hesabını tutmuyordu. Bu durumda firmanın yardımından vazgeçerek, işi bütünüyle ele almam gerekiyordu. İlkin Pravda'ya 100 kişilik abone yazdırdım, gazeteler benim okul adresime gönderiliyordu. Gazetelerin bir bölümü okulda satılıp bitiyordu; geri kalanları yoldaş Sefir ve öteki okul arkadaşlarım, Glacier sokağındaki öğrencilerin ve diğer Rusların öğle yemeği yediği küçük lokantada satıyorlardı. Böylece iş öylesine rayına oturmuştu ki, Paris'in en uzak semtlerinde oturan sürekli Pravda okuyucuları bile, gazeteyi adreslerine postalamam ricasıyla bana başvurmaya başladılar. Gerçekten de evim, bir Pravda dağıtım merkezi haline gelmişti. Pravda geldiği günün akşamı, gazeteleri adresleyip, abonelere postalıyordum. Pravda yazı kurulu ile de sürekli yazıştığım ve parayı da zamanında gönderdiğim için, istediğim zaman, istediğim sayıda gazeteyi gecikmesiz elde edebiliyordum.

Daha önce de değindiğim gibi, Paris'de çok sayıda göçmen vardı. Gerçekten devrimci partilerle ilgileri olan kişilerin yanısıra, burada bulunanlar arasında bir rastlantı sonucu hapse girmiş ya da sürgüne gönderilmiş olanlar vardı. Göçmenlerin hemen hepsi çok yoksuldu. Hepsine iş bulmak olası değildi, çünkü bir çoğunun mesleği yoktu. Vasıflı işçiler daha kolay iş buluyordu. Ayrıca Fransızca bilmeden Paris'de yaşamak da Rus göçmenlere çok güç geliyordu. Dili öğrenmek kolay değildi, çünkü Paris'de birçok Rus kuruluş vardı ki, buralarda yalnızca Rusça konuşuluyordu, bu durumda göçmenler, Fransızlarla bir araya gelme olanağını da bulamıyorlardı. Paris'e geldiğimde, burada Rus işçiler için bir sendika merkezi bulunuyordu, bu merkez Fransız sendikalarıyla işbirliği yapıyordu; yanılmıyor-

sam bu sendika Fransızca kursları da düzenlemişti. Şimdiki sorumlu yöneticilerimizden birçoğu günlük ekmeklerini kazanmak için, süt taşıyor, dükkan vitrinlerini temizliyor, el arabalarıyla eşya taşıyorlardı. Ama herkes yaşamını böyle kazanmak istemiyordu. Birçok göçmen öyle bir uçuruma yuvarlanmıştı ki, iş bile arıyamıyordu. Böyleleri başkalarının sırtından geçinmeyi çok daha kolay ve rahat buluyordu, bunlar çalışanlardan her fırsatta para almaya bakıyordu, böylece yalnız Rusları değil, çoğu kez Fransızları da dolandırıyorlardı. Bu iş için de tabii hiç de Fransızca bilmek gerekmiyordu. Bu durum iyice çığrından çıktı: Göçmenler yardımlaşma sandığı yararına yapılan hiç bir gece ya da herhangi bir devrimci parti toplantısı yoktu ki, bu tür göçmenler bir hırsızlığa girişip, skandal çıkarmasın.

Göçmenler arasında böyle bir azınlık bulunmasına karşın, politik göçmenlerin büyük bir bölümü partimiz üyelerinden oluşuyordu ve bunlar Rusya'ya döndüklerinde saygıdeğer bir göreve getiriliyorlardı. Partimiz yürütücü kurumlarının başında bulunan göçmenler devrimci düşünceye büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Politik göçmenlerin bu bölümü, Avrupa ve Amerika sosyalist işçi hareketiyle karşılaşmış, bu hareketin en iyi yönlerini benimsemiş, zararlı yönlerine hiç dokunmamıştır.

Belki de Bolşevikler bu yüzden, devrimci Marksizmi uygulayarak etkin bir parti kurmayı, işçi hareketinin bütün yönlerinde yönetimi ele geçirmeyi ve öbür ülkeler sosyal demokrat partilerinin düştükleri yanılgılardan arınmayı başarabilmişlerdir.

Okuldaki kursları bitirdikten sonra, Rusya'ya dönmek üzere yolculuk hazırlıklarına başladım. Bu yolculuğu Merkez Komite yurtdışı bürosundan başka, yoldaş Kotov ve Sefir biliyordu. Her gün karşılaştığım Şitomirski'ye Almanya'ya gideceğimi, Siemens ya da Schukert'de çalışacağımı söylemiştim. Şitomirski'ye eskisi gibi güvenmiyordum, özellikle Merkez Komitenin üç üyesinden oluşan bir araştırma komisyonunun (Şitomirski'nin haberi olmadan) Şitomirski konusunda verdiği raporu okuduk-

tan sonra. Komisyon üyeleri bir Bolşevik, bir Menşevik ve bir de Birlikçi'den oluşuyordu, okuduğum raporu yazan Burzev[*] idi.

Burzev partimizin o zamanki Merkez Komitesi'ne (1910 ya da 1911'de) güvenilir kaynaktan öğrendiği bir bilgi vermişti. Buna göre, Rus Ohrana'sının yurtdışındaki ajanları, Şitomirski 1904'de Almanya'dan Rusya'ya yola çıktığında, bir telgraf çektiklerini, bunun da ancak polis ajanları yolculuk ettiklerinde görülen bir durum olduğunu bildirmişti. Araştırma Komitesi, Burzev'in bildirdiği konuyu incelemiş, ama onun ajan olduğunu kanıtlayacak yeterli belge bulamadığından, partide kalmasına izin verilmişti. Ama o zamandan beri de kendisine sorumluluk taşıyan görevler verilmiyordu. Giderek parti ile olan bağlantısını, Paris grubunun bir üyesi olmasına karşın, yitirmeye başlamıştı. Burzev bizi bu konuda uyardıktan sonra, Şitomirski'nin Paris'de yaşamak için parayı nereden bulduğunu, doktorluk stajı yapmamasına karşın, nasıl böyle güzel bir evi olduğunu sorar olmuştuk. 1911 Ocak ayında yoldaş Lenin benimle bu konuda görüştü, çünkü Şitomirski ile çoktan tanıştığımı biliyordu. Şitomirski'nin yaşantısını yakından tanıyabilmek için, onu ziyaret ediyordum. Ziyaretlerime çok seviniyordu, beni evinde kalmam için davet etti. Bu daveti kabul etmedim, ama ona her gün uğruyordum.

Benim Paris'e gelmemden sonra, Şitomirski yeniden grupla ilgilenmeye başlamış ve etkin olarak çalışmaya koyulmuştu. Şitomirski'ye benden başka Sefir, Kamenev ve öteki yoldaşlar da uğruyordu. Şitomirski'nin bu yoldaşlara uğraşıları hakkında birşeyler sorduğu ya da başka yoldaşlar konusunda sorguya çekmeye kalkışıp kalkışmadığını bilmiyorum. Bana hiçbir şey

* Burzev, provokatör Asev ve başka bir ajanı ortaya çıkarmayı başarmıştı. Kendisinin o zaman Çar polis örgütü Ohrana ve gizli ajanlarla ilgisi vardı, bunlardan Rus devrimci hareketi içindeki kışkırtıcı ajanlar konusunda bilgi alabiliyordu. Burzev, o zamanlar henüz bir devrimciydi ve birçok ajanı ortaya çıkarmakla partiye büyük yarar sağlıyordu. O zamanlar yalnızca bütün devrimci örgütlerin onayını aldıktan sonra çalışıyordu.

sormazdı, yalnız bir kez böyle bir şeye kalkışmıştı. 1911 Ocak ayında, Paris'te bulunduğumda, Şitomirski kendisiyle Paris'in yarım saat ötesindeki Versay'a gitmeye zorlamıştı beni. Tam köylerden birinden geçtiğimiz bir sırada, Şitomirski bana eskiden yoldaş Leitesien'ın (Lindov) burada oturduğunu söylediği ve onun şimdi nerede oturduğunu bilip bilmediğimi sordu. Bu soru üzerimde garip bir etki uyandırdı ve bilmediğimi söyledim. Bu gerçekten de doğruydu. Bilsem de susardım, çünkü bu soru şaşırtmıştı beni.

Paris'ten hareket günü olarak 14 Temmuz 1789'un yıldönümünü seçmiştim. O gün, Fransa'nın birçok yerinden bir yığın insan Paris'e gelirdi. Parisli küçük burjuvalar, Bastil'in yıkıldığı günü sokaklarda, lokantalarda ve barlarda dansederek geçirirlerdi. Böyle bir günde, hiç bir ajanın beni farketmeyeceğinden emindim. Sefir ve Kotov yoldaşlar beni istasyona kadar geçirdiler. Tren kalkmadan önce Şitomirski de gelip, benimle çok yürekten vedalaştı, üstelik öptü bile beni ve bir daha gelişimde onda konuk olmamı rica etti. Bu davranışı beni yüreklendirdi bile.

Yolda duraklamalarım Baden-Baden ve Leipzig'de oldu. Bir ajan ya da gammazlama gibi bir durum gözüme çarpmamıştı. Baden'de gözetlendiğimi sezer gibi oldum, ama bunun oradaki adi suçlulardan biri olduğuna karar verdim. Leipzig'de de göze çarpan bir gizli polis yoktu. Yabancı bir pasaportla Rusya'ya gitmeye karar verdiğim gün, Baden-Baden'de ziyaret ettiğim ve sınırı birlikte geçeceğimiz bir yoldaş, ev sahibesinden bir mektup aldı. Ev sahibesi eve bir sivil polisin gelip, beni sorduğunu yazıyordu. Sivil polis kadını çok korkutmuş, benim bir Fransız bankasını soyduğumu ve kendisinin de izimde olduğunu söylemişti. Kadın, sivil polisi tanımlıyor, benden, beni izlemekte olan adamı durdurup, kendisiyle arasında çıkan anlaşmazlığı açıklığa kavuşturmamı rica ediyordu. Biraz sonra evden çıktığımda, karşıdaki barın çoğunlukla kapalı duran penceresi gerisinde kadı-

nın mektubunda tanımladığı görünüşte birinin oturduğunu gördüm. Bunun üzerine yoldaş Sagorski'ye gittim. Orada yoldaş Lenin'in beni Poronin'e gelmeye çağıran telgrafını buldum. Çağrıyı kabul etmeye karar verdim. Yoldaş Sagorski ile şu planı kararlaştırdık: Gelişinde hiç bir gizlilik olmayan Baden-Baden'den gelen yoldaşın eşyalarını almak üzere istasyona bir adam gönderdik. Ona bavulları Kalisch ve Rusya'ya trenlerin hareket ettiği Eulenburger istasyonuna getirmesini söyledik. Bu adamı gözlemesi için arkasından yoldaş Pilatzkaya'yı gönderdik. Ajan, eşyaların peşinden koşuyordu. Bu arada yoldaş Sagorski benim eşyalarımı alıp, yeni Leipzig istasyonuna getirdi. Sagorski, akşam Baden-Baden'den gelen yoldaşı geçirmek üzere Eulenburger istasyonuna gitti. Bu arada, ajanın da onun peşinde yola çıktığını saptadı. Sonradan öğrendiğimize göre, sivil polis onu sınıra dek izlemiş ve yoldaş sınırda sıkı bir aramadan geçmiş. Jandarmalar ona, beni sormuşlar. Güvenlik açısından benim eşyalarımla birlikte yoldaş Pilatzkaya yolculuğa başlamış, ben trene bir sonraki istasyondan binerek ondan bilet ve eşyaları devralmış, yolculuğun devamını yoldaş Sagorski ile yapmıştım, Pilatzkaya ise ilk istasyonda inmişti. Başıma bir iş gelmeden Lenin'in yanına vardım. Onlara bu serüveni anlattığımda, bunun belki de Şitomirski'nin işi olduğunu söylemiş, orada bulunan yoldaş Kamenev de bunların yalnızca benim fantezim olduğunu belirtmişti. Ama Poronin'e geldiğimin ertesi günü, yoldaş Sagorski'den bir mektup geldi. Mektupta ayrıldığım gece, Leipzig'de kaldığım evin polis tarafından arandığı yazılıydı. Ayrıca Prens Nikolay Nikolayeviç Leipzig'deki Rus kilisesinin açılışına geldiğinde, polis benim evimi birçok kez aramıştı. Ama bunlar ben Leipzig'den ayrıldıktan çok sonra olmuştu.

Şitomirski'ye, Merkez Komite yurtdışı bürosunca Krakau'a gönderildiğimi ve buraya yerleşeceğimi bildirmeye karar verdik. Rusya'ya hareket ettiğim gün, ona Krakau adresimi bildirdim;

Krakau'daki yoldaşlara, adresini bildirdiğimiz evi çok iyi izlemelerini, polisin burayı gözaltında bulundurup bulundurmadığını saptamalarını bildirdik. Bu da ancak Şitomirski'nin emriyle yapılabilirdi. Bu olasılıkta Şitomirski'nin Ohrana ile ilişkisi kesinlik kazanacaktı. Düşündüklerimizin doğru olduğu anlaşıldı. 1915'de sürgünde bulunduğum sırada, aynı çevrelerden yoldaş Kamenev'e Samara'da tutuklandığımda, Şitomirski'nin gizli polis olduğunu kesinlikle bildiğimi söylediğimde, kendisinin bunun çoktan farkında olduğu karşılığını aldım. Böylece biz Bolşeviklere çok zararları dokunan bir ajanı ortaya çıkarmıştık.

PORONİN'DE BİR HAFTA
(1913 HAZİRAN SONU)

Poronin'de yoldaş Lenin ve yoldaş N.K. Krupskaya'nın yanında bir hafta kaldım. İki katlı bir köy evinde oturuyorlardı. Alt katta Lenin, Krupskaya ve annesi kalıyordu, yukarıda bir iki oda daha vardı. Sanırım bu odalar konuklar içindi, çünkü geldiğimde yoldaş Kamenev oradaydı. Bana da yukarıda yer gösterildi. Poronin'in öteki ucunda yoldaş Zinovyev ve yoldaş Lilina oturuyorlardı. Yoldaş Lenin çalışıyor ve belirli saatlerde Poronin'de gezintiye çıkıyordu. Tıpkı kendisini görme olanağı bulduğum Paris, Cenevre ve Londra'da olduğu gibi. Poronin'de bulunduğum hemen her gün yağmur yağmasına karşın, yoldaş Lenin şiirsel görünümü olan Poronin çevresinde yaya ya da bisikletle gezintiye çıkıyordu. Poronin'den Zakopane dağlarının çok güzel bir görünümü vardı. Ben de çoğunlukla yoldaş Lenin'e bu gezintilerde eşlik ettim. Bir kez Poronin'den pek uzak olmayan Zakopane'ye gittik. Oradan bütün gün boyu dağlara çıktı. Yanılmıyorsam "deniz görünümü"nü izlemek için. Yanımızda bir yoldaş daha vardı, bunun Poronin'de oturan Ganetzki mi, ya da yoldaş Kamenev mi olduğunu anımsamıyorum. Anımsadığım, bu yoldaşın bizimle birlikte dağa tırmanışa sonuna dek dayanamadığıdır. O gün en az yirmi kez yağmur durup durup boşanmıştı ve bu arada güneş de bir görünüp bir kaybolmuştu.

İyice ıslanmıştık. Yağmur bastırdığında küçük kulübelere sığınıyorduk. Sibirya'dakileri andıran bu kulübeler, kötü havalar-

da turistlerin sığınması için yapılmış olmalıydı. Uzun süre dağa tırmandık ve kayalarda giderek yükseklere vardık. Bu arada kayalara yeleştirilmiş demir çengellere tutunarak tırmanıyorduk. Yolun büyük bir bölümü, bir yanı uçurum olan patika idi. Doğa olağanüstü güzellikteydi. Varacağımız tepeye eriştiğimizde, tüm çevreyi bulutların kapladığını ve hiçbir şey göremeyeceğimizi anlamıştık. Üç kez dağdan inmeye koyulmuş, üç kez güneş parladığında yeniden tepeye tırmanmıştık. Sonunda karla kaplı bir uçurum görmüştük. Gecenin geç saatinde üşüyerek sırılsıklam Poronin'e dönmüştük.

1918-1919 yıllarında Ulaşım Halk Yönetimi, Moskova Yöre Yönetimi ve benim görevli olduğum Demiryolu Birliği Merkez Yönetimi arasında sürtüşmeler çıktığında, Lenin bana şaka arasında birkaç kez, o günkü gezintimizde beni Zakopane dağlarından uçuruma atmış olmayı yeğleyeceğini söylemiştir.

Bu gezintilerimizden birinde Lenin bana parti kongresiyle ilgili tasarılarını açıkladı. Bu sorun 1913 sonbaharında planlanmış bir toplantıda ele alınacaktı ve bana Güney Rusya'daki yoldaşları bu toplantıya çağırma görevini verdi. Lenin Litvanya yöresi sosyal demokratlarını, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partileri içindeki muhalefeti de parti kongresine çağırmak istiyor, bu nedenle yoldaşlardan hangisini Letonya'ya göndereceğini düşünüyordu. Bu arada ben de Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat partilerini de bu çağrıya katmak gerektiğini önerdim. Çünkü onlar da, böylece kendi parti başkanları Bolşeviklerin saptadığı parti kongresine katılmadığı takdirde, suçun Bolşeviklerde olmadığını anlayacaklardı, böylece kendiliklerinden Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi kapsamı dışında kalacaklardı. (Bolşeviklerle "Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi" arasında örgütsel sorunlarda ve "Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi"nin yeniden oluşturulması konusunda görüş ayrılıkları vardı.) Bunun üzerine yoldaş Lenin bana, artık diplomasiye zaman kalmadığını, mücadeleci bir parti kurmanın gerektiği karşılığını

verdi. Asıl olan da, "Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi" parti kongresine katılırsa, nasılsa işi frenlemeye çalışacağı imiş.

Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Parti Başkanı, 1912'de Prag'da yapılan Parti Kongresi'ne çağrılmıştı, ama katılmayı kendisi reddetmişti. Parti Kongresi'ne birçok kez Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bütün akımlarının ve ayrıca "Ulusal" partilerin de katılacağı gerçek bir kongre hazırlıkları için yoldaşlar seçilmesini önermişti. Ayrıca SPP ve L başkanı yoldaş Rosa Luxemburg aracılığı ile Alman yandaşlara Bolşeviklere para yardımı yapmaları için baskı uyguluyordu. Oysa 1912-1913 yıllarında işlerin sürdürülebilmesi için bu paraya çok gereksinme vardı.

SPP ve L başkanı, ayrıca "Ağustos Bloku" örgüt komitesine girmeyi ve 1912 Ağustosunda Viyana'da yapılacak kongreye katılmayı reddediyordu.

Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat yerel örgütleri gruplarının parti başkanına bu konuda baskı yapması ve böylece onların da RSDİP merkez örgütlerinde çalışmalarının sağlanması kanısında olduğumdan, Lenin ile görüş birliğinde değildim. Bunun üzerine Lenin, Partinin Merkez örgütünün tam yetkilisi olarak artık çalışamayacağımı söyledi. Bu da Rusya'da bir fabrikada çalışma isteğimle bağdaştığından, Moskova ya da Petersburg'a gidip, oradaki yerel örgütün emrine girmeme karar verildi. Petersburg'da yoldaş A. Yenukidse'nin adresi verildi. (Moskova için kendi bildiklerim vardı). Merkez Komite yurtdışı bürosunun bana verdiği bir görevi gerçekleştirmek için, ilkin Güney Rusya'ya gittim.

VOLİSK
(1913-1914)

Rus sınırını öğrenci B. London'un pasaportuyla geçtim. Ama Varşova'ya vardığımda, yoldaş Sagorski'den 1907'de Moskova'da Kutais eyaletinden P.M. Sanadiradse (asil) adıyla yaşadığım kimliği aldım. Pek iyi bir kimlik değildi, ama bir başkası da yoktu. Varşova'da yoldaş Bronski ve Çamski ile görüştüm. Varşova'dan yoldaş Petrovski ve Rosmiroviç ile buluşacağım Kiev'e gittim. Müzik aletleri satan -satıcıdan yoldaş Rosmiroviç'i nerede bulacağımı öğrenecektim- bir mağazanın önünde durmuş, açılmasını beklerken, yoldaş O.D. Kameneva'yı gördüm. Ondan, beklemekte olduğum satıcının tutuklanmış olduğunu öğrendim. Sonra bana görmek istediğim yoldaşları nasıl bulacağımı açıkladı. O gün bayan yoldaş Rosmiroviç'i de buldum. Ona yoldaş Petrovski'nin Eylül 1913 sonunda Merkez Komite'nin altı Bolşevik Duma üyesi ve yerel örgütlerin sorumlu üyeleriyle yapılacak toplantı için, Poronin'e gitmesini bildirdim. Ayrıca bu toplantıya Petrovski ile birlikte Kiev'den ve çevre kentlerden kaç yoldaş gideceğini de belirttim, bu yoldaşları Petrovski seçecekti. Galiçya'da Poronin yakınında açılması düşünülen partiye de hangi kentlerden yoldaşların atanması gerektiğini de bildirdim. Yoldaş Petrovski o sırada Kiev'de değildi. Geceleyin Poltava'ya, Zemstvo'da çalışan Liubiç'i (Sammer) görmeye gittim. Kendisi Çarkov'a gitmişti, bu nedenle ben de Çarkov'a, yoldaş Muranov'a gittim, o da o sıralar Dördüncü Duma üyesiydi (Çarkov eyaleti işçi milletvekili olarak). Sürekli

izlenen Muranov ile buluşabilmek için, Çarkov'da bir hafta kalmak zorunda kaldım. Onu görebilmek için, tren yolu yakınında bir dağda gecelemek gerekti, geceleyin yoldaş Muranov geldi. Gece özel bir lokomotifle yolculuk etmişti, çünkü kendisi de demiryolu işçisi olduğunda, demiryolu işçileriyle çok iyi ilişkileri vardı. Ona da hemen hemen yoldaş Petrovski'ye bildirdiğim konuları ilettim. Ertesi gün Pensa üzerinden, Moskova yoluna koyuldum, Pensa'da arkadaşlarımda birkaç gün kalmak istiyordum. Ama Ruhr'da öylesine hastalandım ki, neredeyse ölecektim. İtinlere güçlükle vardım, hasta yatağımda birbuçuk ay yattım. Moskova'ya geldiğimde, o zamanlar Siemens ve Schuckert'in teknik müdürü olan yoldaş Krassin bana bu firmada elektro montör olarak görev verdi. Görevim, Volisk kentinden yedi verst uzakta kurulmakta olan "Asserin" çimento fabrikasında montaj işleri olacaktı. İşe gitmek üzere yola çıktığımda, biraz korkuyordum, çünkü öğrendiklerimin bir fabrikanın elektrik tesislerini kurmaya yeterli olup olmayacağını bilemiyordum. Evlerde elektrik tesisi konusunda tecrübem vardı, ama bir işletmeninki konusunda pek bir şey bilmiyordum. Ama ne olursa olsun işi öğrenmeye kararlı olduğumdan, deneyecektim.

Bu fabrikada 1913 Ekim'den 1914 Nisan başına kadar çalıştım. Ücret fena değildi; saat başına 18 kapik veriyorlar, fazla mesai ve tatil günleri çalışmaları % 50 zamlı ödeniyor, ayrıca 1,5 ruble gündelik veriliyordu. Fabrikada çalışmak bana çok şey kazandırmıştı; ilkin çalışmanın ne olduğunu öğrenmiştim, ikincisi uzun süre yurtdışında kaldığımdan uzak düştüğüm Rus işçi ve köylüsünün yaşamını yakından görme olanağını elde etmiştim. "Asserin" fabrikasındaki işçilerin durumu da, yakın fabrikalar Steifert ve Gluhooserski işçilerininki gibi kötüydü. O zamanlar bizim fabrikada sürekli çalışan işçilerin yanısıra gelip geçici çalışanlar da vardı. Gelip geçici çalışanlar yapının inşasında, süreli çalışanlar üretim işlerinde görevliydi. Ben geldiğimde, tam olmasa da, fabrika üretime geçmişti. Yalnızca gelip geçici

olarak çalışan işçiler, çeşitli firmaların montörlerinin denetimi altında görevlerini sürdürüyorlar, ama işe alınıp çıkarılmaları, fabrikanın donatımını yapan firmalarca değil, "Asserin" yönetimince yürütülüyordu.

Gelip geçici çalışan işçiler, çoğunlukla bu yörenin proleter gençlerinden ve Pensa eyaleti köylülerinden oluşuyordu. Fabrikada bu köylülerden çalışan çok sayıdaydı. On saatlik çalışmaya karşılık günde elli kapik ücret alırlardı. Çoğu kez N. Mandelstamm ve ben bunlardan kimilerini kendi istekleri üzerine akşam mesaisine alıkoyardık (gece çalışmadıklarını çok iyi bildiğimiz halde), böylece kazançlarını biraz yükseltsinler diye. Akşam mesaisi için iki katı ücret ödenirdi. Bu işçiler korkunç sağlığa aykırı koşullar altında yaşardı. Çimento yapımında çalışan işçilerden bir bölümü için tahta kulübeler yapılmıştı, montörler de buralarda kalırdı. Fabrika içinde hiç bir kültürel örgüt yoktu, Volisk'de de azdı. O zamanki sinemaları saymıyoruz tabii. Volisk'de üç dört sinema vardı. Pazar ve öteki tatil günleri fabrikanın çevresinde sarhoşların naraları işitilirdi. Buralı gençler ve dışardan çalışmaya gelmiş işçilerin bir bölümü tatil günlerinde kazançlarının tümünü içkiye yatırırdı, ayrıca çizme, şapka ve ceketlerini satıp, içerlerdi. Ardından yenilerini alabilmeleri için aylarca çalışmaları gerekirdi. Günün birinde, fabrika yönetimi işçi ücretlerini günde 10 kapik ve niteliksiz işçilerin fazla mesai ücretlerini düşürmeye karar verdi. Politik örgüt üyesi montörlerin yanında çalışan işçiler yönetiminde (bütün örgütte dört politize montör vardı: Üç Bolşevik: N. N. Mandelstamm, Petrov ve ben; bir de adını anımsayamadığım bir Menşevik) geçici çalışan işçiler greve başladı. Grev kırıcıları ile çalışmamaya karar verdik ve ayrıca amirlerimize başka yardımcı işçilerle çalışamayacağımızı, bunların işi bildiklerini anlattık. Tabii fabrikaya polis de geldi, ama işçiler grevi kazandı.

Volisk'de kaldığım sürece, Merkez Komite'nin hem yurtiçi hem de yurtdışı bürolarıyla ilişkideydim. Yoldaş N. Krupskaya

ile düzenli olarak Pensa üzerine yazışıyordum. Leningrad'dan sürekli olarak "Pravda" ve bizim dergimiz "Prosveçşenye"[*] ile birlikte, sosyal sigorta sorunu ile ilgili tüm yayını alıyordum. Bütün bu yayınlar bana "Voliskaya Şisni" gazetesi dağıtımı tarafından gönderiliyordu, ileride bu gazeteye kısaca değineceğim. O zamanlar bütün Rusya'da sigorta kampanyası yürütülüyordu. Üçüncü Duma, işçilerin hastalık vb gibi durumlarda sigortalanmasını öngören bir yasa çıkarmıştı. Bu sorunda da Menşeviklerle aramızda büyük görüş ayrılıkları vardı. B'zler ve Menşevikler günlük gazetelerde bu konuyla ilgili büyük bir kampanyaya girişmiştik, ayrıca broşürler de yayımlıyorduk. Her iki grubun sigorta konusundaki görüşlerini açıklayan geçici gazeteler bile yayımlanıyordu. Bizim fabrikada, biz üç Bolşevik, nitelikli işçilerle bir toplantı yapıp, sigorta sorununda alınacak tavrı ortaya koymaya karar verdik. Sınıf bilincine varmış işçileri, sigorta konusunda yayımlanmış yazılar ve gazetemiz Pravda yoluyla aydınlatmaya çalışıyordum. Bu işçiler, bir soruları oldu mu, bana ya da Mandelstamm'a başvuruyorlardı. Bu işçilerle aramızdaki ilişki çok derinleşti, ama ne yazık ki, bir parti grubu kuramadık, çünkü işimiz o sıralarda bitiyordu, Volisk'den ayrılmak zorundaydık. Ama yanılmıyorsam bu işçilerden birkaçını yoldaş Vardin ile tanıştırmıştık, bu yoldaş o sıralarda polis gözetimi altında Volisk'de bulunan yoldaş Antoşkin ile birlikte kalıyordu. Volisk'deki üç fabrikada, Siemens ve Schuckert Moskova şubesinin yirmi kadar montörü çalışmaktaydı. Biz örgütlü dört sosyal demokrat dışında, bunlar arasında bize yakın iki kişi daha vardı. Pazar ve bayram günlerinde altımız Volisk'deki birinin evinde toplanırdık. Öbür arkadaşlar boş zamanlarını meyhanelerde

* Prosveçşeyne: Rusya'daki işçi hareketi'nn canlanması. 1906-1910 gericilik yıllarından sonra, Bolşevik gazeteler "Svesda" ve daha sonra da "Pravda"nın ve Prosveçşeyne dergisinin yasal olarak yayımlanabilmesi olgusuna erişmeyi sağlayabilmişti. Petersburg'da yayımlanan Svesda ve Pravda, o zamanki Rusya'da devrimci hareketin gelişmesinde büyük bir rol oynuyorlardı, bu gazetelerin yayımlandığı döneme bu nedenle çoğunlukla "Svesda ve Pravda dönemi" denir. Kuşkusuz, bu gazeteler çar yönetiminin sürekli baskı uygulamaları altında yayımlanmaktaydılar.

geçirirlerdi, Volisk'de bunun dışında pek para harcayacak yer yoktu. Kimi zaman montörlerin buluştuğu da olurdu, ama politik konuşmalar için bir zemin mevcut değildi, oysa o sıralarda Rusya'da işçi hareketi her gün biraz daha büyüyordu. Montörler, fabrika içindeki çekişmeleri ve yönetimle sürtüşmeleri konuşurlardı. Moskovalı montörler bütün bu konularda ve çimento fabrikalarındaki yetersiz kaza önlemleri hakkında, Volisk'de yayınlanan küçük günlük gazete "Voliskaya Şisni"ye yazmaya başladılar.

Böylece bizler, bu denli küçük bir yöre için oldukça ilerici sayılabilecek gazete yazı kurulu ile tanıştık. Günün birinde "Voliskaya Şisni"de, "Asserin" fabrikasını çok öven bir yazı yayımlandı. Gerçekle bağdaşan yeni makinelerin tanımlanması yanısıra, hiç de gerçek olmayan konulardan sözediliyordu, örneğin fabrikada hiç toz olmayışından, fabrikada bir okul, ayrıca bir revir bulunduğundan, işçiler için banyolar olduğundan, ayrıca çok güzel işçi konutları yapıldığından vs. Bizler, bu yazının fabrika yönetimince verildğini hemen anlamıştık, yoksa işletmemizde toz olmayacağına aklı başında hiç kimse inanamazdı. Islak değirmenlerden birinin yanından geçtiniz mi, baştan aşağı gri bir sıvıya bulanırdınız, ayrıca kömür fırınının yanında, baca temizleyici gibi simsiyah kesilirdiniz. Bir ya da birkaç toz emme makinesi sürekli çalışırdı, ama fabrikanın her yeri yine de kalın bir çimento tozu ile kaplıydı. Ancak yüksek güçlü makinelerin bulunduğu odalar temizdi. Okul, hastane, banyo vb. tesislerin yapımı ancak bir tasarıydı. Oldukça aklı başında bir gazetede böyle bir yazı çıkması bizi çok şaşırttı, hemen bir tekzip yazdık, ama gazete yöneticileri bizlerle konuşmadan bunu yayımlamak istemediler. Yoldaş Petrov ile Menşevik görüşteki yoldaş bu görüşmeye gittiler. Döndüklerinde, bu toplantıya yoldaş Mgeldse, Vardin ve Antoşkin'in de katıldığını öğrendim. Vardin'i tanımıyordum, ama yoldaş Antoşkin'i 1905-1906'larda okuduklarımdan ismen tanıyordum. Yoldaş Vardin, benim burada olduğumu

işitince, benimle görüşmeyi çok istediğini söylemiş, oysa ben, onun Gürcü olduğunu bilmiyordum, ama bilsem de yine bir şey değişmezdi, çünkü 1906-1913 yılları arasında parti için birlikte çalıştığım ve çok iyi tanıdığım yoldaş N. N. Mandelstamm (Mihael Mironoviç) dışında gerçek adımın Sanadiradse olmadığını bilen yoktu. O günden sonra yoldaş Vardin ile karşılaşmamak için kente daha ender gider oldum. Ama bu da bir işe yaramadı. Günün birinde Vardin bizim fabrikaya gelip, beni kendi arayıp buldu. Hemen öbür arkadaşların yanında benimle Gürcü dilinde konuşmaya başladı. Ona Rusça konuşmamızın daha iyi olacağını, öteki arkadaşların anlayamadığını söyledim. O gece kendimi pek kötü hissettim ama yine de işler yolunda sayılırdı. Yoldaş Vardin benimle Gürcü parti yayınları üzerine konuştu. Bu konuda oldukça ayrıntılı bilgiye sahip olduğumdan, konuşmayı rahatlıkla sürdürebiliyordum. Sonunda yoldaş Vardin'i ziyaret etmeye başladım ve yoldaş Antoşkin ile de tanıştım. Sık sık buluşuyorduk, yoldaş Vardin benim Gürcü olduğumu sanıyordu.(*) Gazetede çıkan yazının doğruluğunun kanıtlanmasına gelince, gazete yazı kuruluna işletmeyi gösterdik ve böylece gerçeği gözleriyle gördüler.

Sonunda montaj işi bitmişti, 1914 paskalyasında Moskova'ya döndüm. Siemens Schuckert bürosu beni hemen, neredeyse aynı gün, Moskova yakınlarındaki dokuma fabrikalarına onarım ve montaj çalışmaları için göndermek istedi. Fabrikalar paskalyadan birkaç gün önce tatile girmişti, bu arada da eski makinelerin onarımı, yenilerinin montajı yapılacaktı. Ama ben oraya gitmekte istekli değildim, çünkü bu kıyı köşe taşralarındaki yaşantıdan bıkmıştım. Beni Petersburg çekiyordu, orada can-

* Yoldaş Vardin 1916'da sürgünde, yakınımda yaşayan bir Gürcü yoldaş ile karşılaşmış. Bu yoldaş, Dmitri Geliadse, ona sürgüne gönderilmişlerin toplu bir fotoğrafını gösterdiğinde, yoldas Vardin beni hemen tanımış, ama bu yoldaşlar beni bir başka adla çağırdıklarından, sonunda b.. na gelip gerçek kimliğimi sordular. Yoldaş Vardin ancak o zaman benim Gürcü olmadığıma inandı.

lı bir mücadele yürütülüyordu. Oraya gitmeye kararlıydım. Ama birtakım şeyler öğrendim ve daha öğrenebileceğim bir işi bırakmak da beni üzüyordu. O zaman ben de şu koşulu öne sürdüm: Bana ya büyük kentte iş vermeliydiler, ya da işi bırakmama izin. Yönetim, bu dileğimi kabul etti. Samara kentinden Alman montör Gasser ile birlikte elektrikli tramvay şebekesini kurma ile görevlendirildim. Bu öneriyi kabul ettim. Moskova'da ancak birkaç gün kaldım. Moskova'daki yoldaşları görebilmek için Moskova Parti Komitesi yararına Bolşaya Dmitrovka caddesi 15 numaradaki (şimdilerde Moskova Parti Komitesi binası) Moskova Sanatçılar Derneği'nde düzenlenen konferans ve konserlere gittim. Orada eski tanıdık ve dostlara rastladım: Ama Karpova, Sinaida Yaşnova, Paris'den tanıdığım yoldaş Konstantinoviç, ve tabii ajan Romanov. Hemen bana Moskova'ya partide çalışmak için mi geldiğimi sormaya başladı. Ama asıl görmek istediğim yoldaş Gliebov'u (Manzev) görememiştim. Karısını gördüm, ama kendisi yoktu. Moskova'da kaldığım birkaç günde, Karpov, Bogdanov ve Kiev Hapishanesi'nden birlikte kaçtığımız Malzmann*'a da rastladım; ama Samara'daki Bolşevik parti grubu ile ilgili adresler almayı başaramadım, birkaç özel adresle yetinmem gerekiyordu.

Yeni işimle ilgili gereçleri elde ettikten sonra, Samara'ya gitmek üzere yola çıktım.

* Bu "devrimci" 1918'de, parti üyesi kaldığım ve çalışmalara devam ettiğim için benimle alay etti. "Şimdi artık ancak sizin gibi budalalar çalışır" dedi. "Durumun umutsuz olduğunu görmüyor musunuz?

SAMARA
(1914)

Samara'ya 16 Nisan 1914'de vardım ve aynı gün işe başladım. Elektrik kurumunda, tramvayların makinelerini monte ediyordum. İş çok ilginçti, ama bütün tesviye ve burgu işlerini kendim yaptığımdan, hiç de kolay değildi. Buradaki yardımcı işçilerin ücretlerini de Siemens ve Schuckert firması ödediğinden, çok yetersiz sayıda yardımcı işçi çalıştırılıyordu. Ayrıca yaptığım iş şimdiye dek hiç uygulamadığım bir işti. Günde yalnızca 10 saat çalışmama karşın, geceleri de parti için çalıştığımdan, çok yoruluyordum. Geceleri geç yatıyor, sabah erkenden işe gidiyordum, bu yüzden de fazla mesai yapmayı reddediyordum, oysa iş çok aceleydi. Kışkırtıcılık yaptıkları gerekçesiyle boru fabrikasından atılan yoldaş Vavilkin ile ötekileri işe almayı başardım. Daha sonra, birden tutuklandığımdan, ne yazık ki, montaj işlerinin bitimine dek çalışamadım. Bu arada çok şeyler öğrenip, Alman montörlerin makine kurma yöntemlerini iyice benimseyebilirdim.

Şimdi, Samara'daki parti çalışmalarına yönelelim:

Samara'ya gideceğim kesinleşir kesinleşmez, yoldaş N. K. Krupskaya'ya yazıp, yoldaş Grigori (Zinoviev) ya da yoldaş İlyiç'in (Lenin) Samara'da yayımlanan "Zarya Povolşya" (Volga Yöresi Şafağı) gazetesine bana güvenebileceklerini yazmalarını ve benim Petersburg'da yayımlanan Pravda ile ilişki kurmamı sağlamalarını rica ettim. Yoldaş Lenin ve yoldaş Zinovyev, ara sıra haftalık Zarya Povolşya gazetesinde takma adlarla yazılar

yazıyorlardı.

Samara'ya geldiğimde, Moskova'da elde ettiğim adreslere başvurup, Samara Parti örgütü ile ilişki kurmamı sağlamalarını istedim. Ama bir bölümü, doğrudan doğruya parti örgütü ile ilişkileri olmadığından, bir bölümü de benim örgütten adres olmaksızın ve Samara'da kimseyi tanımadan partiye girmem konusunda güvensizlik duyduklarından, bu işi başaramadılar. Zarya Povolşya'nın yayımlandığı bina, sürekli olarak polis denetiminde bulunuyordu, ama Lenin ve Zinovyev'den mektup beklediğimden, sürekli olarak oraya gidiyordum. Kısa süre sonra buradaki yoldaşlar benden kuşkulanmaya, kim olduğumu, neden geldiğimi sormaya başladılar. Yazı Kurulu'nda Bolşeviklerin mi, yoksa Menşeviklerin mi bulunduğunu bilemediğimden, sorularına kesin yanıtlar veremiyordum, bu da bana olan güvensizliklerini artırıyordu. Bu yüzden gazeteye daha ender gider oldum. Ama Samara'daki yoldaşlarla kısa sürede ilişki kurmak istediğimden, o sıralarda Duma üyesi olan Malinovski'ye yazıp, biriyle ilişki kurmamı sağlamasını rica ettim.

Sonunda Poronin'den çoktandır beklediğim mektup geldi. Hemen, yazı kurulundaki Bolşeviklerin bana karşı tutumları değişti. Yazı Kurulu Genel Sekreteri Stepan (Belov) Bolşevikti (savaş sırasında Menşevik olmuştur). Partinin Samara'daki koşullarını bana o anlattı, durum pek parlak değildi. Samara'da Bolşevik ya da Menşeviklerin gerçek bir örgütü bulunmuyordu. Oysa birçok fabrikada her iki fraksiyondan oluşan karışık örgütler vardı. Menşevikler "Akıllıca Görüşmeler İçin Kurul" adında yasal bir örgüt kurmuşlardı, buraya Bolşevikler de üyeydi. Bu dernekte Bolşeviklerle, Menşevikler arasındaki görüş ayrılıkları da gizli bir biçimde tartışılıyordu. Bu derneğin başkanı şimdilerde adını anımsayamadığım Samaralı bir avukattı. Resmi makamlara karşı sorumlu olan dernek üyeleri, dernek binasında yasadışı hiç bir olay çıkmaması için çaba harcıyorlardı. Toplantı ve konferanslara yanızca dernek üyeleri katılabiliyordu. Bü-

tün kısıtlamalara karşın, yine de dernekte sürekli olarak işçileri görmek mümkündü, partili yoldaşlar da burada buluşurdu, ama polis ajanları da burada bulunabileceğinden, herhangi bir parti toplantısı yapılmazdı.

Samara'daki gerçek devrimcilerin odak noktalarından ikincisi de Zarya Povolşya gazetesiydi. Bu gazetenin de kesin bir politik tutumu yoktu, yazı kurulu iki Bolşevik ve iki Menşevik üyeden oluşuyordu, bunlar beşinci üye olan genel sekreteri seçerdi, o sıralar genel sekreter Bolşevik Belov idi. Gazetede çalışanlar arasında Dan, Martov, Zinovyev ve Lenin de vardı.

Petersburg'da Pravda ve Luç gazeteleri birbirlerine karşı ölüm kalım mücadelesi sürdürüyor, Samara'da ise proleter devrimci mücadelenin önderleri, burjuva ideolojisini taşıyanlarla aynı yayın organına yazıyorlardı.

Samara'daki birkaç yoldaşı daha tanıdıktan sonra, onları illegal bir Bolşevik örgütün kurulmasının ne denli zorunlu olduğuna inandırmaya çalıştım. Gazete ve Menşevik derneği dolayısıyla, Bolşeviklerden bir bölümü, fabrikalardaki hücre faaliyetleriyle ilişki halindeydiler. Ama gerçek bir örgüt kurmaya yanaşmıyorlardı. Gizli polisin birtakım ihbarları değerlendirip, böyle bir örgütü hemen kapatacağı kanısındaydılar. Mayıs başlarında, boru fabrikası yakınlarındaki bir dere yatağında Bolşeviklerin toplantısı yapıldı. Fabrika üyesi olarak bu toplantıya; Bedniakov, Vavilkin ve adını anımsayamadığım bir işçi katıldılar. Ayrıca işçi birliğinden Stankeviç, gazete yazı kurulundan Belov ve birkaç yoldaş daha katıldılar. Bu kuruluş toplantısında ben partinin durumunu açıklarken, Belov da Samara'daki koşullara ilişkin geniş bilgi verdi. Çeşitli görüşler alındıktan sonra, ilkin Samara'da geçici bir Bolşevik parti komitesi kurulmasına, bu komitenin Samara parti kongresi yapmak üzere hazırlıklara geçmesine karar verildi. Bu parti komitesine Bedniakov, Belov, ben, Benyamin adlı bir büro memuru ve boru fabrikasından bir işçi seçildi. Bana parti merkez örgütleriyle ilişki kurmak ve

Pravda yöneticileriyle dergimiz Prosveşçenye arasında bağlantı kurma görevi verildi.

Malinovski, Nisan ayında yazdığım mektuba karşılık vermediğinden, ben de Parti yurtdışı Merkez komitesini Samara'daki parti sorunları konusunda aydınlatmak amacıyla yoldaş Krupskaya'ya yazdım. Onunla sürekli yazışıyorduk. 8 Mayıs 1914'de Malinovski'nin[*] Dumadan ayrılışı, işçiler arasında büyük bir huzursuzluk yarattı. Bu nedenle Samara geçici parti komitesi onun tutumunu şiddetle yeren bir bildiri hazırladı ve ben bildiriyi yayımlanmak üzere yurtdışı örgüte yolladım.

Bundan sonraki seçimde Zarya Povolşya gazetesi Menşeviklerin yönetimine geçmişti. Biz Bolşevikler de, gazeteyi kendi yönümüze çekebilmek için fabrikalarda büyük bir ajitasyon kampanyasına giriştik. Bu kampanya sırasında kendimizi Pravdacılar, Menşevikleri de Luç'cular olarak nitelendirdik. İşçiler de, Bolşeviklerle Menşevikler arasında bir mücadele sürmekte olduğunu hemen kavramışlardı. Gazetenin birçok sayısına polis tarafından el konmasına karşın, gazete aralıksız çıkıyor ve gelirinde azalma olmuyordu, çünkü işçiler gazeteyi sürekli olarak destekliyordu. Ama gazete tümüyle Menşeviklerin eline geçtiğinde, haftalık 89 rublelik geliri de 15 rubleye düştü. Bu rakamlar belleğimde kesin kalmamış olabilir, ama gazetenin durumunu ortaya koymak için gerçeği yansıtan sayılardır.

Samara geçici parti komitesi, gazeteyi ele geçirmek kararı alır almaz, yurtdışı merkez komiteye Zarya Povolşya gazetesine politik sorunlarda yazı yollayıp yollayamayacağını, buradaki yazı kurulunun yetersiz olduğunu bildirdim. Bunun üzerine Yoldaş Lenin'den çabalarımızı olumlu karşıladığını bildiren bir mektup aldım. Bolşevik kalemlerin bizi destekleyeceğini bildiriyordu.

---

* Malinovski devlet Dumasında Bolşevik Fraksiyonun başkanıydı. Sonraları onun bir provokatör olduğu anlaşıldı. Kendisi, durumunun anlaşılacağından korktuğundan, milletvekili görevini bıraktı. Birinci Dünya savaşında tutsak düştü. Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'ya dönen Malinovski, devrim konseyi önünde yargılanıp, kurşuna dizilerek ölüm cezasına çarptırıldı.

Bolşevikler zafer kazandığı takdirde, bir telgraf çekmemi, bu telgraftan sonra hemen yazıları göndermeye başlayacağını bildiriyordu. Yoldaş Lenin, bu gazetenin Volga kıyısındaki tüm kentler için önemini de ayrıca belirtiyordu.

Delegelerin 15 Haziran için öngörülen toplantısı da yine polisin izimizde olduğu anlaşıldığından yapılamamıştır. Bunun üzerine sandallarla Volga'nın karşı yakasına geçip, toplantıyı orada yapmaya karar verdik, çünkü konunun artık daha uzun süre beklememesi gerekiyordu. Irmağın karşı kıyısına vardığımızda, bir tepeye çıktık. Çevresi ormanlarla kaplı bu tepeden ırmağın üzerinde olup bitenleri görebiliyorduk. Toplantı, kentin çok ötesinde yapılıyordu, yer değişmişti, ama yine de Bolşevik delegelerin hemen tümü gelmişlerdi. Tartışma sonundaki oylamada üyelerin dörtte üçü, gazetenin Bolşeviklerce yönetilmesine karar verdi. Bu oylamada, boru fabrikası ve öbür büyük fabrikaların üyeleri oylarını Bolşevikler için, fırıncılar ve benzeri küçük atelye üyeleri de Menşevikler için kullanmışlardır. Toplantıda yeni yazı kurulu seçildi; beş Bolşevikten oluşan kurul seçildikten hemen sonra, yoldaş Lenin'e kararlaştırdığımız telgrafı çektim, zaferimizi bildirdim. Bu toplantıdan sonra yayımlanan Zarya Povolşya'nın ilk sayısını hapishanede gördüm, çünkü hemen ertesi gün tutuklanmıştım. Gazetenin ilk sayısında "Reform ya da Reformlar?" adlı başyazıda, gazetenin bundan böyle Pravda çizgisinde bir yol izleyeceği açıklanıyordu. İşçiler bu durumu sevinçle karşıladılar, gazetenin satışı hemen yükseldi. Savaştan kısa bir süre önce, devrimci mücadele büyük bir hız kazandığında, Pravda'yı olduğu gibi polis bu gazeteyi de kapattı ve birçok Bolşevik tutuklandı.

Gazete, uzun ömürlü olmamışsa da, yine de Samara'daki işçi hareketinde önemli rol oynamıştır. 1914 Mayıs ya da Haziran başında, Merkez Komitesi yurtdışı bürosundan Volga yöresinde parti kongresi düzenlemek ve 15 Ağustos 1914'de Viyana'da yapılacak Uluslararası Sosyalist Kongre için hazırlıklar

yapmakla görevlendirildim. Ayrıca gelecek parti kongresi için seçimleri düzenlememiz gerekiyordu. Olabildiğince çeşitli iş dallarında çalışan işçilerin delege seçilmelerini sağlama görevi bana verilmişti. Bütün Volga yöresinde tek başıma yoluculuk etmem olanaksızdı, (bir yandan tramvay montajında çalışıyordum ve işin ivedilikle tamamlanması gerekiyordu.) Bu nedenle yoldaş Kukuskin ve Anna Nikiforova'nın bu görevi üstlenmelerini kararlaştırdık. Onlar Volga yöresindeki tüm kentlere gidecek, hangi örgütlerin bulunduğunu inceleyecek, bunlarla ilişki kurmaya çalışacaklardı. Bundan sonra Parti Volga Yöresi Toplantısı yapılacak ve Parti Kongresi için delegeler seçilecekti. Yoldaşlar, bununla bağlantılı olarak da, her kente Viyana'da yapılacak Uluslararası Kongre için bir üye seçilmesini sağlayacaklardı. Her iki yoldaşın çalışmalarının sonuçlarından, o sıralarda hapiste olduğumdan hiçbir haber alamadım. Ama 1914 Temmuz sonu gelişen olaylar, hem Viyana Kongresi'ni hem de parti kongresini engelledi.

TUTUKLANMA, HAPİSHANE, SÜRGÜN (1914,1915)

16 Haziran günü, öğle yemeğinden sonra işime dönerken, Samara kilisesi yakınındaki küçük bahçede sık adımların bana yaklaşmakta olduğunu işittim. Biri: "Bayım, biraz bekleyin!" diye bağırıyordu. Arkama döndüğümde, koşmaktan soluk soluğa kalmış polis müfettişini gördüm. Adımlarımı sıklaştırdım, ama dar, tenha sokağa açılan bahçe kapısına vardığımda, son zamanlarda işçiler arasında sık sık gördüğüm iki polis ajanının kapıyı tutmakta olduğunu farkettim. Polis adımı sorduğunda, ona ardından koştuğu kişinin adını bilmesi gerektiğini söyledim. Bulunduğumuz yerin biraz ötesinde bir at arabası bekliyordu. Kısa süre sonra jandarma karakolundaydık. Ne yanımda ne de evimde illegal bir belge yoktu. Odamda Pravda ve Prosveşçenye gazetelerinden ancak birer sayı vardı. Pazartesi değil de, Cumartesi tutuklanmış olsaydım, jandarmalar odamda yoldaş Krupskaya'nın şifreli bir mektubunu bulabilirlerdi. Bu mektubu çözebilmek çok güçtü, ben de şifreyle verilmiş adresleri anlayabilmek için iki gün kafa çatlatmıştım. Jandarmalara karşı, suçsuz, işi başından aşkın biri rolü oynamaya karar verdim. Başlangıçta bunu başardım da. Jandarma karakol şefi Posnanski, neredeyse beni yanlışlıkla gözaltına aldıklarını söyleyip, serbest bırakacaktı ki, birden her şey değişiverdi. Daha sonraları bu davranışımdan ötürü benden çok öc almaya çalıştı. Beni karşısına çıkardıklarında, bir yanlışlık olduğunu, beni mutlak biriyle karıştırmış olabileceklerini söyledim. Tramvay şebekesi inşaatında

çalıştığımı, iş de çok acele olduğundan işimin başına dönmem gerektiğini ekledim. Jandarmaların adımı bimedikleri ve beni bir fotoğraf nedeniyle aradıkları anlaşılmıştı. Ama bu fotoğraf, özellikle üzerimde işçi tulumu varken, bana çok az benziyordu. Ama fotoğraf beni bile çok etkiledi; alın, gözler, burun benimdi, ama saçlar ve sakal bana yabancıydı. Ömrümde hiç bir zaman böyle sakalım ve saçlarım olmamıştı. Ayrıca bu fotoğrafta üzerimde bir smokin vardı, ömrümde hiç giymediğim bir giysi... Bu işin Şitomirski'nin işi olacağını hemen kavradım, çünkü resimde beni şekillendirişi kendisini ele veriyordu. Paris'ten ayrılmamdan önce, bana ve öteki yoldaşlara iyi bir fotoğraf makinesi olduğunu, birlikte resim çekmemizi söyleyip duruyordu. Uzun süre bu öneriye yanaşmadık, ama güneşli bir günde, onda otururken yine aynı öneride bulundu. Biz de kabul ettik, topluca hepimizin resmini çekti. Ben de kabul etmiştim, ama ondan negatifi de bana vermesini istemiştim, o da gerçekten vermişti. Şimdi Ponanski bana bu fotoğraflardan birini gösteriyordu. Şitomirski saçımı, sakalımı değiştirmiş, üzerime bir smokin giydirmişti, ama fondan onun çektiği resmi tanıyabiliyordum. Bu işin Şitomirski'nin işi olduğunu, yalnızca fotoğraf ele vermiyordu, vücudumun tanımlanması da onun işiydi, çünkü kendisi doktordu ve beni birkaç kez muayene etmişti. Posnanski resme bakarken, içeri bir jandarma girdi, ona bu odada resimdekine benzer birinin olup olmadığını sordu. Jandarma çevresine bakınıp, olumsuz karşılık verdi. Ben de bunun üzerine komediyi daha iyi oynamaya başladım, oysa Posnanski bütün dosyamı getirip, bana gerçek adımı söyledi; pasaportta yazılı olanı değil. Gerekçesini okuduğunda, artık beni serbest bırakmayacağını iyice kavramıştım. Bana, işin hiç de acelesi olmadığını, aranılan ben değilsem, nasılsa fazla geç kalınmadan serbest bırakılabileceğimi söyledi. Sonra beni hapishaneye götürdüler. Birkaç gün sonra Posnanski gelip, bana bir telgraf gösterdi. Telgrafta Kutais'de gerçekten Sanadiradse adında birinin oturduğu yazılıydı.

Benden gerçek adımı söylememi, yoksa pişman olacağımı belirtti. Telgrafın bir aldatmaca olabileceğini düşünüp, hiç bir karşılık vermedim. Birkaç gün sonra beni sorguya çekmek üzere yine hapishaneye geldi. Bana Kutais kenti kütüğünü gösterdi. Sanadiradse'nin kız ve erkek kardeşi olduğu yazılıydı, oysa ben sorgumun ilk günü kardeşlerim olmadığını söylemiştim.(*) Büyükbabama ve anneme ait adlar da, gerçek Sanadiradse'ninkine uymuyordu. Ama durumun apaçık olduğunu anlayınca gerçek adımı söyledim. Bunun üzerine Posnanski, gerçek adımı söylemekle iyi ettiğimi, benimle ilgili olarak kendisinde hiç bir kayıt bulunmadığını, beni serbest bırakabileceğini, bunun kendi elinde olduğunu söyledi. Neden yapmadığını sorduğumda, serbest bırakılmam için, kendisi için çalışmayı kabul etmem gerektiğini söyledi. Hapishanelerdeki tecrübelerimden, jandarmaların siyasal tutuklulara ajan olarak çalışmayı önerdiklerini bilirdim, ama ben böyle bir öneriyle ilk kez karşı karşıya kalıyordum. O zamanlar Posnanski'nin önerisi de damdan düşer gibi oldu, ona nereden geldiğini bilemediğim bir soğukkanlılıkla karşılık verdim. Yansız kalmayı, ne devrimcilerle ne de polisle işbirliği yapmak istemediğimi söyledim. Yanıtım Posnanski'yi çileden çıkarmıştı, bağırmaya başladı; benim Merkez Komite üyesi, Lenin yanlısı, Volga yöresinde parti kongresi hazırlıkları yapma göreviyle geldiğimi, Samara'da beni Jermann adıyla tanıdıklarını, Zarya Povolşya'yı ele geçirmek için büyük bir kampanya yürüttüğümü vb. bildiğini söyledi. Evimde ve üzerimde hiçbir şey bulunmamış olmasına karşın, beni mahkeme önüne çıkaracaklarını, beni ele veren provokatörü de tanık olarak dinleyeceklerini söyledi. Sorgudan sonra, jandarmanın öne sürdüğü tüm gerçekleri çözümlemeye çalıştım. Bu işin içinde bir pro-

* Sanadiradse adına kimlik, bana Kafkaslardan, gerçek sahibininin yakınlarına ilişkin ayrıntılı bilgi verilmeden gönderilmişti. Bu nednenle sorguda yanıtları kafadan atmak zorunda kalmıştım. Jandarmaların şu numarada ve bu ada o tarihte bir kimlik verilip verilmediğini soracaklarını sanıyordum. Bunu onaylayan bir yanıt, salıverilmem için yeterli olacaktı.

vokatör karıştığı gerçekti. Bu provokatör Samara'dan haberdardı, çünkü Jermann adını ancak burada iki kez kullanmıştım. Volga yöresi örgütleri parti kongresini de, yalnız Kukuşkin ile A. Nikiforova biliyordu. Bunlardan biri provokatör olsa, o zaman jandarma şefinin geçici parti komitesinden de sözetmesi gerekirdi. Ama Posnanski bu konuya değinmemişti. Kafamı en çok yoran da, benim Merkez Komitesi üyesi olduğumu söylemesiydi. 1912 Ocak ayında yapılan Parti Kongresi'nde merkez komite için adaydım, ama hemen Rusya'ya dönemediğimden, adaylığı yitirmiştim. Parti Kongresi'nde Merkez Komite üyeleri gizli seçilmişti. Bu durumda parti kongresine katılmış olması gereken gizli ajan, kimin seçilip seçilmediğini bilemiyordu. Bu yüzden beni de seçilmiş sanıyordu.(*) Bu sorgudan sonra, jandarma ve gizli polis parti kongreleri konusunda her şeyi bilecek mi, diye kafa patlatıp duruyordum! Bu düşünceler bana işkence gibi geliyordu. Bir yoldaşla sınıf mücadelesi sorunlarını tartışıyorsun, ama o sonunda kendi sınıfına ihanet eden bir ajan çıkıyor, ne korkunç bir gerçek! En korkuncu da, sonunda insanın her yoldaşın ajan olabileceğini düşünmesi oluyor.

Posnanski'nin öc almak için giriştiği yöntemler çok geçmeden kendini gösterdi. Soruşturmadan hemen sonra jandarma karakoluna getirildim, oradan polis merkezine gönderildim, buradan da kimlik saptanması için adi suçlar bölümüne gönderildim, oysa kim olduğum çoktan Posnanski tarafından saptanmıştı. Çeşitli dolaplardan sonra, hırsız, pezevenk ve katillerin bulunduğu soruşturma hapishanesine konuldum. Burada toplum dışı kişileri tanıdım. Her çeşit soyguncular ve hırsızlık uzmanları vardı. Burası korkunç pisti. Bütün gece pencere çerçe-

* Ancak Şubat Devriminden sonra M. A. Ziavlovski'nin yayımladığı polis dosyalarından Merkez Komitenin 1913 1 Kasımında yurtdışında yaptığı toplantıda. Rus büronun yetkilerini elinden almak ve yerine görevi bana ve Yakovleva'ya vermeyi kararlaştırdığını öğrendim. Merkez Komite toplantılarında parti üyelerine hangi görevler verileceği kararlaştırılırdı. Malinovski de Merkez Komitede olduğundan, polis her şeyi biliyor demekti. Biz bütün bunları 1917 Şubat devriminden sonra öğrendik.

vesinde oturup, demir parmaklıklara tutunmak zorunda kalıyordum. Polis memurları çok kabaydı, küfürlerden başka bir şey işitilmiyordu. Bu kirli delikte tek siyasal tutuklu bendim. Tutuklular arasında kendi "uzmanlıklarına" göre oluşmuş grupların hepsinden uzak duruyordum. Bu grupların "önderleri" politik tutukluların kendilerine 1905 ve sonraki yıllarda gösterdikleri aşağılamaları bile anımsıyorlardı. Neredeyse bu yüzden ben de acı çekmek zorunda kalacaktım.

Bir hapishaneden öbürüne götürülüşümde, beni Samaralı yoldaşlar tanıdı. Onlarla birkaç kelime konuşma olanağını bile buldum. Bana, yanlış kimlik kullanmaktan karşısına çıkarılacağım yargıca, kararına itiraz edeceğimi söylememi salık verdiler. Bu durumda, soylular cezaevine götürüleceğini, orada da gazete, dergi gibi şeylerin elime geçeceği gibi, ziyaretçilerle de parmaklık gerisinden konuşmamın mümkün olacağını söylediler. Ayrıca bana bir avukat göndereceklerini ve kefalet karşılığında salıverilmemi sağlamaya çalışacaklarını vaadettiler. Sonunda yargıç karşısına çıkarıldım. Sulh yargıcı sahte kimlik taşımaktan üç ay hapis cezasına çarptırıldığımı söyledi. Politik suçlarda, tutuklular çok ender olarak sahte kimlikle yaşamaları yüzünden cezaya çarptırılırlardı. Çarptırıldıkları zaman da, hükümlü giysisi giymezler, siyasal tutuklularla birlikte bulundurulurlardı. Ben Posnanski'nin öc duygularına kurban olmuştum. Hapishane yönetiminin eline geçtiğinde ve Sibirya'ya sürgüne gönderileceğimde de ardımı bırakmadı. Yargıç beni kefalet karşılığında serbest bırakmadı. "Soylular Tutukevi"ne gönderildim. Burada Pravda'nın son sayısı ve Zarya Povolşya elime geçti. Her iki yayın organında da devrimci bir dil göze çarpıyordu. Bakü grevinden ve bu grevin ülkedeki yankısını haber aldım. Üyesi bulunduğum geçici Samara parti örgütünün dört parti üyesinin katılmasıyla sürekli bir örgüte dönüştüğünü, Muranov'un gelmesinin beklendiğini, Zarya Povolşya gazetesinin Bolşevik bir yayın organı haline gelmesinin yalnız Samara'da değil, bütün Volga

yöresinde olumlu karşılandığını, para bağışlarının ve abonelerin çoğaldığını, tel örgü gerisinden görüştüğüm ziyaretçilerimden öğrendim. Sonunda gizliden gizliye Petersburg'daki (1914 Temmuz başı) grev ve barikat savaşlarını izlemeye başladım. Bir keresinde pencereme benimle konuşmak üzere bir yoldaş geldiğinde, karşıdaki çalılıklar arasında birinin gizlendiğini, konuşmalarımızı not etiğini sezinledim. Yoldaşlara sakınmalarını ve parti üyelerinin ziyaretime gelmemelerini söyledim, yoksa tutuklanabilirlerdi. Sulh yargıcı, avukata, jandarmada bir dosyamın daha bulunduğunu ve bu durum aydınlanmadan beni serbest bırakamayacağını söyledi. "Asiller Tutukevi"nde birden koşullar sertleşti, ben de yeniden hapishaneye gönderildim. Burada benim için yeni işkenceler başladı. Beni siyasal tutuklulardan ayırdılar. Ama eskiden de aynı koridorda bulunduğumdan, siyasal tutukluları görüp, onlarla konuşmayı başarıyordum. Ama sonunda beni yalnız adi suçluların bulunduğu bir koridora verdiler, gezintilerimi de onlarla yapmak zorundaydım. Saçlarımı kestiler ve bana hapishane giysileri giydirdiler, cezamın sonuna dek bunları çıkaramayacaktım. Benim için en korkunç olan da, yatakların saat 6'da kaldırılması ve denetim bitmeden kullanılmamasıydı. Bize denetim de çok geç geliyordu, çünkü tutuklular hapishane dışında çalışıyordu. Hücrenin temizlenmesi de çok yorucuydu. Yeri, duvarların alt bölümü ve bulaşıkların parlatılması gerekiyordu. En küçük bir savsaklamada dayak atılıyordu. O zamanki Samara hapishane yönetimi tutuklulara çok sert davranıp, dış temizliği yaptırmayı başarıyorlardı. Tek kişilik hücrede geçirdiğim iki buçuk aylık tutukluluk devremde çok sayıda bilimsel kitap, Rus ve yabancı klasikleri okudum.

Tutukluluğum sırasında birçok kez sorguya çekildim. Bu soruşturmalarımdan birinde, çok genç bir jandarmadan savaş çıktığını öğrendim, jandarma komutanlığının, aleyhimde elinde bulundurduğu belgelerin hepsini de bana okudu. Jandarma komutanlığının, polis müdürlüğüne hakkımda ne gibi bir öneride

bulunduğunu da ondan öğrendim. Bu öneri, beş yıl Sibirya'ya sürülmemdi. Ohrana kayıtlarındaki bazı çok önemli tarihlerin yanlışlığını öne sürerek, iddianamenin doğru olamayacağını belirttim. Bu işe yaradı. Beni üç yıllık sürgün cezasına çarptırdılar. Yeniseysk eyaletine gönderilecektim. Bunun üzerine politik suçlardan ötürü, sürgüne gönderilecek yoldaşların bulunğu bölüme alındım. Savaş nedeniyle, tutukluların sevki yapılmıyordu, oraya kendi hesabıma gitmeme de izin verilmiyordu. Sonunda Samara'da sürgüne gönderilmelerini bekleyen bir sürü tutuklu birikmeye başladı. Gezintiler sırasında Samaralılar arasında 1903'den beri görmediğim, "Kuzey Rusya İşçi Örgütü"den yoldaş Kartaşov da gözüme ilişti. Sonunda sevkiyatlar birbiri ardından başladı. Ama ben hala hapishanede tutuluyordum. Benden sonra gelen yoldaşlar bile yola çıkarılmıştı, ama benim oturup beklemem gerekiyordu. Hapishane yönetimine yolladığım her protesto karşılıksız kaldı. Ancak hapishane müfettişleri ve savcıya yaptığım şikayetten sonra yola çıkarıldım. Üç ay sahte kimlik kullanmaktan yattıktan sonra, sürgün cezasına çarptırılmamdan bu yana altı ay geçmişti! Samara hapishanesinde yaşadığım son işkence, hipashane avlusunda, sevkiyat nöbetçilerine teslim edilirken yaşadığım acıdır. Buz altında beni çırılçıplak soyup, giysilerimin her bir köşesinde para ya da keskin bir gereç aradılar, bunu yaparken de gerekçe olarak on iki yıl önce hapisten kaçışımı gösterdiler.

Hapisten kurtulduğuma öylesine seviniyordum ki, Çelyabinsk'e dek tutuklu vagonunda geçen yolculuk bana cennet gibi geldi. Ama Çelyabinsk ve Krasnoyarsk hapishanelerinde bu düşten uyandım. Çelyabinsk'de bizi Novonikolayevsk'e götürecek askerler henüz gelmemişti. Bu yüzden bizi bütün gün dolaştırıp, gece hapishaneye götürdüler. Sıkı bir aramadan sonra biz seksen beş kişiyi, kapısında "yirmi sekiz tutuklu için" yazılı bir hücreye koydular. Hücredeki sıkışıklık inanılır gibi değildi. Ne yatmak, ne oturmak ne ayakta durmak mümkündü. Hava öy-

lesine kokuyordu ki, tutuklulardan kimileri bayıldı. Sabaha karşı hücremize sevk için Novanikolayevsk'e gelen başka tutukluları da koydular, artık soluk alamıyorduk. Tutuklular pencereleri kırdı. Kasım 1914 sonuydu. Sonunda hücredeki bütün tutuklular üşüttü. Yol boyunca öksürük ve boğaz ağrılarından kurtulamadık, vereme yakalananlar da oldu. Bu artık cennet değil, gerçek bir cehennemdi.

Krasnoyarks'a dek olaysız geldik, buradaki hapishanede 1915 Ocak sonuna dek Yeniseysk'e gönderilmemizi beklemek zorunda kaldık.

Daha önce, savaş çıktığını bir jandarmadan öğrendiğimi söylemiştim. "Soylular Tutukevi"nde kaldığım ilk günlerde gazetelerde savaş çıkması konusunda somut kanıtlara rastlamamıştım. Hapishanede herkesten uzaktım (adi suçlularla kalıyordum). Kimseyle konuşmadım, kimse beni ziyaret etmedi, Samara'da hapishane yönetimi çok sertti. O jandarma bana Rusya, Fransa ve İngiltere'nin Almanya ve Avusturya'ya karşı savaştıklarını ve Almanya'nın Rusya'ya saldırdığını söylemişti. Onun kanısınca bu savaş altı aydan uzun süremezdi, çünkü savaş, ülkelerdeki olağan yaşamı felce uğratmış, bütün halk kitlelerini savaşa sürüklemişti. Jandarma, Rusya ile ilgili olarak, bütün ülkede ulusal bir dalgalanma olduğunu, Odessa'da Pruskeviç'in* bir Yahudi'yi sokakta öptüğünü, bütün Rusya'da gösteriler yapıldığını, savaş öncesi yaygınlaşan grevlerin iyiden iyiye durduğunu söylemişti. Savaşın çıktığına inanmıştım, ama bunun dışında anlattıklarının hiç birine inanmamıştım, oysa söylediklerinin doğru olup olmadığını araştırmak için elimde hiçbir belge yoktu. Birkaç günü kuşku içinde geçirdim. Dünyada neler olup bitiyordu? Viyana'da yapılması tasarlanan uluslararası sosyalistler toplantısı ne olmuştu? Savaşı önleyebilmek için, dünya ülkelerinin sosyalistleri ne yapmışlardı? İkinci Enternasyonal'de Basel Kongresi'nde sava-

* Pruskeviç, Rusya'nın en azılı Yahudi düşmanıdır. "Kara Yüzler"in kuruculanndan ve Yahudilere karşı girişilen katliamlann baş düzenleyicilerindendir.

şa karşı alınan önlemler vardı. Kuşkusuz, bütün bu sorulara bir karşılık bulamıyordum. Böylece acı çektiğim günlerden birinde, tek hücrelerden oluşan bir banyoya götürüldüm. Burada komşu hücredekiyle konuşmaya çalıştım, o da bana karşılık verdi. Kendisinin eski bir hapishane görevlisi olduğu ve bir ihanet nedeniyle cezasını çekmekte olduğ anlaşıldı. Gündüzleri hapishane bürosunda çalıştığından, dünyada olup bitenlerden haberdardı. Jandarmanın bana anlattıklarının hepsini doğruladı. Fransızlar ve Alman sosyalistlerinin de hükümetlerini destekledikleri doğruydu. Savaş, hiçbir yerde protesto edilmemişti. Gazetelerin bu konuda haber vermemesi anlaşılabilirdi! Rus sosyalistlerinin savaş karşısındaki tutumlarını sorduğumda, yeterli bir karşılık alamadım. Partideki rolünü bildiğim Plehanov'un görüşü, benim için kesin bir şey ifade etmiyordu. Fazla düşünmeden ve olayları derinlemesine çözümlemeden, Çar yönetiminin işçi ve köylünün çıkarına savaşmadığını, Çarlık Rusya'sı yenilgisinin Rus devrimi için daha yararlı olacağını anlamıştım. 1905 Devrimi, Japonlara karşı savaş yitirilince olmuştu, 1871 Paris Komünü de III. Napolyon'un yenilgisinden sonra olmuştu. O zaman savaş sorunu üzerine yaptığım tek çözümleme buydu.

Çoğu akşamlar hapishane kilisesinde ayinler yapılıyordu. Bu ayinlerde çarlık ulusal marşı da söyleniyordu. Bunun, Rus silahlı kuvvetlerinin bir yerde başarı kazandıkları anlamına gelebileceğini düşünüyordum. Böyle anların üzerimde korkunç bir baskısı oluyordu, ama sonraları kilisede başka zaferlerin de kutlandığını öğrendim. Örneğin Augustovo gibi eski Rus kentlerinin geri alınışı vb. sonunda bizlere Rus telgraf idaresinin telgraflarını dağıtarak, savaş konusunda bilgi vermeye başladılar. Bizler de bu telgraflara elbette ki pek inanmıyorduk. Merkez Komite'nin tumumu, merkez yayın organı ve yoldaş Lenin'in savaşa karşı tutumlarını bu telgraflardan birinden dolaylı olarak öğrenmeye çalıştım. 14 Kasım 1914'de Bolşevik Duma fraksiyonunun beş üyesinin ve yoldaş Kamenev'in tutuklandığını öğren-

dim. O zamanlar şu sonuca vardım: Yoldaşları tutukluyorlarsa, savaşa karşı oldukları içindir. Ayrıca bu konuda hiçbir kuşkum olmamıştı. Krasnoyarsk'a gönderilmemiz sırasında, birçok Birlikçi, Litvanyalı ve Polonyalı sosyal demokrat ve öbür parti üyeleri gördüm. Bunların hiç biri, yolda rastladığım Bolşevikler gibi, savaşa karşı kesin bir tutum almamıştı. Her biri Rusya'nın ayrı yöresinden gelmişlerdi, ama savaşa karşı tutumları aynıydı. Krasnoyarsk Hapishanesi'nde Samaralı yoldaş Buryanov'a, Baltikum'dan Tuntul'a, Masliyannikov'a ve başka yoldaşlara rastladım. Gönderileceğimiz yere sevkimizi beklerken, Menşevik, Birlikçi ve öteki oportünist devrimci partilerin yurt savunması konusunda nasıl birleştiklerini ateşli ateşli tartıştık.

Yolda rastladığım bütün Bolşevikler savaşa karşıydı. Ama kalacağım köyde durum başkalık gösteriyordu: Buradaki anarşistler, sosyal devrimciler, Maksimalistler, Polonyalı sosyal demokratlar ve Bolşeviklerin tümü savaşa karşıydı. Ama savaş sonuçlarının tartışılmasında birtakım görüş ayrılıkları çıkıyordu. Sürgündeyken bir rastlantı sonucu yoldaş Sefir ile mektuplaşma olanağını elde ettim. Onu en son1913 yazında Paris'de görmüştüm. Şimdi Fransız cephesinde savaşmaktaydı, onun gibi birçok Rus göçmen de bu savaşa katılmıştı, ne yazık ki, aralarında Bolşevikler de vardı! O zamanlar yoldaş Sefir gibi inançlı bir Bolşeviğin nasıl gönüllü olarak Fransız ordusuna girdiğine çok şaşırmıştım. Bana davranışını uzun ve ayrıntılı mektuplarla açıklamaya çalışsa da, durumunu kavrayamıyordum, çünkü o da savaşa karşıydı, ama Fransız ordusuna girmiş olduğuna pişman değildi. Ayrıca o zamanlar Fransız ordusunda edindiği tecrübeler, beyazlara karşı savaşta çok işe yaradı. Yoldaş Sefir, 1917 Ekiminde Moskova sokaklarında çarpışılırken bana geldi. Bu çarpışmalara hemen katıldı. Yoldaş Sefir'in savaş sırasında bana yazdığı mektuplardan yurtdışı parti merkezimizin tutumu ve aldığı önlemlerden de biraz haber alabiliyordum, çünkü kendisi merkezle ilişkisini sürdürüyordu.

ANGARA YÖRESİ KÖYLERİNDE POLİTİK SÜRGÜNLERİN YAŞAMI (1915-1917)

30 Ocak 1915'de, Tuntul, Badin ve ben, öteki on-onbeş politik tutukluyla birlikte, adi tutuklular ve Alman, Avusturya ve Türk ve Yahudi savaş tutsaklarıyla birlikte (hepimiz 50-60 kişi) Krasnoyarsk'dan ortalama 400 verst uzaklıktaki Yeniseysk yöresine gönderildik. Yolu yaya yürümek zorundaydık. Yalnız zayıf kadınlar ve hastalar arabaya binebiliyordu. Bu arabalarda sürgüne gönderilenlerin eşyaları yüklüydü. Her gün 15-25 verst yol alıyorduk, bu geceleyebileceğimiz bir ikinci köyün uzaklığı ile bağlantılı oluyordu.

Konakladığımız yerler çoğunlukla tek katlı, pencereleri tellerle örtülü köylü izbeleriydi; içerisi çok karanlık, soğuk ve kirliydi. Ancak sürgünler geldiğinde içerisi ısıtılırdı. Ama konaklanılan yerler kadar sürgünler de pisti. Krasnoyarsk hapishanesinde giysiler yıkanmamıştı. Tutuklular çaydan artan suyla giysilerini yıkamaya kalkışırlarsa, nöbetçiler çamaşırı alıp gidiyorlardı. Bu arada birçok sürgün aylarca gönderilmelerini beklemek zorunda kalıyordu. Tutukluların parasal durumu da kötüydü. Politik tutuklular komünü günde kendilerine verilen 19 kapik ile yaşamak zorundaydı. Giysiler de çok kötüydü. Havada don vardı, çoğu kez kar fırtınaları da oluyor, yol almayı engelliyordu. Hava koşullarından en çok acı çeken yabancı "savaş tutsakları" oluyordu. Alman tutsaklardan biri, yolda verem olmuş, hastaneye kaldırılmadığı için ölmüştü. Yavaş yavaş ve bü-

yük güçlüklerle Yeniseysk'e vardık. Orada karanlık, kale gibi bir hapishaneye konulduk. Duvarları öyle kalındı ki, üzerinde araba gidebilirdi. O zamanlar Yeniseysk hapishanesindeki tutukluları gerçekten kıskanmadım. Neyse ki, biz 22 kişi, burada fazla kalmadık ve Angara kıyısındaki Boguçani köyüne gönderildik, Yeniseysk kentinden 700 verst uzaktaydı bu köy. Yolda her köyde bir ya da birkaç eski siyasal sürgüne rastlıyorduk, ama Yeniseysk anayolundan uzaklaştıkça, karşılaştığımız sürgünlerin sayısı daha da fazlalaşıyordu. Ana yoldan ayrıldıktan sonra, yalnız köylü evlerinde konaklamaya başladık. Siyasal sürgünlere rastlayınca hemen yanlarına gidiyorduk, Yeniseysk'den Pinçuga'ya dek garip adları olan üç köyden geçtik: Po-kukuy, Po-toskuy, ve Po-goryuy. Köylerin adları çok önceleri buralarda sürgün kalanlardan geliyordu. Bunlar küçücük köylerdi, birkaç yoksul köylü evinden oluşuyordu. Köy sakinleri balıkçılık ve avcılıkla geçiniyorlardı. Ekmek dışarıdan geliyordu. Burada ekmek bulmak güç olduğundan, 21-22 gibi az sayıda sürgün getiriliyordu. Buralardan geçerken, bizleri de böyle bir deliğe tıkacaklar diye hepimize bir üzüntü çöktü. Bu arada 22 adam yolda bölüştürülüyor, bir köye tek kişiden fazlası verilmiyordu. Pinçuga ve İrkineyeva köylerine geldiğimizde, içimiz biraz rahatladı. Bu köylerde bizleri çok içten karşılayan birçok siyasal sürgün vardı. Burada Samara'dan tanıdığım Anna Nikiforova, yoldaş Malişev ve başka Bolşeviklere de rastladım. Polis komiserliği Boguçani köyündeydi. Ama bizleri gideceğimiz köye gönderecek polis komiserliğine gitmeden önce, siyasal sürgünlerin yaptığı politik tutuklular yurduna gittik. Orada rahat bir soluk aldık, karnımızı iyice doyurduk, sonra da gideceğimiz köylere doğru yola koyulduk. İnsanın Krasnoyarsk ve Yeniseysk arasındaki yolu, sonra da Yeniseysk yolunu Boguçani'ye dek (bir aydan uzun süren bir yürüyüş) bizler gibi yürümesi gerekir; Don havasında, yarı aç, yorgun ve pislik içinde. İşte insan ancak o zaman sürgünler tarafından içtenlikle karşılandığımızda

duyduğumuz sevinci anlayabilir. Özgür oldukları zaman işçi sınıfı ve tüm sömürülen sınıfların düşmanlarına karşı, ama aynı zamanda, sürekli olarak birbirleriyle mücadele eden sosyal devrimcilerin, anarşistlerin, Bolşeviklerin ve Menşeviklerin dostça bir arada olabilecekleri ancak böylesi olaylarda belki anlaşılır.

Yeniseysk'de benim Fedino köyüne gitmem kararlaştırılmıştı. Komiser bunu bana resmi bir şekilde bildirdi. Ama oraya gönderilme işlemim yine bir süre aksadı. Fedino, Yeniseysk yöresinin en kuş uçmaz kervan geçmez köyüydü. Kağıtlarımda kaçma eğilimim olduğu belirtildiğinden, oraya gönderilmeme karar verilmişti. Fedino'nun haritada en ücra köy olmasına karşın, tren yoluna hepsinden daha yakınlığı ve Yenisyesk ile Kansk sınırında bulunduğu ortaya çıktı. Boguçani polis komiseri, bölge coğrafyasını yalnızca harita üzerinde bilmekle kalmıyordu, bu nedenle Yenisysk'de yapılan hatayı gidermek istiyordu. Yenisyesk'den gönderileceğim yeni yerin emri gelene kadar, orada kalmamı önerdi. Boguçani eğlenceliydi, çünkü burada çok sayıda siyasal sürgün yaşıyordu ve durmadan yenileri geliyordu; burada bir postane, bir hastane bir de okul vardı. Ayrıca bu çevrenin hemen bütün aydınları Boguçani'de oturuyordu. Polise gelince, burada büsbütün sıkıydı. Sürgünleri denetlemek için günde iki kez polis geliyordu. Köyün davar çitlerinin ötesine geçmek bile yasaktı. Bu köylerin her biri, davarın kaçmasını önlemek için çitlerle çevrilidir. Polis, sürgünleri sürekli olarak izliyordu. Çevresinde olup bitenleri denetlemeye gelen yöre polis şefi, durumunu açıklığa kavuşturdu. Polis komiserinin memurların yöre coğrafyasını tanımadığı konusundaki sitemlerine karşı, onları savundu ve hemen Fedino'ya gönderilmemi emretti. Bu kez gönderilişim öyle çabuk oldu ki, yıkadığım çamaşırlarımı yaş olarak yanıma almak zorunda kaldım. Bir polis, bana Karabulya köyüne dek eşlik etti. Akşam buradaki siyasal sürgünleri aradım ve akşam bunlardan yoldaş Zimmermann'ın yanında kaldım. Ertesi sabah erkenden polis beni

bir köylüye teslim etti, akşam Yar'a vardık, yoldaş Geliedse'yi buldum. Buradaki tek siyasal sürgün oydu. 6 Mart 1915'de Pokukuy köylerine çok benzeyen ve siyasal sürgün bulunmayan Karya köyünden geçtim, aynı akşam Fedino köyüne vardım.

İki yıl yaşadığım Fedino'daki köylülerin yaşantılarına burada biraz değinmek isterim. Bu köydeki yaşam çok sayıda siyasal sürgün bulunan birkaç köy dışında bütün Angara yöresi için geçerlidir.

Fedino'da 40 kadar köylü evi vardı, bunlardan üç dört tanesi yoksul, öbürleri orta halli, hatta zengin köylülere aitti. Köy halkı hep hısım akrabaydı ve Briuhanov adında bir aile dışında hepsinin adı Rukosoyev idi. Fedino çevresinde yeterince toprak vardı, ama tarlalar köyden oldukça uzaktı, bu nedenle yol da olmadığından yazları tarlayı işlemek çok güçleşiyordu.(*)

Hemen hemen bütün köylüler, kendi topraklarını kendileri işliyordu, savaş sırasında da bu böyle oldu; herhangi bir nedenden bu yöreden ordu için bağış toplanmıyordu. Yazın bütün aile, çoluk çocuğu ile birlikte tarlalara gider, ancak tatil günlerinde köye dönerdi; evlerde ancak çok yaşlılar ve bebekler kalırdı.

Her çiftçinin oldukça yüksek sayıda at, inek, koyun, domuz ve tavukları vardı. Avrupa Rusya'sında herhangi bir köylünün bu sayıda hayvanı olsaydı, o taprak ağası sayılırdı. Burada inşaat ve ısınmak için de yeterince odun vardı. Köylüler İlkbahar, Sonbahar ve Kış aylarında balık ya da günlerce ayı, tilki gibi hayvan avına çıkarlardı. Mayıs ayının ilk yarısında ırmaktaki buzlar çözüldü mü, Fedinolular tahıl ve kötü öğütülmüş buğdaylarını Yeniseysk'e götürürlerdi. Savaştan önce bunun kilosunu 14 kapikten satarlardı, ama bütün ürünü ellerinden çıkaramadıklarından, 1915'de elinde çok tahıl stoku bulunan köylüler

* Yaz aylarında Boguçani, Plühino ve Poçet'e ancak at üstünde gidilebilirdi. Tarlalara da ancak atla ya da sandalla gidilebilirdi. (Köylüler, eğerleri kendileri yaparlardı, dörtköşe olan bu tahtadan yapılma eğerlerin üzerine yastık koyarlar, altına da atı incitmemek için ne mümkünse doldururlardı. Sandalları da 7-10 metre uzunluktaki ağaç gövdelerinden kendileri yaparlardı.) Kış aylarında, kar yağdıktan sonra, her yöne kızakla araba yolları açılmış olurdu.

vardı. Ama 1916 yazında çavdarın kilosunu Yeniseysk'de 1 Ruble 10 Kapikten satıyorlardı. Bu ürünü satın alan da Turuhan yöresi sakinleriydi. Köylüler çarşaf ve bezleri kendileri dokurlar, hatta satarlardı da; ayrıca ilkel bir yöntemle kendi gereksinmeleri için deri de işlerlerdi.

İş günlerinde kendi imal ettikleri giysileri giyerler, ancak Pazar ve bayram günlerinde, yetişkin erkekler kent biçimi elbise ve çizme giyerlerdi. Bu giysileri yaz aylarında sandallarla gelip, köylülerden bez, tereyağ yumurta, alıp, karşılığında üstbaş veren Tatarlardan alırlardı. Hemen her köylünün parası vardı; para biriktirirlerdi çünkü. Kadın kendi parasıyla, kendisi ve çocukları için giysiler alırdı.

Köylülerin hiç birinin okuma yazması yoktu. Erkek çocuklar küçük yaşta işe başlarlardı, en yakın okul 50 verst uzaktaki bir köydeydi. Anımsadığım kadarıyla Fedino'dan kimse çocuğunu bu okula göndermezdi. Politik sürgünler dışında, köyde tek okuma yazma bilen jandarmaydı. Fedino'da kilise de yoktu. Yılda bir kez bir papaz gelir, bütün ölmüşler için okur, yeni doğanları kutsardı. Papaz bu gelişlerinde, özellikle kürk, kumaş gibi malları alır giderdi.

Fedino'lular dua da bilmezlerdi. Bütün dindarlıkları yemekten önce ve sonra ıstavroz çıkarmaktan ibaretti. Köylü evlerinin dışları çok temizdi, ama ev içleri, tahtalar, sedirler tahtakurusu doluydu. "Kara" banyolarında sık sık yıkanmakla birlikte, kış yaz günlük giysileriyle uyurlardı.

Orada bulunduğum sürece birçok yeni doğmuş bebek ishalden öldü, çünkü onlara doğar doğmaz inek sütü veriyorlardı. Ama bu sürede yetişkinlerden birinin ölüp ölmediğini anımsayamıyorum. Genellikle bura insanları çok uzun ömürlü olurlardı. Yılda bir gelen gezginci bir sağlık memuru, tüm sağlık hizmetlerini karşılayacak tek yardımcıydı.

Sonbahar ve kışın, bayram ve Pazar günlerinde bütün köylüler sarhoş olurdu. Çocuklarıyla birbirlerini ziyarete gider, ken-

di yaptıkları içkilerini de yanlarında taşırlardı. Gençlik sarhoş şarkıları söylerdi, ama aralarında kavga dövüş çıktığını görmedim.

Fedino'ya geldiğimde, burada iki adi suçlu, bir savaş suçlusu (Petersburg yakınındaki bir fabrikadan bir Alman ustabaşı) ve dört siyasal sürgün vardı. Bunların içinde Odessa'lı bir aydın da bulunuyordu; sosyal devrimciler duruşmasında sürgün cezasına çarptırılmıştı. Adı Şaim Bar olan bu devrimci, korkunç bir akıl hastalığına yakalanmış, bu nedenle de eriyip bitmişti. Yarı yıkık bir kulübede oturur, sobanın üzerindeki duvarda uyurdu. İkinci politik sürgün, Polonya'lı kılıksız, pis ressam Yakob Grabez idi, Litvanya Sosyal Demokrat Partisi ile ilgili olarak sürgüne gönderilmişti. Onu, köylü halkından ayırdetmek olanaksızdı. Üçüncü siyasal sürgün Baltikum'lu Lette Paist, ötekilerden ayrı yaşardı. Dördüncü siyasal sürgün de kısa süre önce hapishaneden sürgüne gönderilmiş olan anarşist kadın işçi İda Silerblatt idi. Köydeki bütün siyasal sürgünler içinde, hayat dolu tek insan bu kadın işçiydi. Alman ustabaşı 25 yıl Rusya'da yaşamış, Rusça bile öğrenememişti; ne Rusya'nın ne de Almanya'nın siyasal koşullarını biliyordu. Köyde siyasal sürgülerin göz hapsinde bulundurulmaları için bir jandarma vardı. Adı Roman Petroviç olan bu genç, sürgünlere karşı iyi davrandığından neredeyse "dost" sayılırdı; bu nedenle Fedino'ya ilk geldiğim günlerde sabah akşam beni evimde ziyarete geliyordu. Günün birinde dayanamayıp, uygun bir dille artık gelmemesini söyledim. Doğaldır ki, siyasal sürgünlerin yaşamı çok tek düzeydi. Mart sonunda yoldaş Silberblatt Boguçani'ye gitti, Paist bir daha gelmemek üzere Fedino'dan ayrıldı. Bundan sonra birbuçuk ay süreyle seller yolu kestiğinden, sürgün sayısı değişmedi. Bu durum Nisan ortasından Mayıs sonuna dek sürerdi. Bu arada eski sürgünlerden kalan küçük bir kulübeye Şaim Bar'ın yerleşmesini sağladım. Bar ile birlikte, bu kulübeye, hastaya gözkulak olması için yaşlı bir adi suçlu da

yerleştirdim. Sonra Odessa'ya Bar'ın yakınlarına ona yaşaması için para ve giysi göndermeleri için mektup yazdım. Çok varlıklı kişiler oldukları anlaşıldı. Ayrıca Yeniseysk valisinden, hastanın bir hastaneye kaldırılmasını rica etmelerini istedim; jandarmaya da, hastanın durumunu üstlerine bildirmesini söyledim. Bu çabalar işe yaradı. Yol açılır açılmaz, zavallıyı Krasnoyarsk Hastanesi'ne götürdüler.

Kansk yöresine ait Abanskişen'de Fedino'ya pek uzak sayılmayacak iki köy vardı. Bunlardan on iki verst uzaktaki Plahino'da siyasal sürgün yoktu. Öteki 35 verst uzaktaki Poçet'de üç siyasal sürgün yaşamaktaydı. Bunlardan yoldaş Nikita Gubenko Rus, öbür ikisi Fomo Goverek ile Piotr Korolçuk Polonyalıydı. Yoldaş Korolçuk çiftçilik yapmaya başlamış, bu yeni topaklara neredeyse kök salmıştı. Onun aracılığı ile gazete getirtmeye ve Rusya'dan mektuplar almaya başladım, çünkü bizler nasılsa Poçet ile bağlantı kurabiliyorduk. Gazete, kitap ve mektuplar yeni durumuma alışmamda çok büyük yardımcı oldu, çünkü bu köyde insan istese de konuşacak bir tek kişi bulamıyordu. Ama yollar açılınca durum da değişti; 1915'de her sevkiyatta birkaç sürgün getirildi. İlk gelenler; Petersburg'lu öğrenci Bolşevik yoldaş Petrikovski, sonra Karvoy'dan bir sosyal devrimci, memur Knişevski, sonra Sohatzki, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi üyesi bir yoldaş karısı ile geldi, karısı sürgün değildi; daha sonra sosyal devrimciler Boris Orlov ve Pavel Koslov geldiler. Sonra Maksimalist Aleksey Teofilakov karısıyla, baskı ustası David Tregubov, asker Yakov Blatt, askerlikten kaçtığı için sürgüne gönderilen Tolstoycu İvan Vihvantniuk, Alman işçi Adam Stankeviç ve ötekiler geldi. Sürgün topluluğu 23 kişiye yükseldi, bunlardan 14'ü siyasaldı. Aramızda 8 Ruble aylıkla sürgüne gönderilmişlerin yanısıra, yerleşmek üzere gönderilmiş, hiç aylık almayanlar da vardı. Fedino'da bir iş bulmak olanaksızdı. İş bulunsa bile bu, gece saat 1'den sabah 9'a dek 30-40 derece soğukta (harman

da) çalışmak demekti. Sürgünlerin parasal durumu çok kötüydü, bu yüzden sürgünler aramızda birlikte alışveriş etme, her gün birinin yemek pişirmesi ve herkese eşit gıda dağıtılması kararını aldık. Petrol, sabun, şeker gibi maddeleri de aynı biçimde dağıtıyorduk. Paralar kasaya teslim ediliyor, parası olmayan yoldaşlara ötekiler borç veriyordu, böylelikle parasal güçlüklerin yolaçabileceği anlaşmazlıklar Fedino sürgün topluluğunda çözülmüştü.

Başkentten kitap ve gazete geliyordu, sonunda güzel bir kitaplığımız oluştu. Okumak için özellikle kış aylarında çok zamanımız vardı, gerçekten çok okuduk. Tartışma geceleri de düzenliyorduk, aramızda çeşitli fraksiyonun temilcileri bulunduğundan çok ateşli tartışmalar çıkıyordu. 1 Mayıs, 22 Ocak, 17 Nisan, Moskova Aralık ayaklanması günleri dolayısıyla törenler de düzenledik. Bu törenlere 50 ile 80 verst uzaklıkta köylerden de sürgünler gelip katıldı.

Angara kıyısında siyasal sürgünlerin kendi örgütleri vardı. Bu örgütün görevi, kötü durumdaki sürgünlere yardım etmek, kaçış planları hazırlamak, sürgünlere Rusya'nın politik durumu konusunda bilgi verme vb. gibi. Bu örgüt, sürgünlerin kitaplıklarına legal ve illegal yayın da gönderirdi. Pinçuga ve Keşma eyaletlerindeki tüm köyler bu örgüte bağlıydı.

Bütün Fedino çevresindeki köylerin merkezi de Fedino'ydu.

Sibirya'da bulunduğum süre içinde, Angara yöresi sürgünleri, hemen bütün kolonilerin katıldığı konferanslar düzenlerdi. Örgüt üyelerinin her biri aylık 10 Kapik aidat öderdi. Çuna bölgesi genel sekreterliğine ben seçildim, merkez örgüt başkanıyla sık sık mektuplaşıyordum. 1916 yılında başkan yoldaş Grigori Aronstamm idi. Şubat Devrimi'nden sonra, Moskova Demiryolu İşletmesi Parti Komitesi'nde uzun süre birlikte çalıştım. Sürgünler Merkez Örgütünden bize illegal yayın ve örgüt içindeki durum konusunda raporlar gönderiliyordu.

Fedino, Boguçani ile Kansk arasında bulunduğundan, ka-

çan ya da sürgün süreleri dolan yoldaşlar da bize uğruyordu. 1916 yazında da İda Silberblatt yurtdışına kaçtı, ama Petrikovski ve Knişevski yoldaşlar silah altına alındı. Birçok sürgün kendi kendine hareket etme özgürlüğü kazanıp, Kansk yakınına ya da Kansk'a gidip, çalışmaya başladılar. 1916 sonbaharı ve 1917 kış başlangıcı müthiş can sıkıcı geçti. Sürekli okumak da olanaklı değildi, bu yüzden sürgünlere kesinlikle yasak edilmiş bir işe giriştim; bir köylü ailesinin çocuklarına okuma yazma öğrettim. Ayrıca oradaki köylülere de yardım edip bir tüketim kooperatifi kurmalarını sağladım. Savaştan köylüler de etkilenmeye başlamıştı, kentte satın aldıkları az sayıdaki gaz, sabun, şeker, mutfak eşyası gibi maddeleri artık bulamaz olmuşlardı.

Yöre köylülerinin kötü ekonomilerinden ve kültürsüzlüklerinden söz edildiğinde, onlarla sürekli ilişki durumunda olan politik sürgünlerin, bu konuda kendilerine yardımcı olup olamadıkları sorusuna, ancak olumsuz bir yanıt verilebilir. Çoğunlukla, siyasal sürgünlerin köylü yaşamını benimsediği de görülmüştür. Kuşkusuz, köylüler bizleri sık sık ziyaret ediyordu, biz de onlarla, özelikle gençlerle konuşuyorduk. Ama çoğunlukla onlar bizimle konuştuktan sonra jandarmaya gidiyor, anlattıklarımızı aktarıyor ve durumun gerçekten bizim söylediğimiz gibi olup olmadığını soruyorlardı. Bunu yapmalarının nedeni de, bizleri cani sanmalarıydı. İlginç bir nokta, köylülerin hepsi Şubat Devrimi'nden sonra bana koştular, köy ve jandarmanın bütün nişanlarını bana verip, burada kalıp, köy yönetimini ele almamı istediler. Artık onların gözünde cani olmaktan çıkmıştık birdenbire. Fedinolular orada kalmış birkaç siyasal sürgünün yardımıyla, partizan savaşında Kolçak'a karşı çok etkin bir savaş verdiler.

ŞUBAT DEVRİMİNİ NASIL HABER ALDIK? (1917)

9 Mart 1917 akşamı çok kötü durumdaydım. Bütün gün kapıdan dışarı çıkmamış, karanıkta yatağımda yatmış, çalanlara kapıyı açmamıştım. Akşam olmak üzereydi ki, kapının güm güm çalındığını işittim. "Buyrun" dememi beklemeden, eski siyasal sürgünlerden çiftçi Foma Govorek odama daldı; aslında bizim köyde kalmazdı ve Rusya'da devrimin başladığını söyledi. Ona, bugün pek şaka kaldıramayacağımı söyledim. Bunun üzerine çok ciddi olarak, bir sürgünün karısının Kansk'da askerlerin de katıldığı büyük bir mitinge tanık olduğu karşılığını verdi. Kent halkı, birbirinin özgürlüğünü kutlayıp, evlerini kızıl bayraklarla süslemişler.

Hemen bütün siyasal sürgünleri toplayıp, Rusya'nın ve Sibirya'nın büyük kentlerde ne olup bittiğini öğrenmeye karar verdik. Her yola bir sürgünün gönderilmesini, yoldan geçecek köylülerden Kansk ve Aban'da neler gördüklerini öğrenmelerini kararlaştırdık; ayrıca köylülerin yanında gazete varsa, bunlara da bakılacaktı. Ama gece olumlu bir haber alınamazsa, Fomo, Kansk'a gidecek, sonucu öğrenecekti. Ama geceleyin hapislerden çıkarılan sosyal devrimci ve sosyal demokratların dağıttıkları bildiriler bize erişti bile. Bu bildirilerde halkın ayaklığı için hepimiz toplanmaya çağrılıyorduk. Bu bildiride, Çarlığın devrildiği ve gücün bir Duma komisyonu elinde bulunduğunu

değiniliyordu.(*)

O gece sürgünlerden hiçbirinin gözüne uyku girmedi. Polis memurlarının silahlarının alınması ve yöre polis şefinin tutuklanmasını görüştük. Köyde ne yapılacağını da tartıştık. En korkunç sorun, bu delikten nasıl çıkılıp, Rusya'daki devrimci harekete nasıl katılabileceğimizdi. Bu arada akılalmaz öneriler de yapılıyordu, örneğin: bütün köyler dolaşılacak, polis memurlarının hepsi bir güzel dövülecek ve tutuklanacaktı. Bu köyler 150-200 verst uzaktaydı. Bu önerileri getirenler de polis memurlarından en çok korkan yoldaşlardı.

Ertesi sabah elimize geçici hükümet üyelerinin adları bulunan bir bildiri daha geçti. Birden gözüme "Sosyalist" Kerenski'nin adı çarptı. Kerenski'nin, 1848'de Fansa'da Louis Blanc gibi devrimcilere karşı kırıcı bir rol oynayacağını ilk anda düşündüm. Petersburglu devrimci işçilerin ona bu görevi verdiklerine inanamazdım, çünkü onu yeterince tanımazlardı. Kafamda apaçık beliren düşünce, artık Çarlığa karşı değil, burjuvaziye karşı savaşacağımızdı. Kesinlikle bilemediğim de, burjuvazinin savaş sırasında ne denli güçlendiği ve Bolşevik Partimizi ne kadar zamanda toparlayabileceğimizdi. Proletaryanın geniş kitlelerini toplayabilecek ve onlara burjuvaziye karşı savaşta en doğru yolu gösterecek tek güç, Bolşevik Partisi olacaktı. Benim için tek sorun hangi tarafın gücünü daha çabuk toplayabileceği idi: Parti yönetimi altında proletarya mı, yoksa burjuvazi mi? Şubat harekatından sonra seslerini ilk çıkaranların Sosyal Dervimciler olacakları ve Menşeviklerin onlarla aynı dala çıkacakları ve sosyal demokrasi içinde proletarya iktidarı ya da burjuva yönetimi tartışmasının bir kez daha yapılacağı hiç aklıma gelmemişti. Bizim partimiz örgütünü en kısa zamanda toparlayabilmeyi başardı. Güttüğü taktik sonucu, yalnızca işçi ve köylüleri çevresin-

* Duma Komitesi: 1917 Şubat Devrimi'nin ilk günlerinde, Duma'nın burjuva çoğunluğu devrin genişlemesinden korktuklan için de devrimci kitlelerin inisiyatifini ellerinden alabilmek amacıyla "Duma Komitesi" adı altında geçici bir hükümet oluşturmuştu.

de toplayıp, burjuvazinin başına darbe indirmekle kalmadı, aynı zamanda Menşevik, sosyal devrimci ve Narodnik kılığına bürünmüş küçük burjuvaziyi de ezmesini bildi.

Fedino'da her şeyden ıraktık ve cephelerde ne olup bittiğini bilemiyorduk. Bu nedenle ben ve öteki sürgünler, Şubat Devrimi'nin savaşın akışında ne gibi bir etkinliği olacağını kestiremiyorduk. Ben Şubat harekatından sonra da yine savaşa karşıydım. Dönüş yolculuğumda Kansk'a yaklaştığımda, askerlerin nasıl kitleler halinde yaya olarak evlerine yürüdüklerini gördüm. Kansk'dan Moskova'ya dek bütün istasyonlar ve trenler kendiliğinden savaş cephesinden ayrılmış askerlerle tıklım tıklım doluydu. Onlar, Sibirya'dan dönen sürgünlerin savaş aleyhtarı konuşmalarını merakla dinliyor, biri zafer kazanana dek savaşmalı dedi mi, kalkıp gidiyorlardı. Kitlelerin savaştan bıktığını ve bu nedenle artık savaşın uzun sürmeyeceğini o an kavradım.

10 Mart günü seyahat için gerekli parayı bulup, Fedino'dan ayrıldım. Bütün köy beni geçirdi. Poçet'e geldiğimde, beni bekleyen iki telgraf buldum. Af çıktığını, çalışmak üzere hemen Moskova'ya gelmemi bildiriyorlardı. Ayrıca bana para da gönderilmişti. 12 Mart sabahı bir arabayla Kansk'a vardım. Orada bir askeri kurul toplanmıştı, ayrıca geldiğim gün bir de işçi toplantısı yapılacaktı. Kansk, kazan gibi kaynıyordu; dört bir yanda komiserler yönetiminde askerler dolaşıyor; evleri arıyor, tutuklamalar oluyordu. Böylesine kuytu bir köşede yaşam bu kadar kıvılcımlanırsa, ya Moskova, Petersburg ne alemde, diye düşündüm. Hiç zaman yitirmeden, Moskova'ya gitmek istediğimden, daha o gece trene bindim. Tren, afla özgürlüğe kavuşmuşlarla tıka basa doluydu. Yolda Petersburg Merkez Komitesi'ne nereye gideceğimi ve hangi göreve başlayacağımı sordum. Moskova'ya vardığım 18 Mart günü, hemen Moskova Soyvetine gittim, orada eski yoldaşları buldum: Smidoviç, Nogin ve ötekileri. Aynı gün Moskova Parti Komitesi'ne ve yöre

örgütüne de gittim. Bütün bu örgütler aynı yapıda, Kapzov Okulunda bulunuyordu. Merkez Komite'nin Petersburg'a gelmemi istediğini bildiren haberi geldiğinde, Moskova demiryolunda çalışmaya başlamıştım bile. Bu nedenle başladığım görevi sürdürüp, Moskova'da kalmaya karar verdim. Şubat harekatından sonra, partimizin mücadele tarihinde yeni bir bölüm başlamıştı. Bu bölümde Menşevik ve Sosyal Devrimcilerin işçi sınıfı diktatörlüğünü etkilemelerine karşı konulacak, dünya savaşına karşı çıkılacak ve işçi sınıfı diktatörlüğü için savaşılacaktı. Devrimin, partimizi ve işçi sınıfını karşı karşıya bıraktığı görevlerin gerçekleştirilmesi için vargücümle çalışmaya başladım.

Not ve Açıklamalar

(1): Birlik: (Bund) Litvanya, Polonya ve Rusya Genel Yahudi İşçi Birliği. Sosyal demokrat bir örgüttü. Çarlık zamanında Yahudi işçilerin birçoğu bu örgüte girmişlerdi.

Zamanında "Birlik" Yahudi proletaryası için devrimci bir anlam taşıyordu. "Birlik" birinci kongrede (1898) bağımsız bir örgüt olarak Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katıldı. İkinci kongrede partiden ayrıldı. Bunun nedeni partiyle birçok sorunda anlaşamamasıydı.

"Birlik" Menşeviklerin tutumunu destekledi. 1920'de ikiye ayrıldı. Sol kanadı Komünist Parti'ye katıldı.

(2) RSDİP'deki Çoğunluk: 1903'deki ikinci parti kongresinden sonra RSDİP'de iki grup oluştu. Bunlar devrimci savaşın temel ilkeleri ve partinin yapısı konusunda ateşli tartışmalara girmişlerdi. Bu ayrılıklar partinin Bolşevikler ve Menşevikler diye ikiye ayrılmasına yol açtı. "Bolşevik" ve "Menşevik" kavramları ikinci parti kongresi sırasında ortaya çıkmış, azınlıkta olanlar ikinci kongrenin hemen bitiminden sonra çoğunluktakilere karşı büyük bir mücadeleye girişmişlerdi.

(3) "Vperyod" (İleri) yazı kurulu: "İleri" gazetesi Bolşevikler tarafından "Iskra" (Kıvılcım) gazetesine karşı oportünist bir yayın organı haline geldiği için çıkarılmaya başlanmıştı. "İleri" 1904 Aralık ayında dış ülkelerde basılmaya başlanmış, Rusya'ya yasadışı yollardan sokulmuştu. Gazete 1905 Mayıs ayına dek, yani RSDİP 3. parti kongresine dek çıktı.

(4) Iskra: (Kıvılcım): "Iskra" yurtdışında Plehanov, Lenin, Martov, Zasuliç, Akselrod ve Potressov'dan oluşan yazı kurulunca çıkarılıyordu, 1900'de kurulmuştu. Eski "Iskra" 1900 yılından 1903'e kadar oportünizme karşı yürütülen savaşta büyük bir rol oynadı. Gazete ayrıca dağılmış sosyal demokrat grupların toplanması için iyi bir olanaktı. 1903'de yapılan RSDİP'in İkinci Parti Kongresi'nde, Iskra partinin ana yayın organı olarak kabul edildi. 1903'de 2. parti kongresinde Plehanov ile Lenin arasında görüş ayrılıkları çıkıp da Lenin "Iskra" yazı kurulundan ayrılınca, bu tarihten sonra Menşeviklerin yayın organı haline geldi ve 1905'e kadar yayımlandı.

(5) Emeğin Kurtuluşu Grubu: Bu grup, yurtdışındaki ilk Rus devrimci örgütüydü. Bilimsel sosyalizme dayanıyordu, ilk Rus sosyal demokrat örgüttü. Bu grup Rusya'da Marksizm'in gelişmesinde ve Sosyal Demokrat İşçi Partisinin kurulmasında büyük rol oynadı. Grup, 1887'de Rus sosyal demokrasisi tasarısını yayımladı. bu grubun çabalarıyla 1895'de "Rus Sosyal Demokratlar Birliği" kuruldu. "Iskra" da "Emeğin Kurtuluşu Grubu"nun etkin çalışmalarıyla çıkarıldı. Grup RSDİP'nin 1903 yılındaki ikinci kongresine etkin biçimde katıldı ve bu kongrede grubun feshedildiği duyuruldu.

(6) L. Martov (Y. Zederbaum): Martov Iskra yazı kurulunun kurucularındandı. 1903'de partinin ikinci kongresinde çoğunluktan ayrılıp, Menşevik fraksiyonunun başınageçti. Ekim devrimi sırasında da Menşevik olarak kalan Martov, sonradan bu yoldan da ayrılmış, 1920'de Sovyet Rusya'dan Almanya'ya göçmüş, burada da Sovyet aleyhtan birçok yazı yazmış, 1923'de Almanya'da ölmüştür.

(7) Peter-Paul Kalesi: Bu kale Neva üzerindeki bir adadadır. Kalede bulunan hapishanede, Çarlık zamanında en tehlikeli görünen politik tutuklular bulundurulurdu.

(8) N. Baumann: Kiev Hapishanesinden kaçanlardandır. 20. Yüzyıl başındaki Rus devrimci işçi hareketinin önemli bir militanıdır. Sürgüne gönderilmiş, sonra yurtışına kaçmış, "Iskra"

temsilcisi olarak yasadışı görevinin başına dönmüştür. 1905'de işçi kitlelerinden, hapishanelerdeki yoldaşlann kurtanlmasını talep ettiği bir sırada "Kara Yüzler" tarafından öldürülmüştür.

(9) Sosyal Devrimciler: Bu parti 1900'de kuruldu. Sosyal demokratlardan farklı olarak, kendilerine işçi partisi demiyor, yalnızca el işçisinin partisi sayıyordu. Bu parti Narodnik düşüncesinin bir mirasçısıydı. Kapitalist sürecin gelişimini atlayarak, sosyalizmin Rusya'da gelişeceğine inanıyorlardı. Şubat devriminden sonra sosyal devrimciler başa geldiğinde, ne tanm politikalannı ne başka bir programlannı gerçekleştirdiler. Sosyalist bir görünüşe bürünen gerçek küçük burjuva partisiydi Sosyal devrimciler, çar yönetimine karşı, devletin ileri gelenlerine karşı düzenledikleri terör hareketleriyle savaşıyorlardı. Ekim devriminden sonra Sosyal Devrimciler gerçekten bir karşı-devrimci örgüt haline gelip, Sovyet gücüne karşı etkin bir mücadeleye başladılar.

(10) Rus Sosyal Demokratlar Birliği: 1895'te yurtdışında "Emeğin Kurtuluşu Grubunun" ilişkileriyle kurulmuştu. Grup, kısa süre sonra sıkı devrimci tutumunu bıraktı. "Emeğin Kurtuluşu" grubu bu durumda bu Birliğin yayın organlanndan vazgeçmek zorunda kaldı. Birlik 1900'de "Raboçeye Dielo" adlı bir dergi çıkarmaya başladı. 1900'de "Emeğin Kurtuluşu" grubu bu birlikten çıktı. Sosyal Demokrat Birliği, giderek iyice oportünist bir tutum almaya başladı. "Emeğin Kurtuluşu" ve "Iskra", "Rus Sosyal Demokratlar Birliğine" karşı kıyasıya mücadele etmeye başladılar. Birliğin Rusya ve yurt dışındaki etkinliği giderek azalmaya başladı. RSDİP'nin 1903'deki İkinci Parti Kongresinde bu birlik tümüyle dağıldı.

(11) Raboçedielzi: Oportünist dergi Raboçeye Dielo dergisi yandaşlarına bu ad verilirdi. Bu dergi yurtdışında 1899-1902 arasında çıktı. Rus işçi sınıfı için henüz bir politik savaşa atılmanın zamanı olmadığını, işçilerin ilkin sanayi savaşı boyutlarında kalmaları gerektiğini kanıtlamaya çalışıyordu.

(12) RSDİP'in 2. parti Kongresindeki görüş ayrılıkları: bu görüş ayrılıkları, partinin Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye ayrılmasına yol açmıştır. Nedeni birçok sorunda yatar. Örgüt sorununda iki ana görüş karşı karşıyaydı. Lenin, disiplinli bir merkez sosyal demokrat işçi partisi kurulması görüşündeydi. Martov'un önerisi ise, bazı sallantıdaki ve küçük burjuva unsurlara, parti örgütüne katılmadan ve partide çalışmadan, kendilerini parti üyesi saymaları olanağını veriyordu. Taktik konusunda da büyük ayrılıklar çıkmıştı, örneğin liberallerle olan ilişkide. Çoğunluk çar yönetimine karşı savaşta liberal burjuvaziyi desteklemeyi reddediyor, azınlık karşısında burjuva liberalizmindeki karşı devrimci niteliğin anndırılmasını öneriyodu. Bu, taktikte açığa çıkan görüş ayrılıklan, gelecekteki Rus devrimi ve devrim içinde proletaryanın rolü sorununda temel ilke ayrılıkları getiriyordu.

(13) Bolşevikler Komite Bürosu: RSDİP'nin 2. parti kongresinden sonra, Merkez Komitenin bünyesinde, Bolşevik üyelerin tutuklanmalannda sonra değişiklikler oldu. Parti Merkez Komitesi Menşeviklerin eline geçti. Henüz her iki fraksiyonu barıştırma umudunda olan Merkez Komite, 3. Parti Kongresinin yapılmasına karşı çıktı. Bu nedenle 1904 sonunda üç bölgede (Kuzey Rusya, Güney Rusya, Kafkasya) "Bolşevikler Komite Bürosu" seçildi, bunlann görevi parti kongresi için ajitasyon yapmaktı. Parti Kongresine katılmalan gereken 28 Rus komiteden 21'i 3. kongrenin yapılmasından yanaydılar. Bu durum karşısında Merkez Komitesi bir kongrenin gerekliliğini görüp, kongre için ortak bir komite oluşturmak zorunda kaldı. 1905 yılının nisan ayında Londra'da RSDİP'nin 3. kongresi yapıldı. Parti Kongresinde Bolşevikler büyük çoğunluğu kazandığında, azınlıkta kalan, Menşevik delegeler yurtdışındaki Menşeviklerle birlikte Cenevre'de özel bir toplantı yapmaya karar verdiler, bu da partideki ayrılığı kesinleştiren bir olay oldu.

(14) Eski takvime göre 9 Ocak 1905: 9 Ocak (22 Ocak) Rus devrimi tarihinin bir anma günüdür. O gün çar yönetimi, işçilerin barışçı bir gösterisine karşı vur emri vermiştir. İşçiler siyasi ve iktisadi durumlarının düzeltilmesi ricası için çara yürümekteydiler. Bu olayda 1000'in üzerinde insan öldürülmüştür. Bu olaydan sonra bütün Rusya'da birgevler, gösteriler akımı başlamış, çar yönetiminin keyfi tutumu kınanmıştır. 1905 devriminde bu hareket doruk noktasına

erişmiştir.

(15) Kişinyev Hareketi: Egemen sınıfların politikasından hoşnut olmayan işçi sınıfının ve halkın dikkatini başka yöne çekmek isteyen Çar yönetimi, zorda kaldığı anlarda Yahudilere karşı hareketler düzenlerdi. Bu hareketlerden biri 1881'de Güney Rusya'da düzenlendi. Nisan 1903'de, İçişleri Bakanı Pleve Kişinyev de yine Yahudilere karşı bir hareket düzenledi. Bu harekette 100 kişi katledildi ve 400 kişi yaralandı. 1905 devrimine karşı da birçok Yahudi katliamıyla karşılık verildi. İşçiler, aydınlar öldürüldü, işkence gördüler.

(16) Potemkin Zırhlısı: 1905 yılında Potemkin zırhlısında bir isyan çıktı. Bahriye erleri, zırhlının komutanını ve altı subayı öldürdüler. Öbür başkaldırmış gemiler ve işçilerle birleştiler, ama isyan kısa sürede bastırıldı. "Potemkin" zırhlısı bu nedenle Rus kara sularını terketmek zorunda kaldı, Romanya'ya gidip, oradaki hükümete teslim oldu.

(17) 17 Ekim (1905) Bildirisi: Bu manifestoda yurttaşlann Hak ve özgürlükleri, genel seçim hakkı ve çar yönetiminin devrimci hareketler karşısında özgürlük tanıyan vaadleri yer alıyordu. Bildirinin yayımlandığı gün, devrimin cellatlarına şu ünlü emir verildi: "Hiç bir patrona izin verilmeyecektir." Devrimci proletarya çarın vaadinin gerçek anlamını biliyordu ve bu bildiriye rağmen, çarlığa karşı verdiği savaşı sürdürdü.

(18) Daşnakzutyun sözcüğü örgüt anlamına gelir. Bu küçük burjuva nasyonal devrimci bir Ermeni partisiydi. 20. yüzyıl başlannda kurulmuştu. Amacı Rusya ve Türkiye'deki Ermenilerin bağımsızlıklarını kazanmasıydı. PPS (Polonya Sosyalist Partisi) gibi bu parti de geniş kitleleri kazanabilmek için, yan sosyalist bir propaganda yapmış ve II. Enternasyonal'e de katılmıştır. Çar yönetimi sırasında Daşnakzutyun, Sosyal Devrimcilerle sıkı işbirliği içinde bulunuyordu. Ekim devriminden sonra Sovyetlere karşı kesin tavır aldı. 1918-1920 yılları arasında Ermenistan'da iktidarı ele geçirip, Türkler, Müslümanlara, Azerbaycanlılara karşı savaştı. Ermenistan'ın Sovyet gücü altına girmesinden sonra, bu parti tümüyle silindi.

(19) Paole-Sion: Siyonist Yahudi küçük burjuvaların bir grubuydu; 1905'de oluşmuş ve hiç mümkün olmayan bir şeyi, Marksizmi, Siyonizmle bağdaştırmaya çalışmıştır. Ekim devriminden sonra bu grup dağılmış, bir bölümü Komünist Partiye girmiştir.

(20) Serpovz,: Bu "Sosyalist Yahudi İşçi Partisinin" kısa adıdır. 1905'de kurulmuş, küçük burjuva, sosyal devrimci örneklerden biridir. Bu grubun lideri Dr. Şidlovski idi. Devrimden sonra bu grup da sağcı Sosyal Devrimciler yanında yer almışlardır.

(21) Aralık Ayaklanması: Moskova'daki işçilerin çar yönetimine karşı silahlı ayaklanması 9 Aralık 1905'de başlamıştı. İşçiler 12 gün süreyle kahramanca çarpıştılar. Çar yönetimi bu ayaklanmayı ancak hassa ordularını ve topçu birliklerini kullanarak bastırabilmiş, bu arada işçi mahallelerini, özellikle "Pressniya"yı barbarca yakıp yıkmıştı. Moskova ayaklanmasının bastırılması 1905 devriminin katlinin başlangıcı olmuştur. Rusya'daki karşı-devrimciler zaferi kutlamaya başlamıştır.

(22) Rus Köylü Birliği: Bu birlik yerel işçi örgütlerinin birleştirilmesiyle 1905'de kurulmuştu. Birliğin hazırladığı program, sosyal devrimcilerinkine çok yakındı.

(23) Halk Sosyalistleri: Bunlar küçük, oportünist bir partiydi, görüşleri narodniklere çok yakındı, siyasal alanda legal çalışmayı amaçlıyorlardı.

(24) RSDİP'nin Londra Parti Kongresi: 5. Parti Kongresi nisan 1907'de Londra'da yapıldı. Bu kongreye katılanlar: 105 Bolşevik delege, 97 Menşevik delege ve aralarında Troçki'nin de bulunduğu, kendilerini hiç bir fraksiyona katmayan 4 ayn delege. Ayrıca çeşitli ulusların sosyal demokrat örgütlerinin delegeleri de bulunuyordu: Polonya, Letonya, Ukrayna, Ermeni Sosyal Demokratları ve Birlik delegeleri. Parti Kongresi Bolşeviklerin ve onlann işçi sınıfı taktiği görüşlerinin bir zaferi olarak geçmiştir. Ama Bolşevikler, çeşitli sosyal demokrat örgütlerin ve Troçki yönetimindeki dört degelenin uzlaştırıcı tutumları nedeniyle bir sürü sorunda kendi tutumlarını kabul ettirememişlerdir.

(25) Proletari: Bolşeviklerin bir yayın organıydı. İlk kez 1906'da Finlandiya'da yayımlandı. 1907 sonunda Cenevre'ye, sonra Paris'e nakil olundu, 1910'a kadar çıktı

BİR BOLŞEVİĞİN ANILARI

OSSİP PİATNİZKİ

“Partimizin o zamanki örgütünü ayrıntılarıyla anlatmayı gerekli buluyorum, çünkü Sovyetler Birliği’ndeki bugünkü Komünist Partisi üyelerinin büyük bir çoğunluğu bu tür örgütlerde çalışmamışlardır, bu konuda birşeyler öğrenmeleri gereklidir.

Ayrıca yabancı ülkelerdeki kardeş partilerimiz, yasadışı koşullar altında parti örgütlerini kuramamanın acısını çok çekmektedirler. Onlar savaş öncesi ve sonrası (komünist partiler doğmadan önce) yasadışı varlıklarını sürdürememişlerdir.

Odessa Parti Komitesi Örgütü nasıldı ve 1905 Ekim günlerinden önceki çalışmaları nelerdi?

Partinin Odessa merkezi, Merkez Komite ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevikler) ve Nikolayev, Çerson gibi komşu kentler için ‘Haber Verme Merkezlerine’ sahipti.

Odessa’ya gelen yoldaşlar, ilkin Odessa örgütü sekreteri yoldaş Gussev’e başvururdu. Gussev, parti toplantılarının yapıldığı günler dışında, belirli saatlerde, belirli yerlerde bulunurdu. Bunlar kahveler, evler ve benzeri yerlerdi. Parti toplantıları çok sık en az haftada bir kez yapılıyordu. Toplantıları, sempatizanımız olan aydınların evlerinde yapıyorduk. Bu toplantılarda, Merkez Komite’nin emirlerini, politik durumu ve birtakım siyasal çalışmaların nasıl yürütüleceğini görüşüyorduk.

Parti Merkezi her siyasal olayda, broşür çıkarırdı (Odessa’da Merkez Komitenin yasadışı büyük bir basımevi vardı, broşürleri burada basardık.) Merkez Komiteden ve yurtdışından gelen yayını dağıtıyor, fabrikaların ve öteki kurumların düzenledikleri toplantılara konuşmacılar gönderiyorduk....”

Fiyatı 2 500 000 TL
(KDV dahildir)